

การศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร
STUDY OF THE FUNCTIONALISM OF ANCESTRAL SPIRIT WORSHIP
AT BAN SING IN YASOTHON PROVINCE

อาธิป เมืองนาม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2565

การศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

STUDY OF THE FUNCTIONALISM OF ANCESTRAL SPIRIT WORSHIP
AT BAN SING IN YASOTHON PROVINCE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of MASTER OF ARTS
(Thai)

Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University

2022

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญาานิพนธ์
เรื่อง
การศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร
ของ
อาธิป เมืองนาม

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....
(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญาานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวิทธิ์ เรืองรอง)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิธอร พรอำไพสกุล)

ชื่อเรื่อง	การศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร
ผู้วิจัย	อาธิป เมืองนาม
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2565
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบพิธีกรรม สัญลักษณ์ และบทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ผลการศึกษาพบว่า การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ยึดถือปฏิบัติกันตามความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษมีองค์ประกอบ ดังนี้ ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และสถานที่ประกอบพิธีกรรม มีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงก่อนเริ่มพิธีกรรม ช่วงประกอบพิธีกรรม และช่วงหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรม ในด้านสัญลักษณ์มีความหมายสำคัญ 3 ประการ คือ ด้านวัตถุสัญลักษณ์ ที่มีรูปเคารพเป็นภาพแทนอัญญาพ่อเฒ่าเหมือนเจ้าเมืองและบรรพบุรุษในอดีต ดาบอาวุธเป็นสัญลักษณ์ของการปกป้องคุ้มครอง สำหรับเครื่องเซ่นไหว้เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ด้านพฤติกรรมสัญลักษณ์ ที่มีการกราบไหว้แสดงออกถึงความจงรักภักดี การรำจำกวัดแกว่งดาบอาวุธแสดงการปกป้องคุ้มครองและการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และด้านพื้นที่สัญลักษณ์ แสดงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของผีเจ้านายเหมือนเป็นภาพแทนของหอโงงในสมัยก่อตั้งบ้านและชุมชนในอดีต พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนหลากหลายด้าน ดังนี้ บทบาทหน้าที่การให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรืองและความมั่งคั่งแก่ลูกหลานและชุมชน บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญกำลังใจและการปกป้องคุ้มครองลูกหลานและชุมชน บทบาทหน้าที่ในการสร้างสำนึกร่วมการเป็นหนึ่งเดียวกันและระบบอาวุโสของชาวบ้านในชุมชน บทบาทหน้าที่สำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนบ้านสิงห์ และบทบาทหน้าที่ในการช่วยระบายความคับข้องใจและช่วยผ่อนคลายความรู้สึกทุกข์ยากและตรากตรำงานหนักในสังคมเกษตรกรรมให้แก่ชาวบ้านในชุมชน

คำสำคัญ : พิธีกรรมเลี้ยงผี, บ้านสิงห์, บทบาทหน้าที่

Title	STUDY OF THE FUNCTIONALISM OF ANCESTRAL SPIRIT WORSHIP AT BAN SING IN YASOTHON PROVINCE
Author	ARTHIP MUENGNAM
Degree	MASTER OF ARTS
Academic Year	2022
Thesis Advisor	Assistant Professor Panupong Udomsilp , Ph.D.

The purpose of this thesis aims to study the apotheosis and symbolism via ancestral spirit worship in Ban Sing community in Muang Yasothon district in Yasothon province. The function of this ceremony was scoped in the Ban Sing area, between 2021 to 2022. The researcher has found that ancestral spirit worship consisted of three periods, first, before the ceremony, during the ceremony and, after the ceremony. Represented by this symbolism, this tradition focused on the cultural identities of the Ban Sing community by giving priority status to Anya Por Tao as the forefather governors and ancestors who were reincarnated to visit their descendants. Next, the sword represented protection, and the offering represented fertility. The symbol of shire refers to the sacred place for the ancestral spirit and also refers Hor Hong in the village beginning era. Ancestral spirit worship represented the functions of this community in various dimensions which could be changed depending on social norms, for examples, providing hope for fertility, wealth for their descendants, protecting their people by blessing them, creating consciousness kinship and the seniority of the villagers, forming traditional identities in Ban Sing community, and redeeming and relieving society from grievances and suffering.

Keyword : Ancestral Spirit Worship, Ban Sing, Functionalism

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท ผู้ชี้แนะแนวทางในการทำวิจัยและเป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาด้านคติชนวิทยา ตลอดเวลาที่ผ่านมาอาจารย์ได้ให้ความรู้ คำแนะนำ คำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้วิจัยเหนือสิ่งอื่นใดความเมตตาที่อาจารย์มอบให้ผู้วิจัยเสมอมา ถือเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่คอยผลักดันให้ผู้วิจัยมุ่งมั่นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณอาจารย์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัค มหาวรรณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชนีญา กลิ่นน้ำหอม อาจารย์ ดร.พรพรรณ ครุฑเนตร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิธิอร พรอำไพ สกุล อาจารย์ประจำหลักสูตร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวิทย์ เรืองรอง ประธานการสอบที่ได้กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์และช่วยตรวจแก้ไขปริญญาโทเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณคุณแม่สุธีรา ไชยปัญญา (แม่ตึก) คุณแม่ประหยัด สุวรรณเพชร (แม่หยัด) กลุ่มนางเทียม และชาวบ้านสิงห์ที่ให้ความร่วมมือ ความช่วยเหลือและให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยเสมอมา หากขาดพวกท่านเหล่านี้ปริญญาโทเล่มนี้คงจะสำเร็จไม่ได้

ขอบคุณนายยุทธชัย ยืนยาว นางสาวมาลิส่า แสงโพธิ์ตา เพื่อนผู้คอยช่วยเหลือเรื่องการเดินทางและช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นอย่างดี ขอขอบคุณพี่น้องชาวสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) ที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

ปริญญาโทเล่มนี้จะเสร็จสมบูรณ์ไม่ได้เลย หากขาดคุณพ่อคุณแม่ผู้คอยดูแลและช่วยเหลือผู้วิจัย และขอบคุณเพื่อน ๆ สาขาภาษาและวรรณคดีไทย รหัส 62 ที่คอยให้กำลังใจและช่วยเหลือในด้านการเรียนมาโดยตลอด รวมถึงการทำปริญญาโทจนสำเร็จการศึกษาครั้งนี้

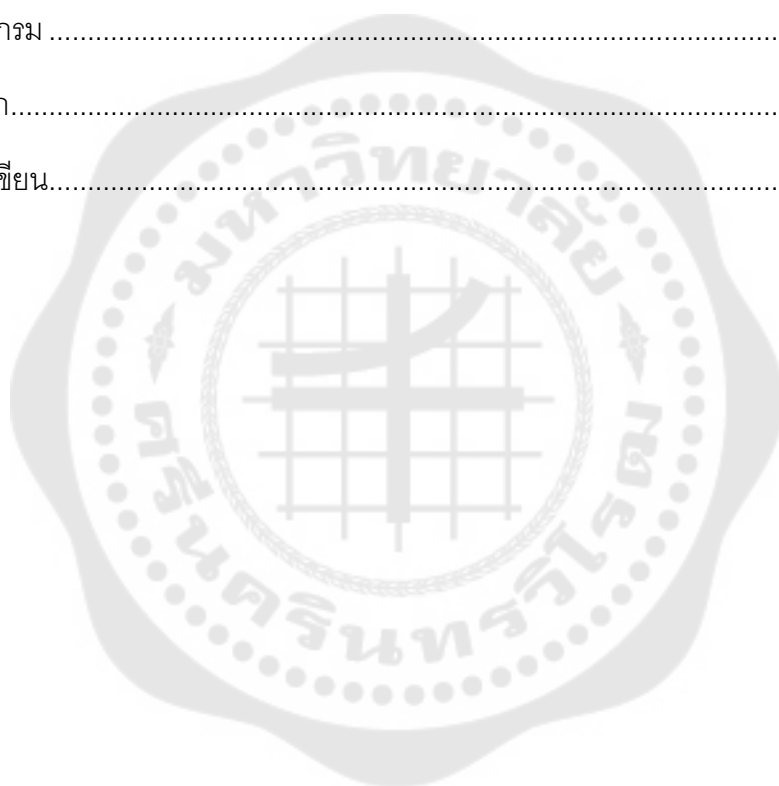
อาธิป เมืองนาม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง	1
จุดมุ่งหมายของการวิจัย	7
ความสำคัญของการวิจัย	7
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	7
บทที่ 2 สภาพสังคมและแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร ..	10
2.1. สภาพสังคมของชุมชนบ้านสิงห์	10
2.3 ความเชื่อเรื่องการนับถือผีมเหศักดิ์และพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์	30
2.4 แนวทางการวิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์	34
2.5 ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม	41
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเลี้ยงผีที่ใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่	44
บทที่ 3 องค์ประกอบและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร	52
3.1 ที่มาของการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี	52
3.1.1 การยึดถือฮีตสิบสอง	53
3.1.2 ความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ.....	54

3.2 องค์ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี	55
3.2.1 ผู้ประกอบพิธีกรรม	55
3.2.2 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม	66
3.2.3 สถานที่ประกอบพิธีกรรม	68
3.3 ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี.....	69
3.3.1 ช่วงก่อนเริ่มพิธีกรรม.....	70
3.3.2 ช่วงทำพิธีกรรม	81
3.3.3 ช่วงหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรม	86
3.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ สถานที่ และกำหนดวันประกอบพิธีกรรม เลี้ยงผี.....	86
3.4.1 การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้.....	87
3.4.2 การจัดเตรียมสถานที่ทำพิธีกรรมเลี้ยงผี	88
3.4.3 การกำหนดวันจัดพิธีกรรมเลี้ยงผี	89
3.5 สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผี	89
3.5.1 วัตถุประสงค์สัญลักษณ์	91
3.5.2 พฤติกรรมสัญลักษณ์.....	96
3.5.3 พื้นที่สัญลักษณ์	99
บทที่ 4 บทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร	103
4.1 บทบาทหน้าที่ในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์	103
4.2 บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญกำลังใจและการปกป้องคุ้มครองลูกหลานและชุมชน.....	107
4.3 บทบาทหน้าที่สำคัญในการสร้างสำนึกร่วมการเป็นหนึ่งเดียวและระบบอาวุโสของชาวบ้าน ในชุมชน	111
4.4 บทบาทหน้าที่สำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านสิงห์	125

4.5 บทบาทหน้าที่ในการช่วยระบายนความคับข้องใจและช่วยผ่อนคลายนความรู้สึททุกขียากและ ตราบค่างานหนักในสังคมเกษตรกรรม	132
บทที่ 5 สรุปลผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	137
5.1 สรุปลผลการวิจัย.....	137
5.2 อภิปรายผล	140
5.3 ข้อเสนอแนะ	144
บรรณานุกรม	145
ภาคผนวก.....	149
ประวัติผู้เขียน.....	154

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 การเปรียบเทียบแนวทางการตีความหมายจากพิธีกรรมของเทอร์เนอร์และเกียร์ช..... 36

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 แผนที่การเดินทางจากอำเภอเมืองยโสธรไปบ้านสิงห์	11
ภาพประกอบ 2 รูปปั้นสิงห์หินทรายศิลาแลง ศิลปะบายน.....	15
ภาพประกอบ 3 (ซ้าย) เจดีย์ใหม่ที่สร้างครอบ (ขวา) พระธาตุของอาณาจักรขอมหลวงเดิม.....	18
ภาพประกอบ 4 พระพุทธรูปหลักคำวรสีหนาท (พระเจ้าใหญ่) ที่บ้านสิงห์	19
ภาพประกอบ 5 หอไตรกลางน้ำ ณ วัดศรีธาตุ บ้านสิงห์.....	20
ภาพประกอบ 6 คัมภีร์ใบลานบางส่วนที่ไม่ได้เก็บในตู้พระธรรมที่วัดศรีธาตุ.....	20
ภาพประกอบ 7 สถูปสิงห์โบราณ.....	21
ภาพประกอบ 8 ธรรมมาสน์โบราณ ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่เจ้าอาวาสรูปแรก	21
ภาพประกอบ 9 พระธาตุบ้านสิงห์โคกตั้งอยู่บริเวณสถูปสิงห์โบราณ.....	22
ภาพประกอบ 10 (ภาพซ้าย) ฐานจุดบั้งไฟธรรมดา.....	24
ภาพประกอบ 11 หออาญาพ่อเฒ่า (เจ้าพระตา เจ้าพระวอช อยู่ในคุ้มในโฮง)	25
ภาพประกอบ 12 ศาลของอัญญาพ่อเฒ่าน้อย (หอนอก) ตั้งอยู่หน้า อบต.สิงห์	25
ภาพประกอบ 13 นางลำไผ พูลสวัสดิ์ (เทียมป้อ).....	58
ภาพประกอบ 14 นางเปลี่ยน ไชยมาตย์ (เทียมเปลี่ยน)	60
ภาพประกอบ 15 นางสุธีรา ไชยปัญญา (เทียมตึก).....	61
ภาพประกอบ 16 นางบัวกัน ไสลบาท (เทียมป้อม).....	64
ภาพประกอบ 17 นายไสว ชูรัตน์ (จ๋ำไสว)	65
ภาพประกอบ 18 นางประหยัด สุวรรณเพชร (นางกำนัลรับใช้).....	66
ภาพประกอบ 19 ลูกศิษย์และชาวบ้านที่มาร่วมพิธี.....	67
ภาพประกอบ 20 นางเทียมแขกบวัวร์	68

ภาพประกอบ 21	หอโองเชื่อมต่อกับบ้านของเทียนยูริ.....	69
ภาพประกอบ 22	หอกกลางบ้าน หรือ หอใน.....	69
ภาพประกอบ 23	ชาวบ้านตีกลองบอกกล่าวแก่ชาวบ้าน	70
ภาพประกอบ 24	การจัดเตรียมกระทงสามเหลี่ยม.....	71
ภาพประกอบ 25	กระทงสามเหลี่ยม.....	72
ภาพประกอบ 26	เจ้าและชาวบ้านช่วยกันจัดสถานที่.....	73
ภาพประกอบ 27	นายศรีปากซามในพิธีกรรม	74
ภาพประกอบ 28	ชั้นคาย	74
ภาพประกอบ 29	หอกและดาบตั้งพิงเสาประจำพิธี.....	75
ภาพประกอบ 30	น้ำก้านกล้วย.....	76
ภาพประกอบ 31	การประกอบส่วนหัวและส่วนขาของควายในประจำพิธี	76
ภาพประกอบ 32	การประดับพวงมาลัยดอกดาวเรืองในประจำพิธี.....	77
ภาพประกอบ 33	การเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ของควา	77
ภาพประกอบ 34	การเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ของหวานจำพวกผลไม้.....	78
ภาพประกอบ 35	สำหรับเครื่องเซ่นไหว้ประเภทของควา	79
ภาพประกอบ 36	สำหรับเครื่องเซ่นไหว้ประเภทของหวาน	80
ภาพประกอบ 37	ชาวบ้านนำขบวนกลองยาวไปรับนางเทียม.....	81
ภาพประกอบ 38	นางเทียมอัญญาพ่อเผ่ารอต้อนรับนางเทียมของอัญญาพ่อเผ่าคนอื่น ๆ.....	82
ภาพประกอบ 39	แผนผังตำแหน่งการนั่งของนางเทียม	82
ภาพประกอบ 40	นางเทียมแขกบริวารเข้าสวมกอดนางเทียมอัญญาพ่อเผ่า	84
ภาพประกอบ 41	เทียมตีกำลังพ้อนรำดาบนประจำพิธี	84
ภาพประกอบ 42	เทียมยูริใช้หอกพุ่งแทงเฉียงขึ้นฟ้าบนประจำพิธี	85
ภาพประกอบ 43	เทียมเปลี่ยนและนางเทียมบริวารกำลังขี่ม้าก้านกล้วยไปโดยรอบประจำพิธี	85

ภาพประกอบ 44	การแจกจ่ายเครื่องเช่นไหหลังเสร็จสิ้นพิธี.....	86
ภาพประกอบ 45	การจัดเตรียมเครื่องเช่นไห.....	87
ภาพประกอบ 46	การจัดเตรียมวัตถุสิบสำหรับทำเครื่องเช่นไห.....	88
ภาพประกอบ 47	ชาวบ้านที่ได้รับอนุญาตมาช่วยจัดเตรียมสถานที่.....	88
ภาพประกอบ 48	การร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวบ้านสิงห์.....	89
ภาพประกอบ 49	รูปปั้นแทนัญญาพ่อเฒ่า.....	91
ภาพประกอบ 50	เครื่องแต่งกาย (ซ้าย) นางเทียมของัญญาพ่อเฒ่า (ขวา) นางเทียมแขกบริวาร.....	92
ภาพประกอบ 51	ม้าก้านกล้วยที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี.....	92
ภาพประกอบ 52	พานบายศรีที่ประดับในพิธีกรรมเลี้ยงผี.....	93
ภาพประกอบ 53	ขันค้ายที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี.....	94
ภาพประกอบ 54	ดาบและหอกที่ประดับในพิธีกรรมเลี้ยงผี.....	95
ภาพประกอบ 55	ผลไม้ เหล้าขาว เนื้อควายและไก่ย่าง.....	96
ภาพประกอบ 56	ชาวบ้านและบรรดาลูกหลานกราบไหว้ นางเทียมของัญญาพ่อเฒ่า.....	98
ภาพประกอบ 57	นางเทียมัญญาพ่อเฒ่ากวัดแกว่งดาบและฟุ้งแทงหอก.....	99
ภาพประกอบ 58	การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี.....	104
ภาพประกอบ 59	การดูลักษณะคางไก่.....	106
ภาพประกอบ 60	นางเทียมของัญญาพ่อเฒ่าพ้อนรำในพิธี.....	106
ภาพประกอบ 61	ชาวบ้านเข้ามาบนบานบอกกล่าวแก่นางเทียมของัญญาพ่อเฒ่า.....	107
ภาพประกอบ 62	การทิ้งกระพรวนน้ำว้าวเพื่อสะเดาะเคราะห์ในช่วงเช้าของวันทำพิธี.....	109
ภาพประกอบ 63	นางเทียมัญญาพ่อเฒ่ากวัดแกว่งดาบในพิธี.....	111
ภาพประกอบ 64	สถานที่จุดบั้งไฟของชุมชนบ้านสิงห์.....	128
ภาพประกอบ 65	การจัดเตรียมเครื่องเช่นไหที่บ้านผู้นำชุมชน.....	130

ภาพประกอบ 66 นางเทียมแขกบริวารจากชุมชนอื่น	131
ภาพประกอบ 67 ขบวนกลองยาวพานางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าไปปะรำพิธี	134
ภาพประกอบ 68 กลองยาวบรรเลงระหว่างประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี	134
ภาพประกอบ 69 นางกำนัลรับใช้ปรนนิบัติรับใช้นางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า	135
ภาพประกอบ 70 ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อชาวบ้านสิงห์...	138

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พิธีกรรมและความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติหยั่งรากลึกอยู่ในระบบความคิดความเชื่อของคนไทยอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะกลุ่มคนในภาคอีสานที่มีพิธีกรรมและความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติมาอย่างช้านาน ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ระดับจังหวัด และระดับภูมิภาค โดยเฉพาะในระดับหมู่บ้านยังมีการสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้เรื่อยมา เนื่องจากสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ผี” มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านตั้งแต่เกิดจนตายและมีการถ่ายทอดระบบความคิดความเชื่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ถูกกำหนดให้เป็นแบบแผนและแนวปฏิบัติร่วมกันในสังคม โดยมีจุดประสงค์เพื่อร้องขอให้อำนาจผีช่วยขจัดเภทภัยต่าง ๆ และช่วยให้ชีวิตมีความสุข ความเจริญ รวมถึงช่วยเหลือให้คนในสังคมสมหวังในสิ่งปรารถนา (อภิรักษ์ สงเคราะห์, 2556, น. 46) ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากและทำให้สิ่งเหล่านี้ดำรงในสังคมของคนอีสาน

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีของคนอีสานเป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากความเชื่อเรื่องผีที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจมาช้านาน อันเนื่องมาจากวิถีการดำรงชีวิตของคนอีสานที่ยังคงเป็นชุมชนเกษตรกรรมตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน มีความผูกพันกับธรรมชาติและมีการถ่ายทอดแนวคิด ภูมิปัญญา และความเชื่อ จนเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตที่สำคัญของคนในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านการประกอบพิธีกรรมที่เคร่งครัด เช่น การบูชาสิ่ง ลี้ลับตามความเชื่อ เทวดาอารักษ์ บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ โดยมีการ เช่น สรงบูชาตามฤดูกาลควบคู่ไปกับการปฏิบัติภารกิจทางศาสนา คนอีสานเชื่อว่าผีเป็นสิ่งที่มีความพลังอำนาจ มีฤทธิ์สามารถบันดาลทั้งความทุกข์ ความสุข ความสมหวัง และความสิ้นหวังให้แก่มนุษย์ได้ การบวงสรวงและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อจึงเป็นรูปแบบของการสร้างสรรค์โดยผ่านกระบวนการปลูกฝัง การบอกต่อ การขัดเกลาทางสังคม และผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีจึงได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่น เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามครรลองที่คนอีสานเรียกติดปากว่า “ตามฮีตตามคอง” (ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, 2559, กรกฎาคม - ธันวาคม, น. 102) คนอีสานจึงถือฮีตถือคองเป็นหลักในการดำรงชีวิตสืบทอดกันมาจนกลายเป็นจารีตประเพณีที่จะให้คนในสังคมได้มีโอกาสร่วมกันชุมนุมกันทำบุญเป็นประจำทุก ๆ เดือนของรอบปี เรียกว่า ฮีตสิบสอง หากผู้ใดฝ่าฝืนหรือกระทำความผิดฮีตก็จะถูกสังคมลงโทษตั้งข้อรังเกียจอย่างจริงจัง (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ,

2528, น. 180) จึงเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงจุดแข็งทางด้านวัฒนธรรมของคนอีสานที่มีรากฐานอันแข็งแกร่งและมั่นคงในการมีอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีของคนอีสานในทุกระดับของสังคม

หมู่บ้านสิงห์ (สิงห์โคก) ตั้งอยู่ในตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ประมาณ 1,894 หลังคาเรือน ประกอบด้วย 11 หมู่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีอาชีพเสริมเป็นการเลี้ยงสัตว์และงานหัตถกรรม มีวัดประจำหมู่บ้าน 2 แห่ง คือ วัดศรีธาตุ เป็น วัดเก่าแก่ และวัดจำปานาคำ เป็นวัดที่สร้างขึ้นในภายหลัง

ในด้านประวัติความเป็นมา บ้านสิงห์เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ก่อตั้งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนปลาย โดยกลุ่มชนบ้านสิงห์ดั้งเดิมเป็นกลุ่มของคนลาวที่อพยพมาจากเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (ปัจจุบันคือ จังหวัดหนองบัวลำภู) ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง และได้รับอิทธิพลระบบความคิดแบบล้านช้าง (ธวัช ปุณโณทก, 2531, น. 4) สาเหตุของการอพยพมาจากเมืองหนองบัวลำภูครั้งนั้น เนื่องจากการรุกรานของเจ้าสิริบุญสารเจ้าเมืองเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. 2305 – 2310 ได้ส่งกองทัพเวียงจันทน์มาปราบพระวรวงษา หรือ “เจ้าพระวอ” เจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน ซึ่งเคยเป็นเสนาบดีของเจ้าสิริบุญสาร ทำให้เจ้าพระวอได้พาไพร่พลบางส่วนอพยพหนีกองทัพเวียงจันทน์ลงมาตามแถบแม่น้ำชี-มูล เพื่อหาที่สร้างบ้านเมืองใหม่ กลุ่มคณะเดินทางของเจ้าพระวอได้เดินทางมาถึงบริเวณดงสูงหัวช้างเห็นว่า เป็นชัยภูมิดี เพราะมีทำเลที่ตั้งอยู่บนที่ดอนห่างจากแม่น้ำ จึงได้ถากถางป่าไม้สร้างเป็นหมู่บ้าน และพบรูปปั้นสิงห์หินตัวผู้รูปหนึ่ง จึงถือเป็นนิมิตตั้งชื่อบ้านนี้ว่า “บ้านสิงห์” (บำเพ็ญ ฤ อูบล, 2542, น. 4600) ทั้งนี้มีการตั้งหอหลักบ้านในลักษณะเป็น “หอผี” ขึ้นก่อนตั้งหมู่บ้านให้เป็นผีประจำหมู่บ้านและเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อปกป้องคุ้มครองและเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจแก่คนภายในชุมชนตามความเชื่อการนับถือผี (พระครูฉันทกิจโกศล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564) จากนั้นจึงได้สร้างหมู่บ้านและสร้างวัดไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ วัดศรีธาตุ อันเป็นวัดสำคัญตั้งอยู่กลางชุมชนบ้านสิงห์ โดยได้สร้างวัดในบริเวณที่พบสิงห์หินและได้สร้างพระธาตุที่เรียกว่า “พระธาตุกบาลหลวง” เป็นพระธาตุขนาดย่อมที่บรรจุอัฐิของบรรพบุรุษผู้นำในการก่อตั้งบ้านสิงห์ ต่อมาได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ให้มีความมั่นคงสืบมา (กรมศิลปากร, 2555, น. 18)

ชาวบ้านสิงห์ในปัจจุบันนับถือพุทธศาสนาควบคู่กับการนับถือผีอย่างเคร่งครัด เห็นได้จากภายในหมู่บ้านมีหอผีบรรพบุรุษประจำชุมชน ตามความเชื่อของคนอีสาน การนับถือผีเป็นความเชื่อที่มีมาแต่โบราณก่อนจะมีการนับถือพุทธศาสนา โดยเชื่อว่าเมื่อบรรพบุรุษหรือเจ้าเมืองสิ้นชีวิต

ไปแล้ว ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษจะยังคงคอยดูแลให้ความคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจึงเคารพนับถือและยกย่องวิญญาณของบรรพบุรุษเหล่านั้นเป็นมเหสถ์หลักบ้านหลักเมือง อันเป็นที่สูงสุดในภูมิโลก ในสมัยโบราณเรียกว่า “เมฆเมือง” ดังนั้นในทุกบ้านทุกเมืองจะมีหอผีเมสถ์ไว้เป็นที่เคารพ ซึ่งคล้ายกับภาคกลางเรียกว่า “หอพระเทพบิดร” ดังความว่า “ผู้เคยเป็นเจ้าแผ่นดิน เป็นเจ้าเมืองในเมืองใดเมืองหนึ่งมาก่อน ที่ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความเที่ยงธรรม เมื่อสิ้นชีพไปแล้วชาวเมืองนั้นยังคงให้ความนับถืออยู่ และมีพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณของท่านเหล่านั้น เรียกว่า **ผีเมสถ์**” (ธวัช ปุณโณทก, 2542, น. 3542)

การสร้างหอผีบรรพบุรุษของชาวบ้านสิงห์เป็นการแสดงถึงความเคารพและศรัทธาต่อดวงวิญญาณของบรรพบุรุษประจำชุมชน ซึ่งเป็นเจ้านายเชื้อสายเจ้าพระวอเจ้าพระตา ได้แก่ ท้าวคำใส ท้าวคำสุย ท้าวมุ่ม เป็นต้น ชาวบ้านยกย่องให้วิญญาณของท่านเหล่านั้นเป็นมเหสถ์หลักบ้านหลักเมือง เรียกกันว่า อัญญาพ่อเผมาใหญ่ อัญญาพ่อเผมาน้อย คำว่า “อัญญา” หรือ อาชญา, อัญญาสี เป็นภาษาลาวมีความหมายถึง เจ้านาย เจ้าชีวิต เป็นระบบการปกครองภายในอาณาจักรล้านช้างในสมัยโบราณ อาญาสีนั้นเป็นตำแหน่งของขุนนางในระดับต่าง ๆ ได้แก่ เจ้าเมือง (อาชญา) อุปราช (อุปฮาด) ราชวงศ์ (ราชวง) และราชบุตร (ราชบุตร) ซึ่งตำแหน่งเจ้านายทั้งสี่มีอำนาจเด็ดขาดที่จะให้คุณและโทษแก่ใครในสถานใดก็ได้ (ธวัช ปุณโณทก, 2542, น. 5209 - 5212) ปัจจุบันเรียกเพียงว่า “อัญญาพ่อเผมา”

ชุมชนบ้านสิงห์มีความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ หรือผีเมสถ์ เช่นเดียวกับชุมชนในภาคอีสานหลายแห่ง โดยมีความเกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษของเจ้าเมืองที่เป็นผีเมสถ์หลักบ้านหลักเมืองของชุมชน ได้ัญญาเชิญมาให้คุ้มครองเมืองและชาวบ้าน จึงมีประเพณีเลี้ยงผีเมสถ์เป็นประจำทุกปีในหลายพื้นที่ อย่างเช่น เจ้าพ่อมเหสถ์พะหล่า เจ้าพ่อมเหสถ์เหล็กชี (เหล็กชี-ส่วาน) เจ้าพ่อมเหสถ์ชมพู เจ้าพ่อพระมหาธาตุ หรือ เจ้าพ่อจุ่มคำ เป็นผีเมสถ์หลักบ้านหลักเมืองของอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด เจ้าพ่อพระวอ พระตา มเหสถ์เมืองหนองบัวลำภู อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู (ไพฑูริย์ มีกุล, 2542, น. 3546 - 3548) และเจ้าปู่พระละงุมเมืองยโสธร เป็นมเหสถ์หลักเมืองของจังหวัดยโสธร (บำเพ็ญ ณ อุบล, 2542, น. 3721) ชาวบ้านต่างเชื่อกันว่า ผีเมสถ์ ผีบรรพบุรุษประจำชุมชน หรือแม้แต่เจ้าพ่อต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน มักเป็นกษัตริย์ เจ้าเมือง หรือวีรบุรุษนักรบที่เป็นผู้นำกลุ่มชนอพยพมาตั้งหมู่บ้านและชุมชนขึ้น เมื่อเจ้าเมืองหรือวีรบุรุษนักรบสิ้นไปแล้วชาวบ้านก็จะตั้งศาลแล้วเชิญวิญญาณของท่านเหล่านั้นมาสถิตเพื่อเป็นหลักบ้านหลักเมือง คอยดูแลปกป้องรักษาชาวบ้านให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง (ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์, 2554, น. 2)

ชาวบ้านสิงห์ยังคงนับถือผีมเหสักข์กระทั่งปัจจุบัน มีการประกอบพิธีกรรมไหว้ผีมเหสักข์ เป็นแบบแผนที่ชาวบ้านถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณมีปรากฏในฮีตสิบสองคองสิบสี่ ทั้งนี้มีการกำหนดให้เลี้ยงผีบรรพบุรุษในเดือนเจียง (เดือนอ้าย) และในเดือนเจ็ดยังกำหนดให้ชาวบ้านทำพิธีกรรมเช่นสรงหลักบ้านหลักเมือง ผีบรรพบุรุษ ผีตาแฮก (เทวดารักษาไร่นา) ทำนองเดียวกับพิธี แรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพิธีกรรมก่อนจะมีกิจกรรมทำนา จึงมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดชำระให้ บ้านเมืองสะอาด ชับไล่สิ่งไม่ดีให้หมดไป ให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขและยังถือเป็นฤกษ์แห่งการ เริ่มต้นการเพาะปลูกทางการเกษตรให้เจริญงอกงาม (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2528, น. 180 - 183) การนับถือผีมเหสักข์หลักบ้านหลักเมือง ชาวบ้านถือว่าผีมเหสักข์เป็นผีที่ใกล้ตัวมาก ในช่วงเดือน 7 ตามฮีตสิบสองคองสิบสี่จึงมีการจัดพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี เรียกกันว่า “บุญซำฮะ” บางแห่งเรียกว่า “บุญบ้าน” ที่ยังคงปฏิบัติสืบกันอย่างต่อเนื่องและเคร่งครัด ชาวอีสานถือว่ามีความสำคัญมากกว่าฮีตอื่น ๆ ก็ว่าได้ ตามฮีตคำสอน ดังความว่า

พอถึงเดือนเจ็ดให้พากันบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพยดา มเหสักข์
หลักเมือง ให้ทำตามจารีตประเพณีเก่า นิมนต์พระสงฆ์องค์เจ้ามา
สวดมนต์ชำระเสนียด จัญไร ให้ทำอย่าละเลยหาไม่แล้วจะทำให้เกิดภัย
พิบัติ จัญไรแก่บ้านเมือง หากทำแล้วก็จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุขปานเมือง
(สำลี รักสุทธี, 2553, น. 70 - 75)

สังเกตได้ว่าบุญซำฮะมีจุดประสงค์เพื่อปัดรังควาญและขับไล่เสนียดจัญไร สิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ให้ออกจากหมู่บ้านและยังเชื่อว่าการทำบุญบ้านจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล สามารถทำนา และพืชผลทางการเกษตรให้ผลผลิตดี ทั้งนี้ยังมีการทำพิธีกรรมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนด้วย เช่น มเหสักข์หลักบ้าน หลักบ้าน หอบ้านหรือผีปู่ตา เป็นต้น

ชาวบ้านสิงห์มีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมเหสักข์ปีละหนึ่งครั้งในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 เป็นประจำทุกปี ตามที่ปรากฏในฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นประเพณีสืบทอดมาแต่โบราณ อันเป็น วิญญาณของผีบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งชุมชนบ้านสิงห์ เพื่อให้วิญญาณของบรรพบุรุษประจำชุมชน มาปกป้องรักษา สร้างขวัญกำลังใจให้ชาวบ้านอยู่ร่มเย็นเป็นสุข การประกอบพิธีกรรมมีลักษณะ เป็นการเลี้ยงลง หรือการเลี้ยงก่อนฤดูปลูกข้าว (ลงนา) ช่วงต้นฤดูฝนเพื่อขอให้พืชผลสมบูรณ์ดี ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะถือว่าเป็นจารีตที่ต้องประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และเคร่งครัด หากมิได้ทำพิธีกรรมเลี้ยงผีอาจจะทำให้เกิดภัยพิบัติแก่ชุมชนได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์เกิดขึ้นโดยมีเงื่อนไขเกี่ยวพันกับการพึ่งพาธรรมชาติและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต เสมือนธรรมชาติมีชีวิตจิตใจคล้ายมนุษย์สามารถให้คุณและให้โทษได้ จึงต้องมีการประกอบพิธีกรรมเช่นสรงเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ โดยมีการสร้างหอหลักบ้าน (หอผี) ขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ทั้งนี้พิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวชุมชนบ้านสิงห์จะไม่มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องแต่อย่างใด เมื่อถึงช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรมตามเดือนที่ปรากฏในฮีตสิบสองคองสิบสี่ จะมีผู้บอกกล่าวให้ประชาชนมาร่วมพิธีเรียกว่า “เฒ่าจ้ำ” และมี “ร่างทรง” หรือ “นางเทียม” เป็นผู้ดำเนินการในพิธี โดยจะทำการห่อผีประจำหมู่บ้าน (เดิมเชื่อว่าเคยเป็นที่อยู่ของเจ้านายเชื้อสายเจ้าพระวอเจ้าพระตา เรียกว่า หอโอง ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน) ซึ่งมีการจัดเตรียมเครื่องเช่นและตกแต่งสถานที่ไว้ ชาวบ้านจะมาร่วมในพิธีกรรม บางส่วนจะนำขบวนแห่กลองยาวประกอบกับเครื่องดนตรีอีสานเชิดรำวงทรงหรือคนทรงอัญญาพ่อเฒ่ามายังสถานที่ทำพิธี โดยพิธีกรรมบวงสรวงจะเริ่มในเวลา 16:00 น. จนถึงเวลาประมาณ 18:00 น. เป็นอันสิ้นสุดพิธีกรรม (ประหยัด สุวรรณเพชร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564)

อย่างไรก็ตามลักษณะของความเชื่อเรื่องการนับถือผีของชุมชนบ้านสิงห์ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนในชุมชนที่เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติคอยปกป้องคุ้มครองชาวบ้านและชุมชนนี้ สามารถให้คุณแก่ผู้ที่เคารพเช่นสรงในทางกลับกันก็สามารถให้โทษแก่ผู้กระทำผิดฮึดได้เช่นกัน จึงต้องมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง เพื่อให้เกิดความพึงพอใจและแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจที่ทุกคนตั้งใจเช่นไหว้ เป็นไปได้ว่าการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวบ้านสิงห์อาจจะพัฒนามาจากความเชื่อและความกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่าผีจะดลบันดาลให้เกิดความสงบสุขและให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เป็นการทำพิธีกรรมเพื่อชุมชนโดยแท้จริง ดังนั้นในวันทำพิธีกรรมเลี้ยงผีชาวบ้านจะมาช่วยกันจัดเตรียมพิธีอย่างพร้อมเพรียงกัน (สุธีรา ไชยปัญญา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2565) นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องการนับถือผีของชาวบ้านสิงห์ยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อคติความเชื่อและวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนบ้านสิงห์เป็นอย่างมาก ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผียังคงดำรงอยู่จวบจนปัจจุบันท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างมาก เป็นศูนย์รวมทางความเชื่อที่ไว้ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จึงต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเคร่งครัด นอกจากนี้การสร้างหอผีประจำหมู่บ้านให้เป็นที่สักการะและยังใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมนี้

ยังคงมีบทบาทต่อชุมชนเสมอมาและหยั่งรากลึกในจิตสำนึกของชาวบ้านมายาวนาน ทั้งนี้ในการเลือกผู้ทำหน้าที่เป็นช่างทอผ้าสักทอติดกันมาจากบรรพบุรุษในสายผู้หญิงเท่านั้น ขณะเดียวกันผู้ที่ถูกเลือกต้องรับหน้าที่เป็นช่างทอไปจนกว่าจะเสียชีวิต หากไม่ยอมรับเป็นช่างทอก็อาจจะทำให้เจ็บป่วยจนถึงขั้นเสียชีวิตได้ (ประยูร ชูรัตน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564) นับว่าช่างทอมีส่วนสำคัญในการรักษาแนวทางการปฏิบัติการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีให้ยังคงดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ผ่านมาหลายชั่วอายุคน และยังเป็นผู้นำทางความเชื่อของชุมชนให้ถือปฏิบัติตาม ทั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าช่างทอซึ่งเป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับผี เป็นที่พึ่งทางใจสำหรับแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านต้องเผชิญในชีวิตประจำวันทางโลก ชาวบ้านจึงให้ความเคารพนับถือช่างทอเป็นอย่างมากเปรียบเสมือนตัวแทนของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป

นอกจากนี้พิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวมุขชนบ้านสิงห์ยังเป็นพิธีกรรมที่ภาครัฐให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์เริ่มเข้ามาสนับสนุนพิธีกรรมเลี้ยงผีตั้งแต่มีพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2542 ได้อาศัยอำนาจหน้าที่ มาตรา 16 (11) ทวิที่ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนในการ “บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น” มาเป็นเหตุผลสำคัญในการเลือกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญนี้ โดยเล็งเห็นว่าพิธีกรรมนี้เป็นสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์ท้องถิ่นของชาวมุขชนบ้านสิงห์ได้เป็นอย่างดี สามารถใช้อธิบายที่มาและสาเหตุในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี รวมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งของชุมชนบ้านสิงห์ จึงได้มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ในการทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้ยังคงดำรงอยู่จวบจนปัจจุบัน

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวมุขชนบ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ในปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 แสดงให้เห็นถึงความพยายามของภาครัฐที่เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคประชาชนในการส่งเสริม อนุรักษ์ และสืบทอด (Conservation and transmission) พิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิมนี้ไว้ อีกทั้งพิธีกรรมเลี้ยงผีน่าจะยังคงมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างยิ่ง จึงได้มีการจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผีบรรพบุรุษของชุมชนเปรียบเสมือนผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านที่คอยดูแลลูกหลานให้มีความสงบสุขร่มเย็นและปกป้องรักษาคุ้มครองให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ชาวบ้านจึงทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเพื่อแสดงความเคารพและความศรัทธาต่อผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงผีของบ้านสิงห์ อำเภอเมือง

ยโสธร จังหวัดยโสธร โดยประเด็นที่น่าสนใจศึกษาคือ พิธีกรรมเลี้ยงผีในชุมชนบ้านสิงห์น่าจะมีบทบาทหน้าที่และความสำคัญต่อชุมชนหลายประการ พิธีกรรมดังกล่าวจึงได้มีการปฏิบัติสืบทอดและการดำรงอยู่มาจนปัจจุบัน

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการประกอบพิธีกรรมและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีในชุมชนบ้านสิงห์ อำเภอมือจายยโสธร จังหวัดยโสธร
2. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ อำเภอมือจายยโสธร จังหวัดยโสธร

ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาการประกอบพิธีกรรมและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ อำเภอมือจายยโสธร จังหวัดยโสธร จะช่วยให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่มีต่อชาวบ้านในชุมชนบ้านสิงห์ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเชื่อของชุมชนยิ่งขึ้น

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีกระบวนการในการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ล้านช้างที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพระวอ เจ้าพระตา และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
 - 1.2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมเลี้ยงผีในสังคมวัฒนธรรมภาคอีสาน
 - 1.3 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีบทบาทหน้าที่สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผี
2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม
 - 2.1 ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากพื้นที่พิธีกรรมเลี้ยงผีบ้านสิงห์ อำเภอมือจายยโสธร จังหวัดยโสธร ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative field research methodology) ดังต่อไปนี้

2.1.1 การสัมภาษณ์ (Interview) ได้เก็บข้อมูลสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสิงห์และการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีจากผู้นำชุมชน

2.1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีจากผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ นางเทียม จำ นางก้านลรับใช้ และชาวบ้านในชุมชนที่มีอายุน้อยกว่า 60 ปี และมากกว่า 60 ปี โดยได้ขอจริยธรรมในมนุษย์และได้รับการยินยอมจาก ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนในการให้ข้อมูล

2.1.3 การสังเกตการณ์ (Observation) เกี่ยวกับผู้มาร่วมในพิธีกรรม เครื่องแต่งกายของร่างทรง การจัดวางองค์ประกอบพื้นที่ในพิธีกรรม รวมถึงพฤติกรรมการแสดงออกของผู้ร่วมพิธีและผู้ทำพิธีกรรม

2.1.4 การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) โดยการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผี ในวันที่ 14 เมษายน 2564 และในวันที่ 3 พฤษภาคม 2565 รวม 2 ครั้ง

2.2 ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามที่ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 11 และหมู่ที่ 10 บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ระหว่าง พ.ศ. 2564 – 2565 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลจะเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผี 2 ครั้ง โดยมีการกำหนดช่วงระยะเวลาในการเข้าร่วมพิธีกรรม รวมถึงการเก็บข้อมูลซ้ำอีกครั้ง โดยไม่ได้อยู่ในช่วงเวลาทำพิธีกรรม ดังนี้

ครั้งที่ 1 วันที่ 26 – 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2564 ลงพื้นที่ติดต่อประสานงานเก็บข้อมูลพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวบ้านสิงห์เบื้องต้น

ครั้งที่ 2 วันที่ 12 – 15 เมษายน พ.ศ. 2564 เข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผี

ครั้งที่ 3 วันที่ 2 – 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 เข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผี

2.3 ผู้ให้ข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของบ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นผู้อาวุโสในชุมชนที่อาศัยอยู่ภายในหมู่บ้านมาแต่ดั้งเดิม รวมทั้งกลุ่มนางเทียมและจำประจำหมู่บ้าน รวมจำนวน 6 คน ซึ่งทุกคนยินยอมให้ข้อมูลพร้อมทั้งอนุญาตให้ถ่ายภาพและนำไปเผยแพร่ได้

1. นางลำไผ่	พุลสวัสดิ์	(เทียมป้อ)	อายุ 68 ปี
2. นางประยูร	ชูรัตน์	(เทียมยूर)	อายุ 82 ปี
3. นางเปลียน	ไชยมาตย์	(เทียมเปลียน)	อายุ 71 ปี
4. นางสุธีรา	ไชยปัญญา	(เทียมตีก)	อายุ 59 ปี
5. นางบัวกัน	ไศลบาท	(เทียมปุ่ม)	อายุ 57 ปี

6. นายไสว ชูรัตน์ (จำ) อายุ 62 ปี

3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีทางคณิตวิทยา นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบเพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมแล้วนำมาวิเคราะห์สัญลักษณ์และบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่มีต่อชาวบ้านในชุมชนตามลำดับ

4. การเสนอผลการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

5. สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

สภาพสังคมและแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร

บ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การอพยพของกลุ่มคนลาวเข้ามาตั้งบ้านเมืองในประเทศไทย ตามแถบลุ่มแม่น้ำชี - มูล จึงทำให้เกิดชุมชนขึ้นมากมายในพื้นที่ภาคอีสาน ชุมชนบ้านสิงห์ก่อตั้งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย โดยกลุ่มลูกหลานเชื้อสายเจ้าพระวอเจ้าพระตา ต่อมาได้พัฒนาบ้านสิงห์ให้มีความเจริญรุ่งเรือง จวบจนปัจจุบัน ทั้งนี้ยังคงรักษาความเชื่อเรื่องการนับถือผีอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนไว้

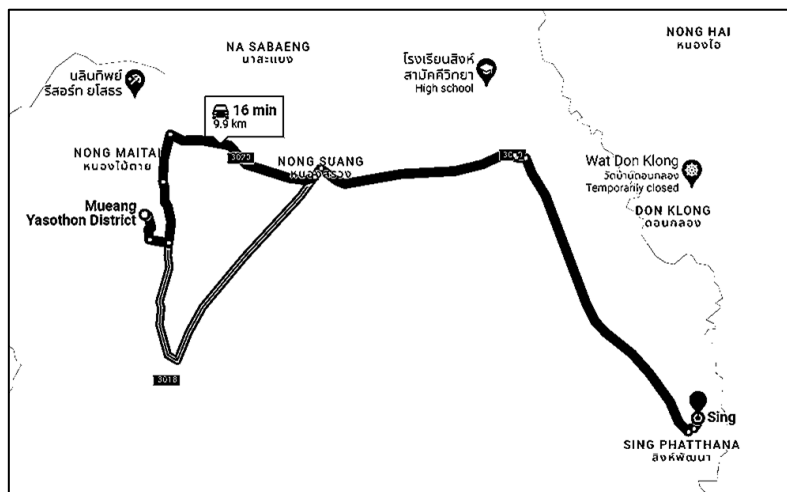
ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เป็นเหตุการณ์สำคัญในการอพยพของบรรพบุรุษกลุ่มคนลาว ความเป็นมาของการก่อตั้งบ้านสิงห์ และสภาพสังคมโดยทั่วไปของชุมชนบ้านสิงห์ที่มีความเชื่อเรื่องการนับถือผีจึงทำให้มีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีขึ้นในชุมชน ดังนี้

2.1. สภาพสังคมของชุมชนบ้านสิงห์

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยคัดเลือกข้อมูลสภาพทั่วไปเฉพาะของบ้านสิงห์ เนื่องจากพื้นที่บ้านสิงห์เป็นพื้นที่หลักและเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลของบ้านสิงห์เป็นหลักและหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่การปกครองของตำบลสิงห์เป็นข้อมูลเสริม

2.1.1 สภาพทางสังคมทั่วไป

บ้านสิงห์ หรือ ชื่อเดิมคือ บ้านสิงห์โคก ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร โดยพื้นที่ของบ้านสิงห์ยกฐานะขึ้นเป็นตำบลสิงห์ เป็นลำดับที่ 2,039 ในวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2539 อยู่ห่างจากอำเภอเมืองยโสธร ประมาณ 13 กิโลเมตร ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดยโสธร มีพื้นที่ทั้งหมด 35.5 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือจรดกับตำบลหนองหิน อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ทิศใต้จรดกับตำบลตลาดของ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ทิศตะวันออกจรดกับตำบลหนองคู อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ทิศตะวันตกจรดกับตำบลหนองเรือ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 1 แผนที่การเดินทางจากอำเภอเมืองยโสธรไปบ้านสิงห์

หมู่บ้านสิงห์ตั้งอยู่ให้พื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านสิงห์ (คุ้มตะวันออก) หมู่ที่ 3 บ้านสิงห์ (คุ้มวัดและคุ้มโนนสะอาด) หมู่ที่ 10 บ้านสิงห์ (คุ้มใต้ เดิมคือคุ้มโนนโสง หรือ ท้องพระโรง) และคุ้มโพธิ์บางส่วน หมู่ที่ 11 บ้านสิงห์ มีประชากร รวมทั้งหมด จำนวน 2,293 คน แยกเป็นเพศชาย จำนวน 1,109 คน เพศหญิง จำนวน 1,184 คน (สำรวจข้อมูลเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562) มีจำนวนครัวเรือน ทั้งหมด 788 ครัวเรือน คำขวัญหมู่บ้าน คือ “สิงห์หิวนคู่บ้าน วัดอุโบสถเจดีย์เก่า ญาพ่อเฒ่าสังข์ศักดิ์สิทธิ์ แหล่งผลิตข้าวชั้นดี ประเพณีบุญบั้งไฟ พระเจ้าใหญ่มีมงคล” (องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์, 2564)

จากการสำรวจจำนวนประชากร ในปี พ.ศ. 2562 ในเขตพื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,989 คน สัญชาติไทย แยกเป็นเพศชาย จำนวน 2,964 คน เพศหญิง จำนวน 3,025 คน มีครัวเรือนรวมทั้งสิ้น จำนวน 1,894 คน ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านสิงห์	หมู่ที่ 2 บ้านหนองขอน
หมู่ที่ 3 บ้านสิงห์	หมู่ที่ 4 บ้านหนองไร่
หมู่ที่ 5 บ้านโนนส้ม	หมู่ที่ 6 บ้านหนองแสง
หมู่ที่ 7 บ้านจันทร์เกษม	หมู่ที่ 8 บ้านกุดระหี่
หมู่ที่ 9 บ้านสันติสุข	หมู่ที่ 10 บ้านสิงห์ (คุ้มโนนโสง)
หมู่ที่ 11 บ้านสิงห์	

ทั้งนี้พื้นที่ในเขตการปกครององค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีเพียง 4 หมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านสิงห์ ได้แก่ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 10 และหมู่ที่ 11

2.1.2 ด้านการศึกษา

องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์สนับสนุนบริการด้านการศึกษาให้แก่ประชาชนในเขตพื้นที่ให้เข้าถึงการศึกษาคงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนบ้านสิงห์ให้เป็นศูนย์กลางในการให้บริการ อีกทั้งยังมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านสิงห์เพื่อให้บริการทางการศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียน ช่วงอายุตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป 1 แห่ง ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กนักเรียนจากบ้านสิงห์และหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ารับบริการที่สถานศึกษาแห่งนี้ จากการสำรวจจำนวนนักเรียนในปีการศึกษา 2564 มีนักเรียน จำนวน 20 คน อาคารเรียน จำนวน 1 หลัง สำหรับใช้ในการเรียนการสอน โรงอาหาร จำนวน 1 หลัง และสนามเด็กเล่น

โรงเรียนระดับประถมศึกษาในพื้นที่บ้านสิงห์มีโรงเรียนที่เปิดให้บริการทางการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านสิงห์ ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 จนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ละระดับชั้นแบ่งเป็นระดับละ 1 ห้อง ในปีการศึกษา 2564 มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น จำนวน 84 คน เป็นนักเรียนชาย จำนวน 44 คน และนักเรียนหญิง จำนวน 40 คน มีครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 10 คน ทั้งนี้มีอาคารสำหรับใช้ในการเรียนการสอนโดยประกอบด้วย อาคารเรียน จำนวน 1 หลัง อาคารอเนกประสงค์ จำนวน 1 หลัง อาคารอนุบาล จำนวน 1 หลัง อาคารห้องสมุด จำนวน 1 หลัง ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ส่วนการเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาต้องเดินทางไปเรียนในพื้นที่อำเภอเมืองยโสธร

2.1.3 ด้านสาธารณสุขและสาธารณสุข

ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ มีสถานพยาบาลของรัฐ จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสิงห์ เปิดให้บริการทุกวัน ในช่วงเวลา 8:30 – 18:00 น. มีเจ้าหน้าที่อนามัย จำนวน 4 คน ลูกจ้างชั่วคราว จำนวน 5 คน โดยให้บริการทางการแพทย์เบื้องต้นแก่คนภายในชุมชนบ้านสิงห์ หากชาวบ้านที่มารักษามีอาการหนักจะนำตัวส่งโรงพยาบาลในตัวอำเภอเมืองยโสธร นับว่าเป็นศูนย์บริการทางการแพทย์เบื้องต้นของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนใช้บริการได้สะดวกยิ่งขึ้น ทั้งนี้ยังมีคลินิกโรคเบาหวาน บริการแพทย์แผนไทยให้บริการแก่ประชาชน

นอกจากนี้ยังมีการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแก่ชุมชนตำบลสิงห์ โดยเปิดให้บริการที่องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ โดยมีรถยนต์บรรทุกน้ำอเนกประสงค์ จำนวน 1 คัน รถยนต์กู้ชีพกู้ภัยพร้อมอุปกรณ์ช่วยชีวิต จำนวน 1 คัน ถังดับเพลิงชนิดสะพาย จำนวน 1 เครื่อง

เจ้าหน้าที่ดับเพลิง (พนักงานจ้างเหมาบริการ) จำนวน 2 คน เตรียมพร้อมให้บริการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแก่ชุมชน

ระบบบริการพื้นฐานชาวบ้านบ้านสิงห์มีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือนโดยได้รับจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (กฟภ.) ด้านระบบการประปา กิจการประปาที่อยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ จำนวน 8 แห่ง สำหรับบ้านสิงห์แต่ละหมู่บ้านมีการประปาเป็นของตัวเอง หมู่ละ 1 แห่ง รวมทั้งหมด จำนวน 4 แห่ง เพียงพอต่อการใช้อุปโภคบริโภค โดยได้นำประปามาจากชุมชนที่ขุดลอกกักเก็บน้ำไว้ใช้ นอกจากนี้ยังมีลำห้วยทวนเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่ไหลมาจากหนองผือสีอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ไหลผ่านบ้านสิงห์ซึ่งชาวบ้านสามารถผันน้ำจากลำห้วยทวนมาใช้ทางการเกษตรได้

2.1.4 ด้านสภาพภูมิอากาศ

สภาพพื้นที่หรือลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่เขตตำบลสิงห์มีลักษณะทั่วไปเป็นที่ราบสูง ลักษณะภูมิอากาศ 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน จากเดือนกุมภาพันธ์ - เดือนเมษายน ฤดูฝนจากเดือนพฤษภาคม - เดือนตุลาคม ฤดูหนาวจากเดือนพฤศจิกายน - เดือนมกราคม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลัก เช่น การทำนาปี การปลูกไร่หมุนสำหรับปลูกพืชอื่น ๆ โดยต้องอาศัยน้ำจากฝนตามฤดูกาลเพื่อใช้ในการเพาะปลูกพืช ปัญหาที่ต้องเผชิญอยู่บ่อยครั้ง คือ ฝนไม่ตกตามฤดูกาล จึงไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้สำหรับการเพาะปลูกพืชทางการเกษตรในช่วงฤดู แหล่งน้ำส่วนใหญ่ได้จากฝนที่ตกตามฤดูกาล นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติในเขตพื้นที่ตำบลสิงห์ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ใช้อุปโภคเท่านั้น ไม่สามารถนำมาใช้ทางการเกษตรได้เพียงพอ ทำให้บางปีได้ผลผลิตทางการเกษตรไม่มากเท่าที่ควร แหล่งน้ำธรรมชาติส่วนใหญ่เป็นลำห้วย หนอง และคลองที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ลำห้วยทวน คลองอีสานเขียว หนองนางเลิง หนองถ่ม หนองแค หนองผึ่ง หนองตาค้าง หนองขอนแก่น หนองแปน หนองแสง เป็นต้น

2.1.5 ด้านการเกษตร

ด้านผลผลิตทางการเกษตร ชาวตำบลสิงห์ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ได้เก็บรวบรวมข้อมูลทางการเกษตรในปี พ.ศ. 2562 จากพื้นที่ทางการเกษตรทั้งหมด 24,505 ไร่ แบ่งพื้นที่ทางการเกษตรเฉพาะบ้านสิงห์ มีทั้งหมด 9,680 ไร่ โดยอาชีพหลักของชาวบ้านสิงห์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา คิดเป็นร้อยละ 88 ปลูกผักสวนครัว คิดเป็นร้อยละ 0.1 และพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ตามฤดูกาลคิดเป็นร้อยละ 11.9 ชาวบ้านสิงห์มักประสบปัญหาในการเพาะปลูกพืช เกิดจากสภาพดินที่มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายถึงดินร่วนเหนียวปนทรายแข็ง ปฏิกริยาของดินเป็นกรดจัดเล็กน้อยถึงจัดมาก เนื้อดิน

ด้านล่างเป็นดินทรายปนดินเหนียวถึงดินเหนียวปนทรายแป้ง ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดมากถึงกลาง จึงทำให้ไม่ได้ผลผลิตทางการเกษตรเท่าที่ควร (องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์, 2564)

2.1.6 ด้านศาสนสถานที่สำคัญ

ชาวบ้านสิงห์ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดประจำหมู่บ้าน อันเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นสถานที่จัดเทศกาลงานสำคัญ ๆ จำนวน 2 แห่ง คือ วัดศรีธาตุ ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 และวัดจำปานาคำ ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 10 ชาวบ้านสิงห์ส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาที่วัดศรีธาตุ อันเนื่องมาจากวัดศรีธาตุมีพระภิกษุจำวัดจำนวน 4 รูป ส่วนวันจำปานาคำมีพระภิกษุเพียง 1 รูป จึงเหมาะสมสำหรับที่จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และวัดศรีธาตุตั้งอยู่ภายในชุมชนชาวบ้านสิงห์จึงสะดวกที่จะเดินทาง ทั้งนี้ยังมีโบราณสถานอันเก่าแก่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์การก่อตั้งบ้านสิงห์มากมาย ดังนี้

2.1.6.1 วัดศรีธาตุ

วัดบ้านสิงห์โคก เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นพร้อมกับกลุ่มท้าวคำใส ท้าวคำสู ท้าวคำสิงห์ ท้าวคำขุย และกรมการเมืองอื่น ๆ ได้มาตั้งหมู่บ้านอยู่บริเวณบ้านสิงห์ ก่อนจะแยกย้ายไปตั้งชุมชนที่บ้านสิงห์ท่า (อำเภอเมืองยโสธร) อีกกลุ่มหนึ่ง วัดบ้านสิงห์โคกสร้างมาตั้งแต่สมัยแรก ๆ ที่มีการตั้งบ้านแปลงเมือง เดิมมีชื่อเรียกว่า วัดหลวง หรือ วัดในธาตุ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดศรีธาตุ” ตามกรมการศาสนา (ชาวบ้านเรียกวัดใน) เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งมีรองเจ้าคณะจังหวัดยโสธรพำนักอยู่ที่วัดนี้คือ พระครูฉันทกิจโกศล เป็นเจ้าอาวาส สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ 5 ไร่ 29 ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือจรดพื้นที่สาธารณะ ทิศตะวันตกจรดหมู่บ้านและถนนสาธารณะสายบ้านสิงห์ - บ้านหนองหิน ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2360 (กรมการศาสนา, 2538, น. 18) เดิมเป็นวัดที่ถูกทิ้งร้างไว้ ชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า “ดงผีสิง” ต่อมาได้มาบูรณะวัดแห่งนี้ขึ้นได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 เพื่อเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา และได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 2360 (พระครูฉันทกิจโกศล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564) วัดศรีธาตุได้มีเจ้าศรัทธาบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะสืบต่อมา และเป็นวัดคู่กับวัดจำปานาคำ ซึ่งสร้างในสมัยหลัง ส่วนวัดศรีธาตุเป็นวัดสำคัญที่ตั้งอยู่กลางชุมชน

2.1.6.2 รูปปั้นสิงห์หินสมัยโบราณ

รูปปั้นสิงห์หินนี้เป็นโบราณวัตถุที่พบก่อนชุมชนชาวเมืองยโสธรจะอพยพมา รูปปั้นหินแกะสลักจากหินทรายแดงศิลปะบายนอยู่คู่กับวัด สันนิษฐานว่า ในอดีตบริเวณนี้น่าจะเป็นชุมชนเมืองของขอมยุคโบราณมาก่อน เมื่อชาวบ้านได้สร้างวัดสิงห์โคกได้นำสิงห์หินโบราณมาตั้งไว้ที่หน้าพระวิหารพระเจ้าใหญ่ สร้างหอสิงห์ไว้เป็นที่สถิตอีกด้วย ครั้งหนึ่งมีผู้ขโมย

สิงห์หินโบราณ (น่าจะเป็นยุคขอมตอนต้น) มีหน้าตาแตกต่างจากสิงห์หินขอมสมัยปราสาทหิน ตั้งพบอยู่ที่ปราสาทพนมรุ้ง เรียกว่า “สิงห์หน้าลิง” (ธวัช ปุณโณทก, 2542 น. 4602)

ภาพประกอบ 2 รูปปั้นสิงห์หินทรายศิลาแลง ศิลปะขอม

ตำนานเรื่องสิงห์โคก (ตัวผู้) และสิงห์ท่า (ตัวเมีย) จากคำบอกเล่าของ นายวาริ พูลสวัสดิ์ อายุ 77 ปี ปราชญ์ผู้รู้ได้เล่าเรื่องราวของรูปปั้นสิงห์ที่อยู่ในหมู่บ้านสิงห์ (สิงห์โคก) เป็นสิงห์ตัวผู้ เรียกว่า “สิงห์โคก” (โคก หมายถึง พื้นที่ดินที่เป็นเนินสูงกว่าระดับน้ำ หนุนสูงขึ้นไปเป็นดอน) มีเรื่องเล่าว่า สิงห์ ตัวที่เป็นสัญลักษณ์ของบ้านสิงห์นี้ ในโบราณอักษรไทยน้อย ที่ศาลากลางจังหวัดยโสธร กล่าวเป็นภาษาพื้นบ้านว่า

“อินทิดราชเจ้า เขียวชื่อ ดงหลวง นามกรดง ชีกของทางซ้าย อันว่าเทวบุตรเจ้าสำแดง เป็นที่อยู่มีอ่างแก้วสระใหญ่บริคนแปลงสิงห์หินให้เป็นผลานกว้าง อันสิงโตนี้มีฤทธิ์ชั่ว อันว่าสิงห์แม่นั้นเดินคันควหา แท้แล้ว”

(วาริ พูลสวัสดิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 กุมภาพันธ์ 2564)

รูปปั้นสิงห์อีกตัวอยู่ที่บ้านสิงห์ท่าซึ่งเป็นสิงห์ตัวเมีย สิงห์โคกไปเล่นสาว (จีบ) สิงห์ท่าที่อยู่อีกหมู่บ้านหนึ่งเป็นประจำ การเดินทางจะใช้วิธีการเหาะทำให้สะดวกและรวดเร็ว จนกระทั่งวันหนึ่งสิงห์โคกก็ไปเล่นสาวตามปกติ พอเดินทางกลับระหว่างที่เดินทางกลับเกิดฝนฟ้าคะนองสิงห์โคกจึงรีบเหาะฝ่าฝนมา เกิดฟ้าผ่าถูกตัวสิงห์โคกจึงทำให้บินตกลงบริเวณที่มีร่องน้ำ

บริเวณนั้นจึงเรียกว่า “ร่องสิงห์” ต่อมาเพี้ยนเป็นคำว่า “ร่องลิม” ภาษาอีสานออกเสียงเป็น “ฮองลิม” สิงห์โคกได้รับบาดเจ็บถูกอหังทะหลุด ทำให้ไม่สามารถกลับหมู่บ้านได้ เพราะถูกอหังทะตกอยู่ที่นั่น

ปัจจุบันรูปปั้นสิงห์ที่บ้านสิงห์ยังคงลักษณะตามเรื่องเล่าไว้ คือ ตัวสิงห์ที่เป็นรูปแกะสลักและใต้รูปปั้นสิงห์จะมีก้อนกลม ๆ วางไว้ 2 ก้อน เป็นสัญลักษณ์ของลูกอหังทะที่ถูกฟ้าผ่าตามเรื่องเล่า พ่อบ้านพ่อเมืองเห็นว่าสิงห์หายไปจึงทำให้ไม่สามารถกลับบ้านสิงห์โคกได้ ชาวบ้านที่มาพบจึงได้ทำพิธีอัญเชิญสิงห์โคกกลับหมู่บ้าน บริเวณที่สิงห์โคกถูกฟ้าผ่ากลายเป็นศาลาฮองลิม เป็นจุดพักของชาวบ้านในสมัยก่อนที่เดินทางติดต่อค้าขายจำพวกมะขาม ครั้งข่าวสาร ระหว่างบ้านสิงห์โคกและบ้านสิงห์ท่า (วาริ พูลสวัสดิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 กุมภาพันธ์ 2564) ด้วยความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อรูปปั้นสิงห์ จึงมีการแอบลักลอบขโมยรูปปั้นสิงห์ไปหลายครั้ง ดังนี้

- ครั้งที่ 1 พบที่ร่องน้ำ บ้านห้องเช่า
- ครั้งที่ 2 หายไปโดยถูกขโมย มีคนไปพบที่ฐานจุดบั้งไฟ ทิศตะวันออกของวัดศรีธาตุ
- ครั้งที่ 3 หายไป มีคนพบที่หนองน้ำ ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านและถูกเจาะสะดือ เพื่อหาสมบัติและเครื่องรางของขลัง
- ครั้งที่ 4 พบที่หน้าวิหาร ขโมยไม่สามารถเอาไปได้และทิ้งเชือกและอุปกรณ์ไว้
- ครั้งที่ 5 ใช้ล่อเชือกออกมาแต่เอาไปไม่ได้ เพราะล่อเชือกหัก
- ครั้งที่ 6 เป็นครั้งที่หายไปนานที่สุด ตั้งแต่คืนวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2528 ได้ถูกขโมยไปอีกครั้ง รวมเป็นเวลา 3 เดือน 13 วัน จึงสามารถนำกลับมาได้ โดยการติดตามของตำรวจ ไปพบที่ตำบลยาง อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์ จากการเล่าของ พ.ต.อ. เือบ พลายนบัวสวน.สภ. เมื่องยโสธร ให้ข้อมูลว่า ก่อนที่จะได้รูปปั้นสิงห์คืนมีคนเห็นแสงสว่างพุ่งจากพื้นดินแถวป่าละเมาะขึ้นสู่ท้องฟ้า พบว่าบริเวณนั้นขโมยได้ฝังรูปปั้นสิงห์ตัวนี้ไว้ จึงได้ไปแจ้งตำรวจทำให้ได้รูปปั้นสิงห์กลับคืนมา แม้ว่าจะมีการพยายามขโมยรูปปั้นสิงห์หลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ อาจเป็นเพราะความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ของสิงห์คู่บ้านคู่มืองนี้ (พระครูฉันทกิจโกศล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564)

รูปปั้นสิงห์หินยังคงตั้งอยู่ในวัดศรีธาตุ ในอดีตชาวบ้านเคยล่มาโซ่รูปปั้นสิงห์ไว้เพราะเชื่อกันว่ารูปปั้นสิงห์จะถูกขโมยและตามความเชื่อที่ว่าสิงห์ตัวนี้จะแอบหนีไปเล่นสว

แล้วหายไปอีก จึงมีการทำประวัติสิ่งหิ้งคืนถิ่นไว้ และในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ของทุกปี ได้มีการทำพิธี
 สู่ขวัญฉลองรูปปั้นสิ่งหิ้งพร้อมกับทำบุญข้าวใหญ่และบุญเผวาส ช่วงเช้าของวันที่ 23 กุมภาพันธ์
 จะทำพิธีสู่ขวัญรูปปั้นสิ่งหิ้งและทำบุญข้าวใหญ่ ส่วนสิ่งหิ้งที่บ้านสิ่งหิ้งทำนั้นชาวบ้านได้สร้างอุโมงค์
 เล็ก ๆ เก็บไว้ หากจะเข้าไปชมรูปปั้นสิ่งหิ้งที่บ้านสิ่งหิ้งท่าต้องมีการบอกกล่าวแก่ครูบาจารย์ผู้มีวิชา
 อาคมที่เคารพนับถือในแถบนั้น ให้ดูฤกษ์ยามเสียก่อนรวมถึงมีเครื่องบรรณาการด้วย นับว่าเป็น
 สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่ชุมชน รูปปั้นสิ่งหิ้งโคกมีความเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์การก่อตั้งหมู่บ้านสิ่งหิ้ง
 ความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อรูปปั้นสิ่งหิ้งโคกนั้น ชาวบ้านได้มีการบ่า หรือการบนบาน ไว้ว่า
 หากผู้ใดขโมยรูปปั้นสิ่งหิ้งไปจะต้องมีอันเป็นไปถึงขั้นเสียชีวิต ปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐได้ใช้รูปสิ่งหิ้ง
 หินนี้เป็นตราประจำจังหวัดยโสธร

2.1.6.3 พระธาตุของอาณาจักรหลวง

พระธาตุของอาณาจักรหลวงเป็นพระธาตุขนาดย่อม สร้างด้วยอิฐขนาด
 ใหญ่ ไม่ปรากฏหลักฐานช่วงเวลาในการสร้างที่แน่ชัด หากพิจารณาวัสดุจำพวกอิฐที่ใช้ก่อสร้าง
 แล้ว น่าจะสร้างก่อนกลุ่มคนลาวอพยพมาอยู่ ให้บรรจุอิฐของบรรพชนผู้นำในการก่อตั้งบ้านสิ่งหิ้ง
 โคกที่เดินทางมาจากหนองบัวลำภู อีกข้อสันนิษฐานหนึ่งน่าจะสร้างในยุคโบราณเนื่องจากอิฐมี
 ขนาดใหญ่และหนามากกว่าอิฐตามโบราณสถานต่าง ๆ โดยทั่วไป เป็นกลุ่มพระธาตุเดียวกับกับ
 พระธาตุก่องข้าวน้อยหรือพระธาตุตาดทองและพระธาตุบ้านสะเดา เพราะอยู่ในพื้นที่ตำบลสิ่งหิ้ง
 ปัจจุบันชาวบ้านสิ่งหิ้งได้สร้างเจดีย์ครอบพระธาตุเดิมไว้ เนื่องจากผู้ฝังไปตามกาลเวลา มีประตูปิด-
 เปิด เข้าไปนมัสการพระธาตุของอาณาจักรหลวงได้ ส่วนเรือนธาตุเป็นทรงสี่เหลี่ยมย่อมุม
 มีพระพุทธรูปยืนและพระพุทธรูปนั่งคูกเข้าพนมมือประจำทั้งสี่ทิศ (บำเพ็ญ ณ อุบล, 2542, น.
 4603)

ประวัติพระธาตุของอาณาจักรหลวงตามที่กล่าวข้างต้น นับว่าเป็นพระธาตุ
 ที่ชาวบ้านต่างให้ความเคารพบูชา มีเรื่องเล่าว่า มีคนไม่เชื่ออยากทดลอง โดยนำเอาก้อนอิฐของ
 พระธาตุออกไปจากสถานที่โดยมิได้บอกกล่าว ปรากฏว่าปวดท้องอย่างรุนแรง ครั้นนำกลับมาและ
 ขอมมาก็หายปวดท้องเป็นปกติทั้ง ในปี พ.ศ. 2532 ได้ทำพิธีบวงสรวงเพื่อขอบูรณะโดยการนำของ
 พระครูฉันทกิจโกศล เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันทำการบวงสรวงอยู่ 3 คืน โดยมีทายกทายิกา บวชชี
 พรหมณีนีละ 10,000 คนเศษ จึงได้สร้างคร่อมไว้โดยมิได้รื้อถอน คืนแรกของการบวงสรวงมี
 เกจิอาจารย์รูปหนึ่งร่วมในพิธีท่านคงมาด้วยความอยากทดลอง ปรากฏว่ามีก้อนอิฐหล่นลงมา
 ตรงหน้าพระเกจิอาจารย์รูปนั้น ทั้งที่ก่อนหน้านี้ชาวบ้านได้ดูแลความเรียบร้อยและทำความสะอาด
 อยู่ทั้งวัน (พระครูฉันทกิจโกศล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564)

ภาพประกอบ 3 (ซ้าย) เจดีย์ใหม่ที่สร้างครอบ (ขวา) พระธาตุของอาณาจักรพม่าร่วงเดิม

2.1.6.4 พระพุทธหลักคำวรสิงหนาท หรือ พระเจ้าใหญ่

พระพุทธหลักคำวรสิงหนาทเป็นพระพุทธรูปก่อด้วยอิฐฉาบปูนลงรักปิดทองปางเสวยวิมุตติสุข (มารสะตั้ง) สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างประมาณ พ.ศ. 2240 พระเจ้าใหญ่เป็นหนึ่งในจำนวนร้อยองค์ที่พระมหाराชครูสังฆราชเป็นผู้สร้างขึ้นไว้ทั่วภาคอีสาน เพื่อให้ลูกหลานชาวล้านช้างได้กราบไหว้บูชาสักการะพระเจ้าใหญ่องค์นี้ ชาวบ้านเชื่อว่า มีความศักดิ์สิทธิ์ หากมีเรื่องทุกข์ใจจะนำดอกไม้ ธูปเทียน ทอง นำไปสักการะอธิษฐานขอให้ขจัดปัดเป่าทุกข์ภัยและได้สมดังปรารถนา ในปี พ.ศ. 2503 วิหารหลังเดิมได้พังทลายลงมาเพราะเสื่อมโทรมตามกาลเวลา เป็นเรื่องน่าแปลกที่ด้านทิศใต้ ติดกับวิหารเป็นศาลาการเปรียญ เมื่อวิหารพังลงมาน่าจะพังทับครึ่งหลังแต่ไม่ได้ทำความเสียหายแก่ศาลาการเปรียญ หรือแม้แต่องค์พระเจ้าใหญ่ก็ไม่ได้ระคายผิวเลย (พระครูฉันทกิจโกศล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564)

อีกข้อสันนิษฐานหนึ่งเกี่ยวกับการสร้างพระเจ้าใหญ่กล่าวว่า พระเจ้าใหญ่นี้สร้างในสมัยท้าวคำใส ท้าวคำขุย พระพุทธรูปองค์นี้มีขนาดหน้าตักกว้าง 2.85 เมตร สูง 5.20 เมตร ปัจจุบันพระเจ้าใหญ่ประดิษฐานอยู่ในอุโบสถวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ ซึ่งมีลักษณะและรูปร่างเดียวกันกับพระเจ้าใหญ่ที่ประดิษฐานอยู่ในอุโบสถวัดสิงห์ท่า ในอำเภอเมืองยโสธร ปัจจุบันได้สร้างวิหารหลังใหม่ ในเดือน 8 จะมีงานสงวน้ำพระเจ้าใหญ่เป็นประจำทุกปี (สุรชัย ชินบุตร, 2553)

ภาพประกอบ 4 พระพุทธหลักคำวรสีหนาท (พระเจ้าใหญ่) ที่บ้านสิงห์

2.1.6.5 หอไตรกลางน้ำ

หอไตรกลางน้ำ ตั้งอยู่กลางสระน้ำในเขตพื้นที่วัดศรีธาตุเป็นหอไตรที่สร้างมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อเป็นแหล่งเก็บรวบรวมตู้พระไตรปิฎก อักษรธรรม มีศิลปะการก่อสร้างที่มีลวดลายแกะสลักไม้ที่สวยงาม มีระเบียงรอบยื่นมาติดเสาระเบียง เดิมใช้เป็นที่เก็บหนังสือผูกใบลานต่าง ๆ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม หลังคาจั่วซ้อนหลังคากันสาดรอบผนังโปร่งตีไม้แนวกั้นเป็นผนังชั้นระเบียงสลักช่องเปิด องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เป็นศิลปะแบบอีสานพื้นบ้าน โดยเฉพาะส่วนของคันทวยนาคแสดงเอกลักษณ์เฉพาะพื้นบ้านอย่างชัดเจน หน้าบัน (สีหน้า) ตีแผ่นไม้กันลื้อผนังส่วนอาคาร ถือเป็นรูปแบบหอไตรกลางน้ำที่มีลักษณะที่แตกต่างไปจากหอไตรในท้องถิ่นอื่น ๆ บานประตูเป็นลายเครือเถาแกะสลักลวดลายสวยงาม ปัจจุบัน หอไตรวัดศรีธาตุมีการบูรณะซ่อมแซมให้คงสภาพเดิมและยังเป็นสถานที่ใช้สำหรับให้เด็ก เยาวชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (พระครูฉันทกิจโกศล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564)

ในปีงบประมาณ 2563 สำนักหอสมุดแห่งชาติ ได้ดำเนินโครงการสำรวจเอกสารโบราณที่เก็บรักษาไว้ที่วัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ระหว่างวันที่ 24 – 29 มกราคม 2563 มีคณะทำงานไปปฏิบัติราชการจากสำนักหอสมุดแห่งชาติ

และหอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดนครพนม ได้ทำการสำรวจ ดูแลรักษา สืบสานวัฒนธรรมทางด้านอักษรและภาษาโบราณที่บันทึกไว้ใน เอกสารโบราณ โดยได้รับความร่วมมือจากพระครูฉันทกิจโกศล รองเจ้าคณะอำเภอเมืองยโสธร เจ้าอาวาสวัดศรีธาตุ ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ (กรมศิลปากร, 2555, น. 18) เอกสารโบราณที่เก็บรักษาไว้ภายในศาลาอเนกประสงค์ของวัดเดิมเข้าใจว่าได้ย้ายมาจาก หอไตรกลางน้ำ พบว่าเอกสารโบราณส่วนมากเป็นคัมภีร์ใบลาน ซึ่งกลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้มาสำรวจและลงทะเบียนไว้ เมื่อ พ.ศ. 2562 โดยมีบัญชีจากฐานข้อมูลเอกสารโบราณวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ระบุว่ามียี่สิบแปดคัมภีร์ใบลานจำนวนทั้งสิ้น 208 มัด เก็บรักษาเอกสารโบราณอยู่ในตู้ พระธรรม จำนวน 1 ใบ หีบพระธรรม จำนวน 5 ใบ บนธรรมาสน์และบันไดแก้ว

ภาพประกอบ 5 หอไตรกลางน้ำ ณ วัดศรีธาตุ บ้านสิงห์

ภาพประกอบ 6 คัมภีร์ใบลานบางส่วนที่ไม่ได้เก็บในตู้พระธรรมที่วัดศรีธาตุ

นอกจากนี้ยังมีโบราณวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสและศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านสิงห์ เช่น สิมแก่รูปแบบอีสานผสมญวน สถูปสิงห์โบราณ ธรรมมาสน์โบราณ และงานพุทธศิลปะ อื่น ๆ อีกมากมาย

ภาพประกอบ 7 สถูปสิงห์โบราณ

ภาพประกอบ 8 ธรรมมาสน์โบราณ ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่เจ้าอาวาสรูปแรก

2.1.6.6 พระธาตุบ้านสิงห์โคก

พระธาตุบ้านสิงห์โคก เป็นพระธาตุขนาดย่อมสร้างขึ้นในสมัยหลัง มีฐานหรือแอวขันเลียนแบบพระธาตุก่อข่าวน้อย มีเรือนธาตุเป็นทรงสี่เหลี่ยม ยอดบัวเหลี่ยม เหมือนพระธาตุพนม พระธาตุบ้านสิงห์โคกตั้งอยู่หน้าวิหารพระเจ้าใหญ่เคียงกับอุบมุงสิงห์ หรือ หอสิงห์

ภาพประกอบ 9 พระธาตุบ้านสิงห์โคกตั้งอยู่บริเวณสถูปสิงห์โบราณ

2.1.7 ประเพณีสำคัญของชุมชนบ้านสิงห์

ประเพณีที่สำคัญของชุมชนบ้านสิงห์ ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นตามประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดงานประเพณีสำคัญเหล่านี้ แม้ว่าหมู่บ้านสิงห์จะมี 2 วัด แต่วัดศรีธาตุที่มีพระครูจันทกิจโกศลเป็นเจ้าอาวาส รองเจ้าคณะจังหวัดยโสธรเป็นผู้นำทางศาสนา ได้ใช้พื้นที่วัดศรีธาตุเป็นสถานที่จัดงานประเพณีพิธีกรรมซึ่งได้ดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องทุกปี นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ในสนับสนุนและสืบสานประเพณีและพิธีกรรมอันดีงามของชุมชนให้ยังคงดำรงอยู่ โดยมีประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนที่ปฏิบัติกันสืบมา 5 ประเพณี (องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์, 2564) ดังนี้

2.1.7.1 ประเพณีบุญมหาชาติ

ประเพณีบุญมหาชาติ หรือ บุญผะเหวด เป็นงานบุญใหญ่ประจำปีของชาวบ้านสิงห์ โดยจัดขึ้นในช่วงเดือน 4 ตามปฏิทินจันทรคติ ของวันเสาร์และวันอาทิตย์แรกของ

เดือนมีนาคม ชาวบ้านสิงห์จะเก็บดอกไม้มาร้อยเป็นมาลัยเพื่อตกแต่งศาลาการเปรียญสำหรับบุญมหาชาตินี้เอง และในงานนี้จะมีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งถือว่าเป็นงานอันศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียว และบำเพ็ญคุณงามความดี จะได้านิสงส์ไปเกิดในภพพระศรีอริยเมตไตรย์ ทั้งนี้ในอดีตเคยมีการจัดประเพณีจุลกฐินแต่ในปัจจุบันไม่ได้ทำต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี

2.1.7.2 ประเพณีสงฆ์น้ำพระเจ้าใหญ่

ประเพณีสงฆ์น้ำพระเจ้าใหญ่ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงวันสงกรานต์ ซึ่งถือว่าเป็นวันปีใหม่ไทย ชาวบ้านสิงห์จะนำพระเจ้าใหญ่ หรือ พระหลักคำวรสิงหนาท อัญเชิญลงมาเปลี่ยนเครื่องทรงแล้วให้ชาวบ้านมาสงฆ์น้ำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ทั้งนี้ยังมีการจัดงานประเพณีสงกรานต์ร่วมด้วย ชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญตักบาตรและมีพิธีรดน้ำคำหัวหน้าผู้ใหญ่ของชุมชน นอกจากนี้มีพิธีถวายผ้าพระธาตุองอาจบาลหลวงเพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษของชุมชนอีกด้วย

2.1.7.3 ประเพณีบุญบั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟ หรือประเพณีบุญเดือนหก ตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นงานประเพณีสำคัญประจำจังหวัดยโสธรที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อทางศาสนาของชาวอีสานมาช้านาน ชาวบ้านสิงห์จะอัญเชิญร่างทรงเป็นผู้นำขบวนแห่งานบุญบั้งไฟ เพื่อเป็นตัวแทนทางความเชื่อของผีบรรพบุรุษได้มีส่วนร่วมในประเพณีสำคัญของชุมชน ชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือร่างทรงในฐานะญาติผู้ใหญ่และผู้ปกป้องชุมชนเป็นอย่างมาก

การจุดบั้งไฟ ความเชื่อว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อพญาแถน และขอฝนจากพญาแถนก่อนเข้าสู่ฤดูกาลทำนา เพื่อความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร โดยมีขบวนบั้งไฟของคุ้มต่าง ๆ มาจุดบั้งไฟปฐมฤกษ์และบั้งไฟเสี่ยงทาย มีการจุดไชว้บั้งไฟแพนซี (บั้งไฟติดร่มมีควันสี) การแข่งขันบั้งไฟติดร่มแพนซี และบั้งไฟขึ้นสูงด้วย บริเวณในการจุดบั้งไฟของชาวบ้านสิงห์จะจุดบริเวณทางทิศเหนือของหนองสระพัง ซึ่งเป็นสระน้ำประจำหมู่บ้าน โดยมีฐานจุด หรือ “ฮ่านบั้งไฟ” อยู่สองจุด โดยฐานจุดบั้งไฟฐานแรกของหมู่บ้านทำด้วยไม้ สำหรับจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพญาแถน ส่วนฐานจุดบั้งไฟจุดที่สองลักษณะฐานจุดเหมือนชั้นบันไดไว้สำหรับการแข่งขันจุดบั้งไฟแล่น บั้งไฟล้าน

ภาพประกอบ 10 (ภาพถ่าย) ฐานจุดบั้งไฟธรรมาดา

2.1.7.4 พิธีกรรมเลี้ยงผีมเหสักข์หลักบ้าน

เป็นพิธีกรรมเลี้ยงผีมเหสักข์หลักบ้านหลักเมืองซึ่งจะจัดขึ้นประจำปี เป็นพิธีกรรมที่สำคัญชาวบ้านสิงห์เชื่อว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษชุมชนที่ก่อตั้งบ้านสิงห์ ชาวบ้านยกให้เป็นผีมเหสักข์หลักบ้าน เรียกว่า **อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ่อเฒ่าน้อย** เพื่อแสดงความเคารพและศรัทธาต่อบรรพบุรุษของชุมชน อีกทั้งยังเป็นแบบแผนที่ต้องปฏิบัติในฮีตสิบสองคองสิบสี่ หากมิได้ทำพิธีกรรมเลี้ยงผีชาวบ้านเชื่อว่าจะเกิดอาเพศ เสนียดจัญไรแก่ชุมชน ชาวชุมชนบ้านสิงห์จึงได้จัดพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้นเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 หากภายในปีใดตรงกับวันพระจะต้องย้ายเป็นวันถัดไป พิธีกรรมจะจัดขึ้นภายในวันเดียว ในช่วงบ่าย โดยจะมีเฒ่าจ้ำเป็นผู้บอกกล่าวให้ชาวบ้านตระเตรียมสถานที่ เครื่องเช่น ไข่ประกอบ พิธีกรรม นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐคือ องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ ให้การสนับสนุนในการจัด ประเพณีที่สำคัญของชุมชน ทั้งนี้การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีจะมีร่างทรงเป็นผู้ดำเนินการหลักใน พิธีกรรม ปัจจุบันชาวบ้านสิงห์ได้สร้างหอผีบรรพบุรุษของ 2 แห่ง คือ **“หออัญญาพ่อเฒ่า”** หรือ **หอหลักบ้าน** โดยตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 10 ชาวบ้านเรียกบริเวณที่ตั้งหออัญญาพ่อเฒ่าว่า **“คุ้มโฮง”** (คำว่า โฮง สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า หอโฮง หมายถึง ท้องพระโรง เพราะเดิมเป็นที่อยู่ ของอัญญาพ่อเฒ่าซึ่งเป็นวิญญาณของผีบรรพบุรุษกลุ่มเจ้านายที่อพยพมาจากเวียงจันทน์) เป็น ศาลของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมหลัก ส่วนอีกหอหนึ่งเป็นของอัญญา พ่อเฒ่าน้อย เรียกว่า **“หอนอก”** หอแห่งนี้ในอดีตเชื่อว่าเป็นส่วนหัวเมืองชั้นนอก ตั้งอยู่ภายใน บริเวณหน้าสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ

ของหมู่บ้านพร้อมกันทั้งสองศาล ในวันทำพิธีกรรมชาวบ้านส่วนใหญ่จะมารวมกันที่หอนอกก่อน แล้วค่อยมาทำพิธีกรรมที่หออัญญาพ่อเผมา (อุทยาน ศรีหาล้า, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 กุมภาพันธ์ 2564)

ภาพประกอบ 11 หออัญญาพ่อเผมา (เจ้าพระตา เจ้าพระวอฯ อยู่ในคุ่มในโฮง)

ภาพประกอบ 12 ศาลของอัญญาพ่อเผมาน้อย (หอนอก) ตั้งอยู่หน้า อบต.สิงห์

2.1.7.5 ประเพณีลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทงเป็นประเพณีประจำปีที่ชาวบ้านสิงห์จัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี โดยมีการจัดงานริ้วเริงที่วัดศรีธาตุและมีการทำบุญ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ชาวบ้านจะทำกระทงมาลอยที่วัดศรีธาตุ หรือบางส่วนก็ลอยตามแหล่งน้ำ

ธรรมชาติ เพื่อบูชาแม่คงคาและขอขมาโทษที่เคยทำให้แม่น้ำสกปรก รวมถึงการใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการออกร้านขายสินค้าของชาวบ้าน สามารถสร้างรายได้ในช่วงเทศกาลได้

2.2 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนบ้านสิงห์

ประวัติศาสตร์ของชาวบ้านสิงห์มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองของนครเวียงจันทน์และ การอพยพของกลุ่มคนลาวเข้ามาสู่ดินแดนภาคอีสาน โดยกลุ่มคนลาวเหล่านี้ได้มาตั้งบ้านเมืองในแถบภาคอีสานตามแม่น้ำชี-มูล และเป็นที่น่าสังเกตว่าชาวบ้านสิงห์จะอ้างว่าตนเองเป็นกลุ่มลาวเวียงที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ซึ่งเป็นคนกลุ่มแรกที่มาตั้งเมืองยโสธรในปัจจุบัน หรือจะเรียกว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวยโสธรก็ได้ (สุรชัย ชินบุตร, 2556, กุมภาพันธ์-กรกฎาคม, น. 179) บรรพบุรุษของชาวชุมชนบ้านสิงห์เป็นชนชาติลาวที่อพยพเข้ามาสู่ดินแดนมณฑลอีสาน เดิมทีหัวเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งบริเวณภาคอีสาน (ยกเว้นเมืองโคราช) ขึ้นกับลาวล้านช้างหลวงพระบาง ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองจึงมีกลุ่มคนบางส่วนอพยพแสวงหาแหล่งที่อยู่อาศัยใหม่ การอพยพของชนชาติลาวเป็นเหตุการณ์สำคัญอย่างยิ่งในการก่อตั้งบ้านสิงห์ หรือบ้านสิงห์โคกในปัจจุบัน คือ การอพยพของกลุ่มคนเชื้อสายเจ้าพระวอ เจ้าพระตา เพื่อมาตั้งถิ่นฐานตามลำแม่น้ำชี-มูล

2.2.1 ประวัติศาสตร์การอพยพของคนลาวและการตั้งบ้านสิงห์

ณ อาณาจักรล้านช้าง นครเวียงจันทน์ เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 สวรรคตแล้ว ก็ไม่มีโอรสที่จะสืบราชสมบัติแทน คงมีแต่พระราชนัดดา คือ “เจ้าองค์บุญ” ซึ่งเคยได้หนีไปอาศัยอยู่กับเจ้าปางคำหลายปี เมื่อเจ้าปางคำทิวงคต เจ้าพระตาได้ครองเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (หนองบัวลุ่มภู) แทน และมีเจ้าพระวอเป็นอุปราช เมื่อเจ้าองค์บุญถูกพญาเมืองแสนเสนาผู้ใหญ่ชิงเอาราชสมบัติ จึงหนีมาขอให้เจ้าพระตา ยกกองทัพไปช่วยปราบพญาเมืองแสน กู้ราชสมบัติคืน ในที่สุดก็ปราบพญาเมืองแสนลงได้ เจ้าองค์บุญจึงขึ้นครองราชสมบัตินครเวียงจันทน์ ทรงพระนามว่า “เจ้าสิริบุญสาร” ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2305 – 2308 เจ้าสิริบุญสารขึ้นเป็นผู้ปกครองอาณาจักรเวียงจันทน์ แล้วได้ปูนบำเหน็จให้ข้าราชการที่ช่วยเหลือกอบกู้ราชสมบัติ ทรงยกย่องพระวอพระตา หรือ เจ้าพระวอ และเจ้าพระตา ให้เป็นเสนาผู้ใหญ่ แต่พระองค์เพิกเฉยการแต่งตั้งเจ้าพระวอ ขึ้นตำแหน่งมหาอุปราชตามที่ขอ และให้ไปรักษาด่านหินงมแทนที่จะให้กลับไปอยู่หนองบัวลุ่มภูตามเดิม (ไผท ภูธา, 2556, น. 113)

เจ้าพระวอ เจ้าพระตา ได้ปกครองไพร่ฟ้าให้อยู่เย็นเป็นสุข สั่งสอนให้ประชาชนรู้จักประพฤติปฏิบัติตน โดยมีคำกล่าวเป็นสุภาษิตอีสานว่า

“...อย่าเห็นแก่เงินแสนได้ ให้เห็นแก่ไพร่แสนเมือง...”

(สมัย สุทธิธรรม, 2545, น. 12)

เจ้าพระวอ เจ้าพระตา จึงเป็นที่เคารพนับถือของไพร่ฟ้าที่อยู่ในความปกครองของท่าน คนอีสานถือกันว่า เจ้าพระวอ เจ้าพระตา เป็นต้นวงศ์สกุลแห่งเมืองอุบลราชธานีและเมืองยโสธร ฝ่ายพระเจ้าสิริบุญสารทราบและสดับรับฟังข่าวเกี่ยวกับเจ้าพระวอ เจ้าพระตาอยู่เสมอ เห็นว่ามีกำลังเข้มแข็งมาก มีผู้คนเคารพนับถือจึงไม่วางพระทัย ด้วยสาเหตุถูกเสนาหมากซีก้าส่วนมากประจบสอพลอส่อเสียดยุยงให้เจ้าสิริบุญสารระแวงพระทัยว่า เจ้าพระวอจะชิงราชสมบัติ จึงเห็นพร้อมให้เรียกเอาพวกลูกหลานของเจ้าพระวอไปไว้ในราชสำนัก เพื่อเป็นการตัดกำลังมิให้แข็งข้อพระเจ้าสิริบุญสารจึงได้มีพระราชสาส์นมายังเจ้าพระวอ เจ้าพระตา ให้นำบุตรหลานเข้าไปรับราชการในวังทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนั้นเจ้าพระวอ เจ้าพระตา จึงได้ประชุมปรึกษากันว่าจะเห็นสมควรประการใด บรรดานายทหารและญาติพี่น้องจึงพากันเห็นว่าพฤติกรรมเช่นนี้เห็นที่พระเจ้าสิริบุญสารจะไม่กระทำโดยสุจริตใจและอาจจะเป็นอุปการะตัดกำลัง บรรดานายทหารต่างก็เห็นว่าพระเจ้าสิริบุญสารไม่ตั้งอยู่ในความยุติธรรม สมควรยกกำลังไปกำจัดเสีย แล้วยกเชื้อพระวงศ์องค์อื่นขึ้นเสวยราชย์แทน แต่เจ้าพระตาไม่เห็นด้วย เพราะถือว่าเขียนด้วยมือลบด้วยทำนั้นไม่สมควร เจ้าพระวอตัดสินใจไม่ยอมส่งลูกหลานให้แก่พระเจ้าสิริบุญสาร จึงได้รำพึงแก่กันว่า “เวียงร้อยเป็นไฟอยู่ไม่ได้แล้ว” จึงชักชวนพรรคพวกได้หลายคน ได้แก่ หลวงราชโกชนัย ท้าวคำสู ท้าวคำสิงห์ ท้าวเซียง และท้าวนาม ฯลฯ พากันอพยพครอบครัวบ่าวไพร่จากเวียงจันทน์ไปอยู่บ้านหินโงม (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย) เขตเมืองหนองบัวลุ่มภู ต่อมาจึงย้ายไปอยู่เมืองหนองบัวลุ่มภู (ชื่อ นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน และอีกชื่อเรียกในเวลาต่อมา คือ กมุตตะมาต) เจ้าสิริบุญสารส่งคนมาเกลี้ยกล่อมหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ (เติม วิชาคย์พจนกิจ, 2530, น. 67)

ฝ่ายพระเจ้าสิริบุญสารเมื่อทราบข่าวก็ทรงพิโรธจึงส่งกองทัพมาปราบ ข้างฝ่ายเจ้าพระวอจึงได้จัดสร้างตึกแต่งบ้านเมืองให้แข็งแรง สร้างป้อมค่ายคูประตูหอรบไว้พร้อมสรรพให้ทัดเทียมกับนครเวียงจันทน์ เตรียมทางหนีที่ไล่ไว้ให้เสร็จสรรพ เพราะอย่างไรเสียเจ้าสิริบุญสารก็คงจะต้องยกทัพมาแก้แค้นให้ได้แน่ ๆ (ซากกำแพงเมืองยังคงปรากฏที่อำเภอหนองบัวลำภูอยู่ทุกวันนี้ แต่ได้ทรุดโทรมไปแล้วเป็นส่วนใหญ่) เจ้าสิริบุญสารจึงส่งกองทัพไปปราบอีกหลายครั้ง แต่ถูกตีแตกกลับไปพระองค์ทรงพิโรธมากที่พญาแสนเมือง พญาเมืองจันทน์ พ่ายแพ้แก่กองทัพเจ้าพระวอ เจ้าพระตาทุกครั้ง จึงสั่งให้นำพญาทั้งสองไปฆ่าเสีย แต่เสนาอำมาตย์ทูลขอชีวิตไว้ และได้

ขอยกกองทัพไปตีเจ้าพระวอ เจ้าพระตาอีกครั้ง แต่ก็แพ้อย่างยับเยิน พญาทั้งสองถูกฆ่าตายในสนามรบ เจ้าพระวอคิดว่าไม่เข้าเวียงจันทน์ต้องยกกองทัพมาอีก จึงหาผู้สนับสนุนโดยขอเป็นเมืองขึ้นพม่าและขอกำลังพม่ามาช่วย แต่เจ้าสิริบุญสารได้ส่งพระราชสาส์นไปขอกำลังพม่าให้ช่วยก่อน พม่าจึงไปเข้าข้างเวียงจันทน์แต่ให้มังละแงเป็นแม่ทัพยกมาสมทบทัพเวียงจันทน์เป็นศึกกระหนาบเข้าต่อตีทัพเจ้าพระตาเป็นสามารภ ในที่สุดเจ้าพระตาดิ้นชีพในที่รบ ก่อนที่เจ้าพระตาจะสิ้นใจได้สั่งลูกหลานไปภายนอก ซึ่งมาคากล่าวนี้ยังคงสืบต่อมาจนทุกวันนี้ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

“ไม่ลำเดียว ล้อมฮั้วบ่ไขว่ ไพร่บ่พร้อมแบ่งบ้านบ่เอื้อง ใฝ่ผู้เป็นขุน
กล้าครองเมืองจั่งฮุ่ง คันแมนขุนขี้ยานครองบ้านบ่เอื้อง อย่าเห็นแก่
เงินแสนได้ ให้เห็นแก่ไพร่แสนเมือง ได้ขึ้นเฮือนแล้วอย่าลืมหั้วบ่ฮั้ว
ใฝ่ ได้เป็นใหญ่แล้วอย่าลืมหั้วผู้พลอย ได้กินพาค่าอย่าเล่าลืมหั้วเบี่ยน
ฮั้ว ได้ชี้ข้างกัฮั้วเป็นพญา อย่าลืมหั้วประชาชี่ควายเกาฮั้ว”

(เดิม วิชาคหะพจนกิจ, 2546, น. 94)

เจ้าพระวอผู้กำลังพม่าและเวียงจันทน์ไม่ได้ จึงตีฝ่าวงล้อมหนีเข้าศึกออกมาแล้วก็แตกศึกจากหนองบัวลุ่มภูหนึ่งลงตามแนวแม่น้ำชี-มูล ได้แก่ ท้าวฝ่ายหน้า ท้าวกำ ท้าวคำผง และท้าวมูมเป็นผู้นำอพยพ ท้าวอินทิสาร ท้าวเมืองกลางเมืองแสน เมืองจันทร์ เมืองขวา เมืองแพน เมืองหาญ เมืองสุญ เมืองฮาม เมืองซอง พร้อมด้วยพราหมณ์ หมอโหร (โหรา) ชานนท์ ชานตร ฝ่ายสงฆ์ก็มีพระมหาเชียงสา ผู้เป็นหลักคำของเมือง และพระภิกษุสามเณร เรียกว่าอพยพกองครัวลงไปก่อน และสั่งให้ลงไปหาที่สร้างบ้านเมืองแถบลำน้ำชีและลำน้ำมูล ดังที่หนังสือ “พงศาวดารภาคอีสาน” ของพระสุนทรราชเดโช ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้บางตอนว่า

“...แล้วท้าวฝ่ายหน้า ท้าวกำ ท้าวคำผง และท้าวมูม จึงพาพวกพันธุพี่น้องอพยพหนี จะไปนครจำปาศักดิ์ ครั้นมาถึงดงสิงห์โคก สิงห์ท่า ท้าวมูม บุตรหลานของเจ้าพระวอจึงพาครัวส่วนหนึ่งพักอยู่ดงสิงห์โคก สิงห์ท่า ท้าวมูมเป็นคนครอบครองบ้านสิงห์โคก สิงห์ท่า ท้าวพระวอ ท้าวฝ่ายหน้า ท้าวกำ ท้าวคำผง ท้าวทิดพรหมไปตั้งอยู่บ้านดู่บ้านแก...”

(พระสุนทรราชเดโช, 2472, น. 2)

กองทัพอพยพออกจากเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน เดินทางไปถึงหนองหานพักนอนหนึ่งคืน แล้วเดินทางต่อไปถึงบ้านบังทรายนอนพักคืนหนึ่ง แล้วเดินทางผ่านภูชะนา กุดมะโฮง สระบริคน จนกระทั่งมาถึงดงหัวช้างจึงตรวจสอบพื้นที่ได้พบกระดูกช้างกองใหญ่อยู่ใกล้ลำทวน จึงใช้ชื่อ **โนนหัวช้าง** มาจนถึงปัจจุบัน (อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านสิงห์) จึงเดินทางมาตามลำน้ำทวนได้พบพระธาตุเจดีย์องค์หนึ่งที่มีชื่อเรียกว่า พระธาตุองอาจบาลหลวง จึงทำพิธีเซ่นไหว้เสี่ยงทายผลการเสี่ยงทายจับได้ “หินะ” หมายความว่าไม่สมควรตั้งเป็นเมือง ดังนั้นจึงสั่งให้ข้าราชการบริพารทำการถางป่าเพื่อสร้างเป็นหมู่บ้านแทนสร้างเมือง ซึ่งเดิมที่เคยเป็นที่อยู่ของชาวละว้ามาก่อน ขณะที่กำลังถางได้พบพระพุทธรูปโบราณ และสิงห์หินแกะสลักรูปหนึ่งเป็นตัวผู้ จึงถือเอาเป็นฤกษ์ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า **บ้านสิงห์โคก** และได้สร้างวัดบริเวณที่พบสิงห์ซึ่งตั้งวัดใช้ชื่อว่า วัดศรีธาตุ จนถึงปัจจุบัน โดยมีเจ้าคำขุยเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน (บำเพ็ญ ฌ อุบล, 2542, น. 4600 - 4601)

บ้านสิงห์โคก เป็นบ้านใหญ่รองจากบ้านสิงห์ท่าและเป็นที่พำนักของท้าวคำผง ท้าวหมุ่ม และเจ้านายเชื้อสายของเจ้าพระวอเจ้าพระตา ต่อมาท้าวคำผงได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากพระเจ้ากรุงธนบุรีให้เป็น **พระประทุมสุรราชภักดี** และได้ขอพระราชทานย้ายครอบครัวจากเวียงค้อนกลอง (บ้านดู่บ้านแก) ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ **บ้านห้วยแฉะระแม** “บ้านท่าบ่อ” ก็เรียกห่างจากเมืองอุบลราชธานี ในปัจจุบันราว 5 กม. ทางไปอำเภอเขื่อนในจังหวัดยโสธร) ส่วนท้าวฝ่ายหน้า ท้าวสิงห์ผู้เป็นบุตร ขอพระราชทานไปตั้งครอบครัวอยู่ที่ **บ้านสิงห์โคก** หรือ **บ้านสิงห์** ในปัจจุบัน ส่วนบ้านสิงห์ท่าเป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นหลังจากการตั้งบ้านสิงห์โคก ประมาณ 2 - 3 ปี โดยมีท้าวคำใสกับพรรคพวกได้สร้างบ้านเมืองอยู่ที่ดงโต้งไต้น เรียกว่า เมืองสิงห์หิน เมืองสิงห์ทอง ซึ่งภายหลังเรียกชื่อว่า “บ้านสิงห์ท่า” ต่อมาจึงตั้งเป็นเมืองสมบูรณเรียกว่า **เมืองยศสุนทร** หรือเมืองยโสธรในปัจจุบัน ตรงกับปี พ.ศ. 2314 (เติม วิชาคย์พจนกิจ, 2546, น. 96 - 100)

2.2.2 ที่มาของชื่อหมู่บ้านสิงห์

การตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “**บ้านสิงห์**” หรือ “**บ้านสิงห์โคก**” มีที่มาจากการนำชื่อรูปปั้นสิงห์ซึ่งเป็นรูปปั้นหินแกะสลักเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่หมู่บ้านมาช้านานตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน (ธวัช ปุณโณทก, 2542 น. 4602) ทั้งนี้มีเรื่องเล่าความสัมพันธ์เกี่ยวกับรูปปั้นสิงห์ที่บ้านสิงห์โคกและบ้านสิงห์ท่าและความสัมพันธ์ของทั้งสองหมู่บ้านนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเหล่านี้จากคำบอกเล่าของชาวบ้านและได้รวบรวมไว้ดังนี้

ในอดีตบ้านสิงห์โคกเคยมี **บ่อน้ำ** หรือ **ซ่าง** เป็นบ่อน้ำดั้งเดิมตามธรรมชาติ ชาวบ้านสิงห์เชื่อว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ไส้สะอาดอยู่ตลอดเวลา และไม่มีเห็ดแห้ง ชาวบ้านใช้ปอม (มีลักษณะคล้ายตะกร้าและใช้ยางไม้ทอรอบ ๆ ตัวตะกร้าจะได้ตักน้ำได้) มีชาวบ้านใช้ปอมตักน้ำในบ่อน้ำซ่าง เชื่อกันว่าหากปอมตักน้ำขาดทำให้ปอมตักน้ำจมหายไป ชาวบ้านจึงช่วยกันลงไปหาปอมในบ่อน้ำซ่างนี้หาเท่าไรก็ไม่เจอ 3 วัน 3 คืน ปรากฏว่าปอมตักน้ำนี้ได้มาเผลอที่บ่อน้ำที่หมู่บ้านสิงห์ท่า ชาวบ้านเชื่อว่าบ่อน้ำของหมู่บ้านสองแห่งนี้เชื่อมต่อกัน บ่อน้ำของบ้านสิงห์ท่ามีลักษณะคล้ายกันกับที่บ้านสิงห์ ชาวบ้านสิงห์ท่าเห็นปอมตักน้ำเผลอในบ่อน้ำจึงได้ประกาศหาเจ้าของปอมตักน้ำ ชาวบ้านบ้านสิงห์เดินทางไปยังโสรเพื่อส่งบรรณาการเป็นประจำทุกปี ทางบ้านสิงห์ท่าที่เป็นเจ้าขุนมูลนายก็เดินทางไปเสรเพื่อส่งเครื่องบรรณาการให้เจ้าเมืองยโสธรเช่นกัน ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านจึงได้เจอกัน ชาวบ้านสิงห์แจ้งว่าปอมตักน้ำของตนขาดและจมหายไป ชาวบ้านสิงห์ท่าจึงพาไปดูปอมที่ชาวบ้านเจอในบ่อน้ำเมื่อหลายวันก่อน ปรากฏว่าเป็นปอมอันเดียวกันกับที่ตามหาโดยดูตามรอยขาดของเชือกที่ผูกติดปอมตักน้ำกับเชือกที่ขาดอีกเส้นนำมาต่อกันได้พอดี ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาชาวบ้านจึงเชื่อว่าทั้งสองหมู่บ้านนี้มีช่องทางเชื่อมต่อกัน และยังเชื่อว่าสิงห์สองตัวที่อยู่ในบ้านสิงห์กับบ้านสิงห์ท่านี้เป็นตัวผู้และตัวเมีย (วาริ พูลสวัสดิ์ และ ผอง เสนาพรหม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564)

2.3 ความเชื่อเรื่องการนับถือผีหมะเหล็กและพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์

ความเชื่อเรื่องการนับถือผีของชุมชนบ้านสิงห์เป็นมรดกทางระบบความคิดความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม ซึ่งเป็นกลุ่มคนลาวเวียงจันทน์ที่ได้อพยพเข้ามาในพื้นที่ภาคอีสานของประเทศไทย ได้ถ่ายทอดความเชื่อเรื่องการนับถือผีจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการเป็นผู้ร่วมในพิธีกรรม ยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด สะท้อนให้เห็นถึงภาพวิถีการดำเนินชีวิตและความเชื่อที่ผูกพันของชุมชนที่มีต่อบรรพบุรุษของตนเอง

ศรีศักร วัลลิโภดม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2562, น. 179 - 181) ได้เขียนเรื่อง พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย โดยได้อธิบายความเชื่อของมนุษย์ไว้ว่า ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมนุษย์ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 มิติด้วยกัน คือ

มิติที่หนึ่ง คือ มนุษย์กับโครงสร้างสังคม เพราะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เรียกว่า ชุมชน โดยมองดูความสัมพันธ์ของตัวบุคคลว่าใครมีหน้าที่อะไรบ้าง

มิตที่สอง คือ เรื่องของเศรษฐกิจ มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มจึงต้องช่วยกัน ทำมาหากิน อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคน ทุกคนต้องมีหน้าที่ปฏิบัติ และความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับธรรมชาติ นำมาซึ่งระบบเศรษฐกิจ การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย

มิตที่สาม คือ คนกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ เป็น “ระบบความเชื่อ” โดยมนุษย์ ต้องการหาคำอธิบายจากสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ ขณะเดียวกันหลาย ๆ อย่างที่พิสูจน์ได้ก็กลายเป็น วิทยาศาสตร์ แต่สิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ เป็นการนำมนุษย์เข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งนอกเหนือ ธรรมชาติในมิติของความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์

ที่กล่าวมาทั้งสามมิตินั้นทำให้เห็นถึงการสร้างระบบความเชื่อมนุษย์อันเป็นวัฒนธรรมที่ มนุษย์ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นความเชื่อเรื่องการนับถือผีของคนอีสานจึงเป็น วัฒนธรรมล้ำยุคในช่วงที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายสิ่งเหนือธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ แม้ว่า ปัจจุบันวิทยาศาสตร์จะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้แล้ว แต่ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ยังคงอยู่ในวิถีชีวิตของคนอีสานซึ่งสะท้อนผ่านการประกอบพิธีกรรม

นอกจากนี้สาเหตุอีกอย่างหนึ่งที่ภาคอีสานยังคงมีเชื่อแบบท้องถิ่นหรือความเชื่อเรื่อง การ นับถือผีอย่างเหนียวแน่น แม้ในภายหลังจะมีคติแบบพราหมณ์และพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ แต่ความเชื่อเรื่องผีมิได้ สูญหายหรือลดความสำคัญลง คือการผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่าง ความเชื่อเรื่องการนับถือผี พุทธ และพราหมณ์จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน (ธีรพงษ์ มีไธสง, 2560, น. 160) เป็นอัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นพื้นถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี ซึ่ง หมายความว่าความเชื่อเรื่องการนับถือผีมีความสำคัญและแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนอีสาน อย่างเหนียวแน่น ดังเช่น ด้านการเกษตร ชาวบ้านเชื่อว่ามีผีที่ดูแลและให้ผลผลิตทางการเกษตร เจริญอุดมได้ จึงมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวในฮีตสิบสองคองสิบสี่ คือ บุญคูณลาน ในเดือนยี่ เป็นบุญที่แสดงความเคารพต่อ “เจ้าแม่โพสพ” ที่ประทานข้าวมาอย่างอุดมสมบูรณ์ รวมถึงผีในท้องไร่ท้องนา เช่น ผีตาแฮก ผีปู่ตา เป็นต้น

ชุมชนบ้านสิงห์มีความเชื่อเรื่องการนับถือผีเหมือนกับชุมชนในภาคอีสานเช่นกัน โดยมี ลักษณะการแสดงออกผ่านการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษของ ชุมชน ชาวบ้านเรียกว่า “ผีมหาลักข์” โดยเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษที่ก่อตั้งหมู่บ้านยังคงคอย ดูแลให้ความคุ้มครองแก่ลูกหลานอยู่ เพื่อให้ลูกหลานภายในชุมชนอยู่ร่มเย็นเป็น สุข ปกป้องรักษาภัยอันตรายจากสิ่งชั่วร้าย ลูกหลานจึงร่วมกันกระทำพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพ บูชาบรรพบุรุษของชุมชน โดยนำเอาเครื่องเช่นจำพวกของคาวของหวานที่บรรพบุรุษชอบ

รับประทานมาตั้งบวงสรวงบูชา และดอกไม้ธูปเทียนเป็นเครื่องขมาขอพรจากวิญญาณของท่าน
เหล่านั้น

การนับถือผีบรรพบุรุษหรือผีมหัศจรรย์ของชาวบ้านสิงห์เป็นผีระดับเจ้าเมือง มีความ
เกี่ยวข้องในการก่อตั้งบ้านสิงห์ซึ่งถือว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านสิงห์ ชาวบ้านจึงให้ความเคารพ
นับถือ เปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ที่ยังคงคอยดูแลลูกหลาน จึงต้องจัดให้มีการทำพิธีกรรมเลี้ยงผี
บรรพบุรุษหรือบวงสรวงผีมหัศจรรย์ของชุมชนปีละ 1 ครั้ง ตามที่ปรากฏในฮีตสิบสองคองสิบสี่ โดย
ชาวบ้านสิงห์ถือเอาวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 เป็นประจำทุกปี ลักษณะการประกอบพิธีกรรมในระดับ
ชุมชนจะประกอบพิธีกรรมในช่วงก่อนฤดูการทำนา เรียกว่า เลี้ยงลง เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ผีให้
ผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมจะเป็นร่างทรง โดยมีเจ้าหรือเฒ่าเจ้า เป็น
สื่อกลางในการติดต่อกับผีบรรพบุรุษโดยผู้ที่ทำหน้าที่เป็นร่างทรงจะได้รับการเลือกจากผีให้ทำ
หน้าที่เป็นร่างทรง ร่างทรงส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดมาจากสายตระกูลผู้หญิง นั่นหมายความว่า
ร่างทรงที่เป็นคนทรงของผีบรรพบุรุษของชุมชนบ้านสิงห์ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ส่วนเฒ่าเจ้าจะ
เป็นผู้บอกกล่าวแก่ชาวบ้านให้มีการดำเนินพิธีกรรมเลี้ยงผี โดยจะเป็นผู้จัดเตรียมเครื่องเช่น
สถานที่ประกอบพิธีกรรม รวมถึงในระหว่างประกอบพิธีกรรมจะคอยดูแลร่างทรงของผีอัญญา
พ่อเฒ่า (ธวัช ปุณโณทก, 2542 น. 4602)

ชุมชนบ้านสิงห์มีการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีเพียงครั้งวันเท่านั้น โดยเริ่มตั้งแต่เวลา 16:00 น.
จนถึงเวลาประมาณ 18:00 น. โดยประมาณ ในพิธีกรรมเลี้ยงผีจะมีเครื่องเช่นอยู่ 2 ประเภท คือ
ประเภทของคาว และประเภทของหวาน ในส่วนของประเภทของคาวประกอบไปด้วย เนื้อควาย
นำมาทำเมนูเนื้อจู้ แจ่ว ชกเล็ก เนื้อไก่ นำมาทำเมนูปิ้งไก่ทั้งตัว (ตามความเชื่อผีเล็กฆ่าไก่ ผีผี
ใหญ่ฆ่าควาย) ส่วนประเภทของหวานส่วนใหญ่จะเป็นผลไม้ เช่น กัลยัม มะพร้าว และส้ม ทั้งนี้มี
การเพิ่มเติมเครื่องดื่มประเภทน้ำอัดลมเข้ามาในพิธีกรรมด้วย

การถวายเครื่องเช่นสำหรับผีอัญญาพ่อเฒ่า มักเป็นอาหารคาวอย่างเนื้อควายซึ่งจะขาด
มิได้เลย เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษของชุมชนบ้านสิงห์เป็น “ผีบรรพบุรุษ” คล้ายคลึงกับการเลี้ยงผี
บรรพบุรุษของชนกลุ่มน้อยในภาคใต้ของลาวที่มีประเพณีแบ่งฮีดเฮือนเป็นพิธีกรรมไหว้ผี
บรรพบุรุษประจำปี เครื่องเช่นในพิธีกรรมหลัก ๆ จะมีเนื้อควายเป็นองค์ประกอบเช่นกัน แต่จะจัด
ในช่วงเดือน 3 หรือ เดือน 4 (นิยม วงศ์พงษ์คำ, 2554, น. 2 - 3)

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวบ้านสิงห์ ได้อัญเชิญวิญญาณผีมหัศจรรย์หลักบ้านของ
บ้านสิงห์ที่นับถือมี 2 องค์ คือ อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ และอัญญาพ่อเฒ่าน้อย เป็นมหัศจรรย์ที่เป็น
นายกลุ่มเชื้อสายเจ้าพระวอ เจ้าพระตา ที่ก่อตั้งบ้านสิงห์ขึ้น อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่อยู่ที่หอในโฮง

ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน ส่วนอัญญาพ้อเผ่าไม่น้อยอยู่ที่นอกภายในบริเวณพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์

นอกจากนี้ยังมีแขกที่มาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีมเหสักข์ของชาวบ้านสิงห์เป็นประจำทุกปี จะระบุชื่อโดยนางประหยัด สุวรรณเพชร จะเป็นผู้บอกขณะทำพิธี คือ

1. เจ้าพ่อพลະงุม มาจากอำเภอเมืองมั่งสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
2. เจ้าศรีประทุม หรือเจ้าพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ มาจากอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
3. สองนางพี่น้อง มาจากอำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร
4. เจ้าพระนคร มาจากประเทศลาว
5. ท้าวศรีเชียงใหม่ มาจากอำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย
6. ท้าวไอนัวเนี้ย มาจากประเทศลาว
7. อ้ายซีเสื่อแทนม้า มาจากประเทศลาว
8. เจ้าพระวอ เจ้าพระตา มาจากอำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู
9. ปู่หลักเมืองเทพโสธร ไม่ทราบที่มา
10. อ้ายสี อ้ายดี มาจากประเทศลาว
11. เจ้าพ่อลือคำหาญ มาจากอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
12. เจ้าผ้าหลาย มาจากประเทศลาว
13. เจ้าพระยาปากเข็ด มาจากอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
14. อุปฮาดเงาะ เป็นนายกอง มาจากอำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร
15. อ้ายคำแดง มาจากอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

(ประหยัด สุวรรณเพชร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564)

การนับถือผีของชาวบ้านสิงห์เป็นผีบรรพบุรุษระดับเจ้าเมือง ซึ่งได้ยกฐานะให้เป็นผีมเหสักข์หลักบ้าน จากประวัติศาสตร์การก่อตั้งหมู่บ้านสิงห์ (สิงห์โคก) เป็นกลุ่มคนลาวเวียงจันทน์ที่อพยพมาจากหนองบัวลุ่มภูซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเสมือนญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว หอผีของอัญญาพ้อเผ่าใหญ่และอัญญาพ้อเผ่าน้อยจึงเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่พักทางจิตวิญญาณเพื่อให้คลายความทุกข์ ความศักดิ์สิทธิ์ของอัญญาพ้อเผ่าทั้งสองสามารถปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงได้ ทำให้ชุมชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุขและอุดมสมบูรณ์สืบมาจนทุกวันนี้ ความเชื่อเรื่องการนับถือผีและพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวบ้านสิงห์ จึงยังคงดำรงอยู่และฝัง

รากลึกในจิตสำนึกของชาวบ้านเสมอมา อีกทั้งยังเฒ่าจ๋าและนางเทียมที่คอยเป็นผู้สืบทอดพิธีปฏิบัติจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ลักษณะดังกล่าวช่วยเน้นย้ำให้เห็นว่าผีแม่เหล็กหลักบ้านของชาวบ้านสิ่งนี้มีความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญไม่ต่างไปจากผีแม่เหล็กที่มีอยู่ในชุมชนอื่น ๆ เช่นกัน

2.4 แนวทางการวิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์

การศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวชุมชนบ้านสิงห์เป็นพิธีกรรมสำคัญที่นางเทียม จ๋า และลูกหลานชาวชุมชนบ้านสิงห์ยังคงอนุรักษ์และสืบทอดให้ดำรงอยู่จนปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวเป็นการแสดงความเคารพต่อวิญญาณบรรพบุรุษและยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนในชุมชนบ้านสิงห์ที่ยังมีความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น

ชาวบ้านเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีแม่เหล็กมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านสิงห์เป็นอย่างมาก เพราะชาวบ้านสิงห์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ในพิธีกรรมเลี้ยงผีจะต้องเตรียมเครื่องเซ่นที่สื่อความหมายสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของพิธีกรรม โดยมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ความอุดมสมบูรณ์ และการบำบัดภัยอันตรายให้แก่ลูกหลานและชุมชน อีกทั้งยังเป็นการถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองอัน เป็นแบบแผนที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ การจัดพื้นที่ในพิธีกรรม เครื่องเซ่น พงศัตราศนุกรการ แสดงออกของนางเทียมและผู้มาร่วมในพิธีกรรมล้วนสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ด้านต่าง ๆ แฝงเป็นนัยยะสำคัญที่น่าสนใจ

การศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ ผู้วิจัยจะศึกษาตั้งแต่การจัดพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม วัตถุประสงค์สัญลักษณ์ และพงศัตราศนุกรสัญลักษณ์ต่าง ๆ ว่ามีความหมายและความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านสิงห์อย่างไร ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษเป็นกรอบแนวคิด เทอร์เนอร์ได้แจกแจงให้เห็นถึงคุณสมบัติของสัญลักษณ์ว่ามีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

1. ความเข้มข้น (Condensation) โดยแสดงออกมาในรูปแบบเดียว
2. ลักษณะร่วม (Unification) คือ รวมความหมายหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกัน
3. ขั้วของความหมาย (Polarization) คือ ขั้วทางระเบียบสังคม (Ideological Pole) และ ขั้วทางอารมณ์ความรู้สึก (Sensory Pole) ซึ่งเน้นทั้งอารมณ์ ความรู้สึกทั่วไปและความรู้สึกที่มีต่อรูปร่างเฉพาะ

นอกจากนี้เทอร์เนอร์ยังแสดงให้เห็นถึงความหมายของสัญลักษณ์ในพิธีกรรมถูกมองผ่านระดับต่าง ๆ คือ

1. ระดับของบุคคล ซึ่งเกิดจาก

1.1 คนในท้องถิ่น ซึ่งยังมีความแตกต่างของการให้ความหมายระหว่างผู้เชี่ยวชาญพิธีกับบุคคลทั่วไป

1.2 นักมานุษยวิทยา จะพยายามแสดงให้เห็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างแม่ - ลูก กับ การแยกแม่และลูกออกจากกันระหว่างเข้าพิธี

2. ระดับสถานการณ์ เป็นการพิจารณาบริบทเนื้อความ (Text) ที่เกิดขึ้นจาก

2.1 การดำเนินพิธีกรรม พิธีกรรมถูกใช้ในบทบาทอะไร ผู้เข้าสังเกตจะไม่เพียงแต่พิจารณาตัวสัญลักษณ์ แต่ต้องดูถึงโครงสร้างและองค์ประกอบของกลุ่มที่จัดพิธีขึ้นมาโดยตรง และต้องบันทึกลักษณะที่ปรากฏในพิธีอย่างละเอียด

2.2 ตำแหน่งของสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์อื่นทั้งหมด นั่นคือพยายามพิจารณาสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของพิธีกรรม อย่างสัมพันธ์กับระบบสัญลักษณ์นั้นในบริบทอื่นด้วย เพราะสัญลักษณ์อาจครอบคลุมความรู้สึกหลายประการเข้าด้วยกัน แต่ในบริบทแล้วอาจได้รับการเน้นเพียงความหมายเดียว หรือไม่ก็ความหมายเท่านั้น (Turner, 1967, pp. 51 อ้างใน พิเชฐ สายพันธ์, 2539, น. 18 - 19)

นอกจากนี้ยังมีนักมานุษยวิทยาอีกท่านหนึ่งคือ คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) มีแนวทางการตีความหมายจากพิธีกรรม (Ritual Interpretation) แตกต่างไปจากของเทอร์เนอร์ แม้ว่าในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะได้อาศัยแนวทางของเกียร์ซเป็นหลักในการวิเคราะห์ แต่จะยกขึ้นมาเปรียบเทียบกับแนวทางการตีความของเทอร์เนอร์ให้เห็นชัดเจนขึ้น โดยเกียร์ซมองว่า “คำพูด” และ “การกระทำ” ของคนในสังคม เป็น “สัญลักษณ์” ที่คนสร้างขึ้นเพื่อการสื่อสาร การวิเคราะห์ตีความหมายของสัญลักษณ์ เกียร์ซเชื่อว่า วัฒนธรรม คือ โครงสร้างความหมายของสัญลักษณ์ โดยแสดงให้เห็นว่า “ความหมายมีซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์” เช่น เด็กสองคนขยิบตาเหมือนกัน คนที่หนึ่งขยิบตาโดยไม่มี ความหมายอะไร ส่วนคนที่สองขยิบตาเพื่อสื่อความหมายว่าจะทำอะไรร่วมกัน ถ้าเราถ่ายรูปแบบการขยิบตา ก็จะพบว่ามึลักษณะอาการเหมือนกัน แต่ความจริงมีความหมายแตกต่างกันมากมาย จะเห็นได้ว่า กิริยาอาการอย่างหนึ่ง เป็นสัญลักษณ์อาจมีความหมายที่ซับซ้อนอันเป็นนัยยะของการกระทำนั้น ๆ การบรรยายแบบตีเนน (Thin Description) ก็เป็นแบบของกล้องถ่ายภาพที่ไม่บอกความหมายว่า การขยิบตาทำเพื่ออะไร เป็นการบรรยายกิริยาอาการของการกระทำเท่านั้น

แนวคิดวัฒนธรรมคือโครงสร้างความหมายของสัญลักษณ์ของเกียร์ช ได้อธิบายให้เรา รู้จัก และเข้าใจวัฒนธรรมยิ่งขึ้น เกียร์ชอธิบายว่า รูปแบบของความหมาย (Pattern of meanings) ที่ได้รับสืบทอดกันมาในรูปของสัญลักษณ์ เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับสืบทอดกันมา (Inherited Conceptions) และแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้ และพัฒนาเพื่อสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนคติที่มีต่อชีวิต (Geertz, 1993, pp. 89 อ้างใน อคิน รพีพัฒน์, 2551, น. 76)

ทั้งนี้เกียร์ชยังกล่าวว่า วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไป สัญลักษณ์เป็นสื่อบอกเล่าเรื่องราว ต่อกันและกันได้ ความหมายของสัญลักษณ์ก็ต้องเป็นที่รู้กันในหมู่ผู้ที่ใช้สัญลักษณ์นั้นเป็น เครื่องมือของการสื่อสารระหว่างกัน ในกรณีที่สัญลักษณ์ใดสัญลักษณ์หนึ่งถูกใช้เป็นที่สื่อระหว่าง สมาชิกของสังคมหนึ่งสังคมใดได้ ความหมายของสัญลักษณ์นั้นก็ต้องเป็นที่รู้จักกันทั่วในสังคมนั้น (Geertz, 1973, p. 7 - 9 อ้างใน อคิน รพีพัฒน์, 2551, น. 123 - 124)

ตาราง 1 การเปรียบเทียบแนวทางการตีความหมายจากพิธีกรรมของเทอร์เนอร์และเกียร์ช

แนวทางการตีความหมายจากพิธีกรรม ของเทอร์เนอร์	แนวทางการตีความหมายจากพิธีกรรม ของเกียร์ช
- ตีความโดยการให้ความหมายผ่าน “คนใน” (Insider)	- ตีความผ่านประสบการณ์ของ “คน นอก” (Outsider)
- เรียกตัวเองว่า “นักมานุษยวิทยา”	- เรียกตัวเองว่า “คนนอก” หรือ “ผู้สังเกตการณ์” (Observer)

อาจกล่าวได้ว่าสัญลักษณ์สื่อความหมายตามแนวคิดของเกียร์ชเป็นลักษณะของ พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางสังคม มีลักษณะเป็นสาธารณะ แปลงง่าย เป็นของ ส่วนรวม กลุ่มคนใช้ร่วมกันเพื่อให้สื่อสารกันให้เกิดความเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ที่ ต้องการสื่อสาร

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ใช้แนวทางการวิเคราะห์สัญลักษณ์ของเทอร์เนอร์ นำมาใช้ในการ วิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ นำมาอ้างอิงโดยสังเขปได้ ดังนี้

สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา. **สัญลักษณ์สำคัญในบุญบังไฟ : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2533. (สุรียา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิติอาษา, 2533) ได้ใช้มุมมองตามแนวคิดทฤษฎีการตีความสัญลักษณ์ของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ พบว่า สัญลักษณ์สำคัญ (Dominant Symbols) ของบุญบั้งไฟมีทั้งที่เป็นวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการกระทำ คำพูด และถ้อยคำที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ อวัยวะเพศชายจำลอง ตุ๊กตาชายหญิงในท่าร่วมเพศ ตุ๊กตาสัตว์ในท่าร่วมเพศ “ลิงเต้าไม้” การละเล่นเต้นรำ การตีมสุรกายอย่างหนัก และการล้อเล่นที่รุนแรงโดยไม่ถือโทษโกรธกัน การแต่งกายผิดเพศ การแต่งกายผิดวัย รวมถึงการแสดงออกที่สวนทางกับบรรทัดฐานของสังคม นอกจากนี้คุณสมบัติของสัญลักษณ์สำคัญยังอธิบายในขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) ว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมแห่งความอุดมสมบูรณ์ (Fertility Rite) และเป็นเสมือนใบอนุญาตให้สมาชิกในสังคมได้คลายความตึงเครียดที่เกิดจากกฎระเบียบของสังคม (Ritual Licence) และขั้วอุดมคติ (Ideological Pole) สะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องโลกมนุษย์ โลกเทวดา และโลกบาดาล มนุษย์ดำเนินวิถีชีวิตอยู่ภายใต้อิทธิพลของเทวดาหรือพญานาคที่มีอำนาจในการบันดาลฝนซึ่งเปรียบเสมือนน้ำเชื้อให้ตกลงมายังพื้นดิน ทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารเกิดความเจริญงอกงาม นอกจากนี้บุญบั้งไฟยังสะท้อนบรรทัดฐานในการแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ของเพศชายและเพศหญิงอย่างชัดเจน คือ การสืบทอดมรดกและการอยู่อาศัยกับครอบครัว เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องใช้ชีวิตร่วมชายคาเดียวกันกับครอบครัวฝ่ายหญิงอยู่ระยะหนึ่ง ก่อนที่จะแยกเรือนออกไป ซึ่งฝ่ายหญิงมักเป็นผู้ได้รับมรดกและเป็นเจ้าของมรดก แต่ฝ่ายชายกลับมีบทบาทในการเป็นผู้นำครอบครัวโดยเฉพาะในสังคมเกษตรกรรม ดังนั้นในพิธีกรรมบุญบั้งไฟจึงเป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้ชายที่จะต้องรับผิดชอบต่อความอุดมสมบูรณ์ของครอบครัวและชุมชน ถือว่าเป็นเงื่อนไขหรือกลไกทางสังคมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อเพศชาย โดยการอ้างถึงความเชื่อในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องวิญญาณนิยม “สัญลักษณ์หลัก” ซึ่งทำให้เห็นถึงโลกทัศน์ (World View) ของกลุ่มชนชาวอีสาน และเป็นคำอธิบายโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคม (Social Structure) ของหมู่บ้านอีสานได้อย่างชัดเจน

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้กรอบแนวคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ ทำให้เห็นวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ที่ปรากฏในโดยสามารถอธิบายความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้ได้โดยสื่อความหมายในเชิงบทบาทของเพศชายและหญิง ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณที่มาของฝนตก รวมถึงเครื่องปลดปล่อยความตึงเครียดในชีวิต ช่วยให้สามารถอธิบายความหมายขององค์ประกอบในบุญบั้งไฟได้

พิเชษฐ สายพันธ์ . **นาคาศานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539. (พิเชษฐ สายพันธ์, 2539) ได้ศึกษาสัญลักษณ์จากพิธีกรรมบูชาพญานาคเป็นสัญลักษณ์หลักในพิธีกรรม มิได้มีความหมายหนึ่งตายตัว พญานาคเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนอยู่ในอุดมคติ ดังนั้นจึงได้มีการสร้างสิ่งที่แทนพญานาคขึ้น ซึ่งในพิธีบูชาพญานาคนี้ประกอบไปด้วยสัญลักษณ์มากมาย โดยในพิธีแสดงออกของสัญลักษณ์นาคในพิธีกรรมปรากฏให้เห็น 2 ลักษณะคือ วัตถุสัญลักษณ์ และพฤติกรรมสัญลักษณ์ วัตถุสัญลักษณ์ คือ สิ่งที่ใช้สื่อความหมายถึงพญานาคในพิธีกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาให้เห็นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ฉากกั้นผนังที่วาดเป็นรูปพญานาค 7 องค์ พาน 7 สี 7 ชั้น และแท่นประทับสี่ขาว 7 แท่น การแสดงออกทางวัตถุสัญลักษณ์ย่อมไม่ได้สื่อให้เห็นถึงตัวตนและสถานะของพญานาค จึงต้องมีพฤติกรรมสัญลักษณ์ในพิธีกรรมที่แสดงถึงพญานาคด้วย เช่น การเข้าทรงนาค ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวกลาง (Mediator) โดยสัญลักษณ์จะถูกแสดงออกผ่านร่างทรงเสมือนว่าตัวสัญลักษณ์นั้นได้แสดงบทบาทนั่นเอง อันเป็นองค์ประกอบที่ทำให้คุณสมบัติของสัญลักษณ์มีความเข้มข้น (Condensation) ในรูปแบบมากขึ้น

งานวิจัยชิ้นนี้ได้วิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีกรรมบูชาพญานาคโดยใช้กรอบแนวคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ ได้พบวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ในพิธีกรรมดังกล่าว โดยสื่อความหมายให้เห็นว่านาคในพิธีกรรมบูชาพญานาคเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายไม่ตายตัว อาจใช้แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของบุคคลและสังคม นอกจากนี้ก็มีวัตถุสัญลักษณ์ซึ่งจะต้องมีพฤติกรรมสัญลักษณ์แสดงออกร่วมด้วยในพิธีกรรม

สุชาดา กิตติตระกูลกาล. **ศาลท่านท้าวมหาพรหมโรงแรมเอราวัณ: การแสดงเชิงพิธีกรรมยุคโลกาภิวัตน์**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540. (สุชาดา กิตติตระกูลกาล, 2540) ได้ศึกษาการแสดงเชิงพิธีกรรม ณ ศาลท่านท้าวมหาพรหมโรงแรมเอราวัณ โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีการตีความสัญลักษณ์ของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ พบว่าพระพรหมถูกจัดให้อยู่ในโครงสร้างความเชื่อเรื่องผีในฐานะสัญลักษณ์ที่หมายถึงเทวดาชั้นสูงและเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ทั้งจากวรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วงและในงานวรรณคดีพระราชพิธีอื่น ๆ อันเกี่ยวข้องกับกษัตริย์หรือผู้มีบุญญาบารมี โดยแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่จริง การถูกนำไปให้ความหมายในเชิงสัญลักษณ์และความสัมพันธ์ที่ผู้คนในยุคนั้นมีต่อพระพรหม อันเป็นจุดเชื่อมต่อไปที่สามารถโยงมาสู่การอธิบายพระพรหมที่ปรากฏในปัจจุบัน โดยปรากฏโดดเด่นเป็นครั้งแรกที่ใจกลางเมืองกรุงเทพฯ สะท้อนให้

เห็นว่าพระพรหมน่าจะต้องสนองความต้องการของคนในสังคมเมืองก่อนคนในสังคมระดับหมู่บ้าน น่าจะเป็นเพราะพระพรหมถูกจัดว่าเป็นเทพชั้นสูงสุด จึงไม่ค่อยมีผู้กล้าที่จะข้องเกี่ยวกับองค์พระพรหมโดยขาดความระมัดระวัง อีกทั้งพระพรหมยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับ กษัตริย์หรือผู้มีบุญญาบารมี หรือปรุงแต่งให้เห็นความสำคัญในฐานะผู้ให้กำเนิดมนุษย์

งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงการสื่อความหมายของพระพรหมเชิงสัญลักษณ์ในฐานะของผีชั้นสูงซึ่งทำให้เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ปรากฏทั้งในวรรณกรรม วรรณคดี รวมถึงเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์หรือผู้มีบุญ แม้ว่าความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพระพรหมมาจากชุดความคิดเดิมของพราหมณ์แต่สังคมไทยก็ไม่ได้ปฏิเสธชุดความคิดเหล่านั้น จึงสะท้อนให้เห็นถึงภาพการยอมรับที่มีการดำรงอยู่ของพระพรหมในสังคมไทย การยอมรับที่มีความเป็นมาดังกล่าวได้มีการแสดงพฤติกรรมสัญลักษณ์และวัตถุสัญลักษณ์ในลักษณะของการเคารพบูชาพระพรหม เครื่องเช่นไหว้ รวมถึงการแสดงออกของผู้มาเคารพบูชา ตามรูปแบบปัจจุบันที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วหน้ากัน

นภสมน นิจรรันดร. โнора: สัญลักษณ์ พิธีกรรม ตัวตนคนใต้รอบลุ่ม ทะเลสาบสงขลา ยุคโลกาภิวัตน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550. (นภสมน นิจรรันดร, 2550) ได้ศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมโนราโดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีการตีความสัญลักษณ์ของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ พบว่า ความเชื่อจากตำนานโนราผสมผสานกับความเคารพต่อผีบรรพบุรุษในสายตระกูลกลายเป็นต้นตอแห่งการประกอบพิธีโนราโรงครูของชาวใต้ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยพิธีโนราโรงครูมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ลูกหลานได้แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่เรียกว่า “ตายายโนรา” โดยอาศัยร่างทรงและโนราเป็นตัวกลาง มีการให้ความหมายและใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของคนใต้ในการสืบทอดอำนาจและการจัดการทางเครือญาติโดยมีบรรพบุรุษเป็นศูนย์กลาง และยังก่อให้เกิดการรวมตัวของผู้ที่มีความเชื่อความศรัทธาเหมือนกัน ได้มาแสดงตัวตนร่วมกันในพิธีโนราโรงครูชุมชนซึ่งมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากประเพณีของท้องถิ่นอื่น แม้ว่าการแสดงโนราจะต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมหลากหลายรูปแบบจนก่อให้เกิดการแตกหน่อต่อยอดออกเป็นสาขาต่าง ๆ มากมาย แต่พิธีโนราโรงครูยังคงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นรากเหง้าของการแสดงโนราเหมือนอย่างในอดีตไม่เคยเปลี่ยนแปลง

งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงความหมายของสัญลักษณ์ในพิธีโนราโรงครู ทั้งวัตถุ สัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ที่มีนัยยะในการสร้างความสัมพันธ์และการผลิตซ้ำของอัตลักษณ์ทางเครือญาติในสังคม ซึ่งเป็นเครื่องมือขัดเกลาสมาชิกในสังคมให้เคารพต่อผู้อาวุโส รู้จัก

ตอบแทนบุญคุณ ปลุกฝังค่านิยมในการยึดมั่นคำสัญญา สำนึกมั่นในการทำความดี โดยมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายสายตระกูลเป็นสำคัญ

พิภก เมืองหลวง. **มโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชัณฑ์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด : การศึกษาในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554. (พิภก เมืองหลวง, 2554) ได้ศึกษามโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชัณฑ์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีการตีความสัญลักษณ์ของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ พบว่าในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชัณฑ์มีการสร้างสัญลักษณ์ในพิธีกรรมทั้งวัตถุสัญลักษณ์ซึ่งนำเสนอผ่านพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เครื่องบูชาพระพุทธเจ้า อำนาจเหนือธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ และพฤติกรรมสัญลักษณ์มีการใช้เสียงสวดคาถา การใช้เสียงดนตรีและการร้อง เล่น เต้น ฟ้อน เพื่อสร้างบรรยากาศให้มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิริมงคลในการประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้ยังมีการสัญลักษณ์จากการตีความคัมภีร์โบราณเรื่อง แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชัณฑ์ ในการสร้างพิธีกรรมเป็นรูปธรรมโดยการประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีบางอย่าง เช่น ประชูป ประทีป ธงช่อ ธงไชย งานบุญแปดหมื่นสี่พันชัณฑ์จึงเป็นตัวอย่างของพิธีกรรมประดิษฐ์โดยพระสงฆ์ในท้องถิ่น มักใช้ประวัติศาสตร์เป็นตัวสร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำ อันเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้แก่ชาวบ้านในอีสาน

งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงการสร้างสัญลักษณ์ในพิธีกรรมงานบุญแปดหมื่นสี่พันชัณฑ์ โดยมีทั้งวัตถุสัญลักษณ์ซึ่งนำเสนอผ่านการประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีกรรมและสถานที่ในพิธีกรรม และพฤติกรรมสัญลักษณ์โดยการกระทำและคำพูดที่ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้ร่วมพิธีกรรมแสดงออก ใช้เป็นเครื่องต่อรองและควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อความเป็นสิริมงคลในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

จากงานวิจัยข้างต้นดังกล่าวโดยใช้กรอบแนวคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ ได้ศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมทั้งวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์เช่นกันกับของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ โดยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพิธีกรรมที่มีต่อคนสังคม รวมทั้งการดำรงอยู่ท่ามกลางโลกวิวัฒน์ของพิธีกรรมและยังเป็นเครื่องขัดเกลาคนในสังคมให้เป็นบุคคลตามที่สังคมต้องการ

การศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงของชุมชนบ้านสิงห์ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีกรรม เพื่อศึกษาสิ่งที่แสดงสัญลักษณ์ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของชาวชุมชนบ้านสิงห์ รวมทั้งความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร ความมั่งคั่ง และความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชุมชนเป็นสำคัญ

2.5 ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นพิธีกรรมบวงสรวงวิญญาณบรรพบุรุษ ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านและได้ยกฐานะให้เป็น “ผีมหะสิทธิ์หลักบ้าน” โดยยึดถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองของชาวล้านช้างในช่วงเดือนเจ็ดเป็นประจำทุกปี ชาวอีสานเรียกว่า “บุญข้าชะ” ซึ่งผีมหะสิทธิ์หลักบ้านมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อความเชื่อของชาวชุมชนบ้านสิงห์ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ โดยศึกษาจากข้อมูลภาคสนามในพื้นที่บ้านสิงห์อันเป็นพื้นที่สำคัญของข้อมูล ใช้ระยะเวลาในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล 3 ครั้ง ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่ (Functionalism) ของคิราพร ณ ถลาง เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่มีต่อชุมชนบ้านสิงห์

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) หรือ ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural-Functionalism) นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจบทบาทหน้าที่ของระบบต่าง ๆ ในวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นระบบความเชื่อและศาสนา ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบนันทนาการ โดยมองว่าระบบต่าง ๆ เป็นกลไกทางวัฒนธรรมซึ่งต่างก็มีหน้าที่ของตนและช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้ โดยใช้ข้อมูลทางคติชนในบริบท (Context) ทางสังคม อาทิ ตำนาน นิทาน เรื่องเล่า มาวิเคราะห์ว่ามีบทบาทและหน้าที่อย่างไรในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรม

นักวิชาการคนสำคัญที่เป็นคนให้แนวทางของแนวคิดนี้คือ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski, 1954, p.104, อ้างถึงใน คิราพร ณ ถลาง, 2548, น. 318) โดยกล่าวว่า ตัวยก (ของเรื่องเล่า) เป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก แต่ถ้าปราศจากบริบท ตัวยกนั้นก็จะเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย นอกจากนี้เขาใช้ข้อมูลจากตำนานปรัมปรา (myth) เป็นหลัก โดยอธิบายใน Myth in Primitive Psychology (Malinowski B, 1954) ว่า “หน้าที่ของตำนานปรัมปราคือ ช่วยสร้างความเข้มแข็งและถ่ายทอดประเพณีของกลุ่มชน”

ต่อมาวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) นักคติชนวิทยาได้นำ Myth in Primitive Psychology ของมาลินอฟสกี มาเขียนบทความ Four Functions of Folklore ขึ้นในปี 1954 โดยยกตัวอย่างจากข้อมูลคติชนรูปแบบต่าง ๆ อัลัน ดันดีส (Alan Dundes) นำมารวบรวมไว้ใน The Study of Folklore (Dundes, Alan, 1965, อ้างถึงใน สุกัญญา สุขฉายา, 2548, น.5-6) โดยกล่าวถึง บริบททางสังคมของคติชนและบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมอย่างละเอียด โดยด้านบริบททางสังคมของคติชน (Social context of folklore) ได้ชี้ให้พิจารณาแยกแยะบริบทดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลคติชนหลายประเภทเล่าในเวลาใดและสถานที่ใด
2. ใครเป็นผู้เล่า ใครเป็นเจ้าของงาน ใครเป็นผู้กำหนดกลุ่มผู้ฟัง

3. ใช้กลวิธีในการเล่า การแสดงอย่างไร เช่น ใช้ลีลาท่าทาง สีหน้า ละครีไพบ์ การล้อเลียนบุคคล การเล่นเกมบทบาท
4. ผู้ฟังมีส่วนร่วม แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างไร เช่น หัวเราะ ร้องเพลง ร่วมเต้นรำ ร่วมแสดง ในตอนใด
5. ชาวบ้านแบ่งประเภทของคติชนอย่างไร
6. ทักษะคติของชาวบ้านต่อเรื่องแต่ละประเภทเป็นอย่างไร

ส่วนบทบาทหน้าที่ของคติชน บาสคอมได้จำแนกเป็นแนวทางไว้ 4 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม ประการที่สอง ทำหน้าที่ให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า ประการที่สาม รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และ ประการที่สี่ ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล

จากแนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมของบาสคอมนับว่าเป็นส่วนสำคัญในการอธิบายระบบความคิดอันซับซ้อนทางวัฒนธรรมอันเป็นกลไกขับเคลื่อนทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มคนในสังคม รวมถึงสร้างความเพลิดเพลินบันเทิงใจให้แก่สมาชิกในสังคม และยังทำหน้าที่สำคัญในการ “ปลดปล่อย” ความคับข้องใจในการใช้ชีวิตประจำวันซึ่งไม่อาจกระทำได้เปิดเผยให้ผ่อนคลายลงได้ นับว่าทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมแสดงให้เห็นหน้าที่ของคติชนที่มีต่อจิตใจของมนุษย์ได้อย่างชัดเจน

บาสคอม (Bascom, William, 1965, p.297, อ้างถึงใน ศิราพร ณ ถลาง, 2548, น.368) ได้กล่าวสรุปทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมว่า เป็นองค์ประกอบในการทำหน้าที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่มนุษย์และความมั่นคงทางสังคม ระบบต่าง ๆ ที่เป็นกลไกทางสังคมหรือวัฒนธรรมต่างก็มีหน้าที่ของตน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมระบบวัฒนธรรม คติชนมีหน้าที่เช่นเดียวกับวัฒนธรรมส่วนอื่น ๆ คือ ช่วยรักษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและความมั่นคงให้แก่สังคม

ต่อมานักคติชนไทยอย่าง ศิราพร ณ ถลาง (ศิราพร ณ ถลาง, 2548, น.319) ได้นำบทบาทหน้าที่ของคติชนทั้ง 4 ประการของบาสคอม เป็นกรอบกว้าง ๆ ในการอธิบายบทบาทหน้าที่และความสำคัญของคติชนในสังคมไทยได้อย่างน่าสนใจ โดยได้ปรับความคิดและประเด็นในการนำเสนอเป็น 4 หัวข้อได้ดังนี้

1. คติชนกับการเป็นทางออกสำหรับความขัดแย้งและกฎเกณฑ์ทางสังคม
2. คติชนกับการให้การศึกษาและอบรมระเบียบสังคม
3. คติชนกับการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรม

4. คติชนกับการสร้างเอกลักษณ์และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

ทั้งนี้ ศิราพร ณ กลาง ได้อธิบายเพิ่มเติมในประเด็นย่อย ๆ ในแต่ละหัวข้อและจะยกตัวอย่างคติชนที่ดำรงอยู่ในสังคมต่าง ๆ ให้เห็นชัดเจนถึงความสำคัญของคติชนที่มีบทบาทหน้าที่อยู่ในสังคมในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญได้ 3 ประการใหญ่ ๆ ดังนี้

1) บทบาทคติชนในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม

ในสังคมประเพณี (traditional societies) ให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรม พบว่าจะมีพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต พิธีกรรมอันเนื่องด้วยการผลิต พิธีกรรมบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ และพิธีกรรมตามปฏิทินในแต่ละเดือน ทั้งนี้พิธีกรรมเป็นเรื่องของกลุ่มชนที่ต้องรวมพลังของคนในสังคม การประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกมั่นคงอบอุ่น พิธีกรรมช่วยสร้างความรู้สึก “ความเป็นพวกเดียวกัน” ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน นอกจากนั้นหน้าที่ประการสำคัญของพิธีกรรม คือ ช่วยให้ผู้ที่มีความมั่นใจทางใจ มีความสบายใจขึ้น เพราะพิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับการขอรับรองให้อำนาจเหนือธรรมชาติช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ไม่มั่นใจ เช่น ขอฝน ขอให้ผลผลิตดี ขอให้หายเจ็บไข้ เป็นต้น

2) บทบาทคติชนในการให้การศึกษ่า อบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมของสังคม

คติชนเป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่เป็น “สถาบันศึกษา” ให้ความรู้ ถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ปณิธาน ศีลธรรม อบรมสั่งสอน ระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานทางจริยธรรมและพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนที่สังคมยอมรับ ทั้งนี้โดยผ่านคติชนหลายประเภท ทั้งเพลงกล่อมเด็ก ดังที่นครศรีธรรมราชมีเพลงที่ใช้ร้องอธิบายความสำคัญของพระธาตุนครศรีธรรมราชที่นับเป็น “ศูนย์รวมใจ” ช่วยทำหน้าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นให้คนในท้องถิ่นได้รับรู้ประวัติความเป็นมาและมีความภาคภูมิใจเกี่ยวกับรากเหง้าของตนเอง นอกจากนี้ยังมีนิทาน ภาษิต ปริศนาคำทาย การละเล่น การแสดง เป็นต้น

3) บทบาทคติชนในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

คติชนมีบทบาทหน้าที่โดยตรงที่สำคัญยิ่งทางด้านจิตใจ เพราะคติชนสามารถเสนอ “ทางเลือก” ที่ชัดเจนให้กับมนุษย์ปรารถนาแต่ทำไม่ได้ในชีวิตจริง และยังเสนอ “ทางออก” ให้กับปัญหาอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เคร่งครัดอันทำให้สมาชิกมีความคับข้องใจหรืออึดอัดที่ไม่สามารถพูดหรือแสดงออกเมื่อเกิดความขัดแย้งในใจได้ โดยเฉพาะคติชนประเภทนิทาน

มหัศจรรย์ นิทาน มุกตลก เพลงร้องเล่น การละเล่นพื้นบ้าน บาสคอมได้กล่าวไว้ว่า คนทุกคนชอบ ฟังนิทาน ชอบร้องเพลง ชอบการละเล่น ชอบดูการแสดง และท่ามกลางความสนุกสนาน ขบขัน เพลิดเพลิน คติชนได้ให้ความหมายทางใจมากกว่าที่คนทั้งหลายตระหนักรู้ เพราะความรู้สึกสนุก นั้นเกิดจากการได้ “หลบหนี” เข้าไปอยู่ในโลกจินตนาการที่หนีบยื่นความพอใจให้เป็นการชดเชย กับความไม่พอใจในโลกแห่งความเป็นจริงไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายภาพ จิตใจ หรือ สังคม ประการแรก มนุษย์รู้สึกว่ามีข้อจำกัดทางกายภาพ เช่น บินไม่ได้ อย่างนก ในโลกนิทานทั่วโลกจึงมี ตัวละครที่บินได้เหาะได้ ประการที่ 2 มนุษย์มีความต้องการทางใจมากมาย นิทานจึงได้เสนอ “โลก ทางเลือก” ที่สนองความปรารถนาของมนุษย์ (wishful thinking) ตัวละครในนิทานจะมีของวิเศษ ต่าง ๆ มากมาย ประการที่ 3 นิทานจะทำหน้าที่รองรับการ “ถ่ายโอน” (projection) ความเกลียดชัง ของบุคคลจากชีวิตจริงไปไว้ที่ตัวละครในนิทาน แทนความรู้สึกเกลียดชัง เจ็บปวด เจ็บแค้น และ นิทานก็มักจะ “เข้าข้าง” ผู้กำลังมีปัญหาทางใจนั่นเอง นอกจากนี้ในนิทานยังแฝงสัญลักษณ์แทน ความเป็นจริงต่าง ๆ ทางสังคม จึงเป็นกลไกทางสังคมที่หนีบยื่น “ที่หลบภัย” โลกนิทานจะเป็นที่ ชดเชย (compensation) ให้กับสภาพความเป็นจริงที่มนุษย์ไม่พอใจ

จากรอบแนวคิดของศิริพร ณ ถลาง จะเห็นว่า บทบาทหน้าที่ของคติชนเป็น เสมือนแกนหลักทางวัฒนธรรมที่มีหน้าที่สำคัญในการขับเคลื่อนสังคมให้ดำรงและดำเนินไปได้ อย่างดี ภายใต้บริบทสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยจึงใช้เป็นกรอบคิดในการวิเคราะห์ บทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวบ้านสิ่งที่มีบทบาทหน้าที่และความสำคัญต่อชุมชน หลายประการ

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเลี้ยงผีที่ใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่

การวิจัยนี้ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพิธีกรรมเลี้ยงผี โดยศึกษาบทบาทหน้าที่ผ่าน พิธีกรรมอันเป็นแกนหลักในการวิเคราะห์ นำมาอ้างอิงโดยสังเขปได้ ดังนี้

วิญญู ผลสวัสดิ์. **พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี อำเภอดำคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2536. (วิญญู ผลสวัสดิ์, 2536) ได้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของการประกอบ พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของพิธี กรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปีมีบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วย เจ้าจ้ำ เทียม และ ชาวผู้ไทยทั้งตำบลคำชะอี เจ้าจ้ำมีบทบาทสำคัญที่สุดในการประกอบพิธีกรรมเพราะเป็นประธาน และเป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างชาวผู้ไทยกับผีบรรพบุรุษชาวผู้ไทย ตำบลคำชะอีมีความสัมพันธ์กับ

พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษอยู่สามพิธีกรรม คือการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปี การบะ (การบน) และการคอบ (การแก้บน) การบะกับการคอบกระทำพิธีที่บ้าน เจ้าจำได้ตลอดเวลา ชาวผู้ไทตำบลคำชะอีมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษซึ่งเรียกว่า ผีเจ้าปู่ที่พวกตนได้อัญเชิญมาจากเมืองวังให้มาสถิตย์อยู่ที่ศาลเจ้าปู่ดานตึง ซึ่งพวกตนได้สร้างขึ้นนั้นเป็นวิญญาณของเจ้านายชั้นสูงระดับกษัตริย์ของชาวผู้ไทในอดีต เจ้าปู่ยังคงคอยคุ้มครองให้ชาวผู้ไทอยู่เย็นเป็นสุขมาตลอดเวลา และยังบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรม จึงมีพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษเพื่อเป็นการสำนึกถึงบุญคุณของเจ้าปู่เป็นประจำทุกปี

งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการควบคุมคนภายในชุมชน ให้ปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมอย่างเคร่งครัด โดยบทบาทของพิธีกรรมมีส่วนสำคัญที่ทำให้คนภายในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยังมีการรักษาขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมให้คงไว้

สมหมาย ชินนาค. **ผีปะกำ : คติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวไทย-กวย (ส่วย) เลียงช้างจังหวัดสุรินทร์**. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539. (สมหมาย ชินนาค, 2539) ได้ศึกษาคติความเชื่อและการเปลี่ยนแปลงของระบบความเชื่อเรื่องผีปะกำ ผลการศึกษาพบว่าผีปะกำอันเป็นผีที่ประจำอยู่ในหนังปะกำ (บ่วงบาศสำหรับคล้องช้างป่า) นั้น เป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีสถานภาพเทียบเท่าเทพและวิญญาณของบรรพบุรุษในสายตระกูลที่เคยเป็นหมอช้าง ซึ่งเชื่อว่าผีปะกำสามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ได้ ทั้งนี้ระบบความเชื่อเรื่องผีปะกำสะท้อนให้เห็นถึงระบบอำนาจของผู้อาวุโสในสายตระกูลได้เป็นอย่างดี ในลักษณะการถ่ายโอนอำนาจจากผีบรรพบุรุษไปสู่ผู้อาวุโสในสายตระกูล ทำให้ผู้อาวุโสได้รับความเคารพเพื่อพึ่งจากสมาชิกในตระกูล เป็นผู้นำในการประกอบพิธี เช่น สรงผีปะกำ รวมทั้งเป็นผู้ที่มีอำนาจสั่งการทุกอย่างในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปะกำ ทั้งนี้ยังเป็นการแสดงบทบาทของเพศชายและเพศหญิง รวมถึงสะท้อนความเชื่อการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี อื่น ๆ ในชุมชน นอกจากนี้พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีปะกำยังคงดำรงอยู่ในชุมชนทุกวันนี้ และตอบสนองความต้องการของชุมชนและแก้ไขปัญหาการคับข้องใจส่วนบุคคลด้วย

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับระบบความเชื่อเรื่องผีปะกำ แสดงให้เห็นถึงระบบอำนาจของผู้อาวุโส การควบคุมทรัพยากรของชุมชน บทบาทหน้าที่ทางเพศและการจัดระเบียบภายในสังคมที่มีผลต่อความเชื่อของชาวผู้ไทที่สืบทอดมาแต่อดีต

ระพีพรรณ คมไส. **พิธีกรรมแซนเนียะตาของกลุ่มชาวไทยเขมร : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านกราม ตำบลไพร อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรมนุษยวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540. (ระพีพรรณ คมไส, 2540) ได้ศึกษาสัญลักษณ์และความหมายที่ใช้ในพิธีกรรม และศึกษาหน้าที่ของพิธีกรรม ที่มีผลต่อการจัดระเบียบสังคมของชาวไทยเขมร พบว่า ประการที่หนึ่งสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมมีความหมายแฝงคือ ความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างลูกหลานกับผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แสดงความกตัญญูทวดเวที่ต่อบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิด ไม่ละทิ้งผู้บังเกิดเกล้า และทำให้มีความรู้สึกถึงความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนของสังคม ประการที่สอง หน้าที่ของพิธีกรรมแซนเนียะตา มีผลต่อการจัดระเบียบสังคม ช่วยในการจัดระเบียบสังคมของคนในหมู่บ้าน โดยใช้ความเชื่อเรื่องผีเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในหมู่บ้าน ทำให้คนในหมู่บ้านเกิดความสามัคคี เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนในหมู่บ้าน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติและประการสุดท้าย หน้าที่ของพิธีกรรมแซนเนียะตา ทำให้ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านและญาติมิตรได้มีโอกาสมาพบปะกันก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม

งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมแซนเนียะตาของกลุ่มชาวไทยเขมรที่มีหน้าที่จัดระเบียบทางสังคมให้อยู่ร่วมกันเป็นสุข ความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษของตนเอง โดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการจัดการทางสังคม

दनัย चातिषट. **บทบาทของบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548. (दनัย चातिषट, 2548) ได้ศึกษาบทบาทของบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทในเขตอำเภอมะนัง อำเภอมะนัง จังหวัดสกลนคร และอำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม พบว่า บทบาทของบทร้องมีบทบาทสำคัญ 4 ประการ คือ เป็นเครื่องมือในการถามหาสมุฏฐานของโรค เป็นเครื่องมือวินิจฉัย เป็นเครื่องมือในการแก้ไขและรักษา และเป็นเครื่องมือในการให้กำลังใจ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการตรวจรักษาของแพทย์แผนปัจจุบัน ทั้งนี้บทบาทดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะเด่นของผู้ไทในด้านความเชื่อเรื่องผีแถน ในฐานะผีบรรพบุรุษที่เคารพนับถือ ด้านภาษาผู้ไทอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนเอง และด้านดนตรีทำนองผู้ไทหรือลายผู้ไท ทำให้วัฒนธรรมของชาวผู้ไทมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของชาวอีสานเชื้อสายไท-ลาว

งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของบทร้องในพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทที่สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวผู้ไทอย่างชัดเจน อันเป็นแนวทางในการนำวิเคราะห์ในงานวิจัยเพื่อศึกษาเอกลักษณ์สำคัญของชุมชนผ่านบทบาทของพิธีกรรม

สุรชัย ชินบุตร. การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี: กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553. (สุรชัย ชินบุตร, 2553b) ได้ศึกษาการสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี พบว่าวิธีการสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาชาวผู้ไท มี 2 ประเภท คือ สืบทอดโดยผ่านสายตระกูล และสืบทอดโดยผ่านพิธีเหยาคุมผีออก เมื่อวิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีเหยาเลี้ยงผีพบว่า วัตถุประสงค์ และพฤติกรรมสัญลักษณ์เปรียบเหมือนภาพจำลองสนามระหว่างผีให้ผีแค้นกับวิญญาณผีร้ายที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วย วัตถุประสงค์และพฤติกรรมต่าง ๆ ล้วนแสดงนัยสำคัญในเรื่องของอำนาจและพลังอันศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถทำลายล้างสิ่งอวมงคล และบำบัดโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ผู้ป่วยได้ พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีเสมือนเป็นการเน้นย้ำให้ชาวผู้ไทได้ตระหนักถึงความ เป็นมากลุ่มของตนซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทที่มีวัฒนธรรมในระดับเมือง ที่เคยมีเจ้าเมืองและมีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเอง มีความเชื่อในศาสนาดั้งเดิมของตน

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไท ซึ่งชี้ให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมที่ทำให้ยังคงดำรงอยู่ได้อย่างเด่นชัด โดยการสร้างเครือข่ายทางอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ในการสร้างความศรัทธาและเคารพ ทั้งนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางความเชื่อทางพุทธศาสนากับผีอันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวผู้ไท จึงทำให้พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไทยังคงดำรงอยู่ในสังคม

พรรณวดี ศรีขาว. การสืบทอดและบทบาทของพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกวยที่บ้านละเอาะ อำเภอน้ำแกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554. (พรรณวดี ศรีขาว, 2554) ศึกษาการสืบทอดและบทบาทของพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกวยที่บ้านละเอาะ อำเภอน้ำแกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ ได้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้เพราะมีปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยภายใน คือ มีครูบาเป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษและบริบทชุมชนบ้านละเอาะ รวมถึงปัจจัยภายนอก คือ นโยบายของภาครัฐที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ บทบาทของพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่มีต่อชุมชนบ้านละเอาะในปัจจุบัน คือ บทบาทในการสืบทอดฮีตคองของชาวกวยบ้านละเอาะ และบทบาทในการสั่งสอนลูกหลาน ขณะเดียวกันก็มีบทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวกวย

และชาวลาว ทั้งยังมีบทบาทในการสร้างกำลังใจให้กับปัจเจกบุคคล รวมถึงมีบทบาทในการแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่เดิมของชาวกูยพิธีนี้สามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน จึงดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้และกลายเป็นอัตลักษณ์สำคัญของชาวกูยบ้านละเอาะ

งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นการสืบทอดและบทบาทของพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวกูย โดยมีภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมช่วยในการส่งเสริมในคนชาวกูยที่บ้านละเอาะ เกิดจิตสำนึกรักและภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตน เนื่องจากพิธีกรรมถือเป็นเครื่องมือทางอำนาจอย่างหนึ่งในการควบคุมสมาชิกในสังคม ผลจากงานวิจัยช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทของพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวกูยในการมีวัฒนธรรมดั้งเดิมอันเป็นอัตลักษณ์สำคัญและบทบาทในการดำรงอยู่ในปัจจุบัน

พิมพ์นภัส จินดาวงศ์. การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554. (พิมพ์นภัส จินดาวงศ์, 2554) ศึกษาลักษณะการดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน โดยพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ มีลักษณะการดำรงอยู่โดยมีการผสมผสานความเชื่อพุทธ พราหมณ์ ฝี่ อย่างเข้มข้น ในขณะที่พิธีบูชาผีปู่และย่าและนั้นมีความเชื่อดั้งเดิมเป็นจุดเด่นของพิธี นอกจากนี้ยังพบลักษณะการดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมที่มีการปรับให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน เพื่อตอบสนองต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด นำเสนออัตลักษณ์เมืองเชียงใหม่ และนำเสนอความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในจังหวัดเชียงใหม่ผ่านพิธีกรรม บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันยังคงมีบทบาทในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ตอบสนองความต้องการทางด้านสังคม และตอบสนองนโยบายของรัฐในการสืบสานประเพณีของจังหวัดเชียงใหม่

แม้งานวิจัยชิ้นนี้จะเน้นศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีอารักษ์ แต่พิธีกรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงบทบาทของพิธีกรรมที่มีการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อพุทธ พราหมณ์ ฝี่ อย่างเข้มข้น ในขณะเดียวกันยังช่วยให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีบูชาผีปู่และย่าดั้งเดิมซึ่งเป็นจุดเด่น จึงเป็นแนวทางในการศึกษาวิธีการในการวิเคราะห์บทบาทของพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องการนับถือผี

ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. ลัทธิพิธีการนับถือเจ้าแม่สองนางกับชุมชนฝั่งลุ่มน้ำโขง. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554. (ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์, 2554) ได้ศึกษาความเชื่อและตำนานเจ้าแม่สองนางที่พบในชุมชนชายฝั่ง

ลุ่มน้ำโขง และศึกษาองค์ประกอบ บทบาทของตำนานและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนางที่มีต่อชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง พบว่า ความเชื่อเรื่อง เจ้าแม่สองนางเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวลาวเวียงจันทน์ที่เคยอาศัยอยู่ที่เวียงจันทน์ ซึ่งพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนางเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อวิญญาณบรรพบุรุษ เนื่องจากเชื่อว่า เจ้าแม่สองนางคือ บรรพบุรุษของตน จึงเป็นการเน้นย้ำสถานภาพในฐานะลูกหลานของเจ้าเมืองมุกดาหาร เพื่อให้ลูกหลานคนรุ่นใหม่ได้รับรู้และช่วยรักษาพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้ นอกจากนี้สัญลักษณ์ในพิธีกรรมมีทั้งพื้นที่สัญลักษณ์ที่แสดงถึงตำแหน่งและฐานะทางสังคมของเจ้าแม่สองนาง วัตถุประสงค์สัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์แสดงสถานภาพของเจ้าแม่สองนางที่เป็นพระธิดาของเจ้าเมือง อันประกอบด้วยเครื่องประกอบยศเจ้าเมืองและเครื่องบรรณาการ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการปกป้อง คุ้มครอง ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ลูกหลาน ทั้งนี้ตำนานและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนางยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างสำนึกรวมความเป็นชาวลาวเวียงจันทน์ บทบาทในการสืบทอดความเชื่อดั้งเดิมตามฮีตสิบสองของชาวล้านช้าง มีการปรับเปลี่ยนบทบาทตามสภาพสังคม ทั้งบทบาทในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรือง ความปลอดภัย และยังมีบทบาททำให้เกิดการประนีประนอมกันภายในสังคม

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนาง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของความเชื่อและตำนานเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนางอันเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นมาของกลุ่มคนชายฝั่งลุ่มน้ำโขงในปัจจุบัน โดยพิธีกรรมดังกล่าวยังมีสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอำนาจทางความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนางรวมถึงมีบทบาทสำคัญต่อกลุ่มคนอีกด้วย จึงเป็นแนวทางในการศึกษาในด้านขององค์ประกอบ สัญลักษณ์ และบทบาทที่พบในพิธีกรรมเพื่อใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการศึกษาครั้งนี้

อัมพิกา ยะคำป้อ. พลวัตและบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์บ้านที่บ้านไม้ลุงชน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตร มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554. (อัมพิกา ยะคำป้อ, 2554) ได้ศึกษาพลวัตและบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ พบว่า บทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์มี 2 ประการคือ ในระดับชุมชนความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ยังคงดำรงอยู่ได้ด้วยสำนึกของชาติพันธุ์ที่ต้องการสืบทอดความเชื่อเรื่องการเลี้ยงผีอารักษ์ ซึ่งสะท้อนผ่านการประกอบพิธีกรรมต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี อีกทั้งยังมีบทบาทในฐานะที่เป็นศูนย์รวมใจและเสริมสร้างความสมานฉันท์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยในชุมชน ทำให้เกิดความสบายใจและเล็งเห็นความสำคัญของผีอารักษ์ในฐานะผู้ดูแลคุ้มครองหมู่บ้าน ในด้านระดับปัจเจกยังเป็นสิ่ง

ยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความมั่นคงด้านจิตใจ เช่น การบนบาน อ้อนวอนขอความช่วยเหลือ และมีบทบาทต่อการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา

งานวิจัยชิ้นนี้ทำให้เห็นถึงผลการศึกษามหาวิทยาลัยในพิธีกรรมเลี้ยงผีอารักษ์ซึ่งมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อชาวบ้านทั้งในระดับชุมชนที่ยังคงดำรงอยู่ และระดับปัจเจกที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ แม้ว่าจะมีบริบททางสังคม แต่งานวิจัยชิ้นนี้มีลักษณะของข้อมูลคล้ายคลึงกับงานวิจัยที่กำลังศึกษาในด้านของความถี่ของการประกอบพิธีกรรม

สารณี ขาวดี. **ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์: การประกอบสร้างและบทบาทของประเพณีประติษฐาน**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559. (สารณี ขาวดี, 2559) ได้ศึกษาการสืบทอดและการดำรงอยู่ของงานบุญแซนโฎนตา แนวคิดการประกอบสร้างประเพณีแซนโฎนตาในฐานะประเพณีประติษฐาน รวมถึงบทบาทของประเพณีประติษฐานที่มีต่อชาวสุรินทร์ พบว่า ประเพณีแซนโฎนตามีลักษณะการผลิตซ้ำและนำเสนอใหม่ภายใต้แนวคิดแบบเก่า โดยทำให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขณะเดียวกันก็มีกิจกรรมให้ความรู้และบันเทิงให้เข้าบริบทที่เปลี่ยนไป ตลอดจนสร้างบรรพบุรุษร่วมกันเพื่อหลอมรวมชาวสุรินทร์ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ให้เป็นหนึ่งเดียว แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทิต่อบรรพบุรุษ และยังทำให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งทำให้เกิดการคัดเลือกอัตลักษณ์ นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งเดียว โดยมีภาครัฐและตัวแทนภาคประชาชนร่วมกันนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ บทบาทให้ความบันเทิงแก่ผู้ร่วมงาน ซึ่งมีการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมอันบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่น บทบาทในการเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีการนำเสนอวัฒนธรรมของจังหวัดหลายอย่างมาผลิตซ้ำ และบทบาทในการเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและกระบวนการขัดเกลาทางสังคม อันเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรม ความกตัญญูกตเวทิต่อลูกหลาน

งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดและการดำรงอยู่ของงานบุญแซนโฎนตา โดยได้รับความร่วมมือจากภาครัฐและภาคประชาชนทำให้งานบุญกลายเป็นประเพณีในฐานะประเพณีประติษฐาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของประเพณีนี้ว่ามีความสำคัญต่อชาวสุรินทร์เป็นอย่างมาก ทั้งในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียว ให้ความบันเทิง และการนำเสนอวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของคนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของที่สะท้อนผ่านมรดกทาง

วัฒนธรรม ซึ่งทำให้ตระหนักรู้ว่าหากชุมชนยังคงปฏิบัติอยู่ ย่อมรักษามรดกวัฒนธรรมของบรรพบุรุษอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเบื้องต้นเห็นได้ว่านักวิจัยได้ศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมในบริบททางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีบทบาทสำคัญหลายประการต่อชุมชน จึงเป็นแนวทางในการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ รวมถึงนำไปใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบในพิธีกรรมเลี้ยงผีอันเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนชุดความคิดของผู้คนในชุมชนบ้านสิงห์ ซึ่งกลุ่มข้อมูลนี้ยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาไว้

ข้อมูลเหล่านี้เป็นการปูพื้นฐานให้เห็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมเลี้ยงผีมีบทบาทอย่างไรบ้างต่อชุมชนบ้านสิงห์ ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำไปสู่ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวชุมชนบ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ที่จะกล่าวในบทต่อไป

บทที่ 3

องค์ประกอบและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร

ในบทที่ 3 นี้เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับองค์ประกอบและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร ผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลภาคสนามโดยเน้นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ 2 ครั้ง จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีทั้งกลุ่มนางเทียม จำนวน 5 คน และเจ้า จำนวน 1 คน อีกทั้งยังได้เข้าร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผีในปี พ.ศ. 2564 จำนวน 1 ครั้ง

พิธีกรรมเลี้ยงผีมีเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านสิงห์ที่มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากเป็นพิธีกรรมเก่าแก่ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณปรากฏตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของชุมชน เพื่อระลึกถึงวิญญาณบรรพบุรุษและร้องขอให้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานและชุมชนให้มีแต่ความสุขสงบร่มเย็น อีกทั้งเป็นการบอกกล่าวก่อนเริ่มฤดูทำการเกษตรกรรม (การเลี้ยงลง) เพื่อลดบันดาลให้พืชผลทางการเกษตรของชุมชนอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสิงห์จึงจัดพิธีกรรมขึ้นปีละ 1 ครั้ง ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 เป็นประจำทุกปี หากในปีใดตรงกับวันอังคาร (วันแข่ง) จะย้ายไปวันขึ้น 6 ค่ำแทน หากมีได้ทำในปีนั้นชาวบ้านเชื่อว่าอาจจะทำให้เกิดภัยพิบัติแก่ชุมชนได้ ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญเพราะถือว่าเป็นจารีตที่ต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ก่อนการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผี ผู้นำชุมชนจะปรึกษาหารือวันที่จะประกอบพิธีกรรมและการจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้กับเจ้า ส่วนใหญ่จัดในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ตามจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมา จากนั้นผู้นำชุมชนประชุมชี้แจงแก่ชาวบ้านเพื่อแจ้งวันที่จะประกอบพิธี ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนส่วนหนึ่งและชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคตามกำลังศรัทธาในการจัดพิธีกรรมนี้ เพื่อใช้ในการจัดเตรียมงานทั้งค่างานอาหารจำพวกเครื่องเซ่นไหว้ของคาวของหวาน อุปกรณ์ประดับตกแต่งสถานที่ประกอบพิธี และเครื่องดื่ม โดยเฉพาะเหล้าขาวที่ใช้ในพิธีกรรม ในช่วงเช้าของวันทำพิธีชาวบ้านส่วนหนึ่งจะมาช่วยเจ้าจัดเตรียมสถานที่ที่จะสำหรับ และอีกส่วนหนึ่งจะเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ ให้เรียบร้อย

3.1 ที่มาของการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

บ้านสิงห์ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร มีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชุมชนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ

ปรากฏตามฮีดลิบสองคองลิบสี่ ในทุกปีชาวบ้านจะต้องจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้นเป็นประจำตามความเชื่อเรื่องการนับถือผี “ผี” ตามความเชื่อของคนอีสานเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีความสำคัญเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ดังเช่นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันทั้งลิบสองเดือนหรือที่เรียกว่า **ฮีดลิบสอง** เพื่อปฏิบัติตามจารีตประเพณีของคนอีสานที่สืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผนและขนบธรรมเนียม

ความเชื่อเรื่องการนับถือผีของคนอีสานนอกจากจะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตแล้ว ยังเข้ามาผูกพันกับการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวอันเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านที่ต้องขึ้นอยู่กับสภาพฝนฟ้าอากาศเป็นหลัก ในการให้ผลผลิตหรือไม่ให้ผลผลิต โดยสิ่งที่มีความสำคัญต่อการทำนาก็คือน้ำและผืนดิน คนอีสานเชื่อว่าผู้ดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลคือ **“ผีแถน”** และมีผู้รักษาผืนแผ่นดินคือ **“พระแม่ธรณี”** ดังนั้นต้องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการเช่นสรวงบูชาและร้องขอให้ผีช่วยเหลือตนให้สมหวังในสิ่งที่ปรารถนาและดลบันดาลให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ (อภิรักษ์ สงเคราะห์, 2556, น. 46) ส่วนชาวบ้านสิงห์เชื่อกันว่าผีที่สามารถช่วยดลบันดาลฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาลเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านและชุมชนได้คือ **“ผีบรรพบุรุษ”** ผู้ก่อตั้งบ้านสิงห์ จึงมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษขึ้นทุกปี โดยมีเหตุผลสำคัญคือ การยึดถือปฏิบัติตามฮีดลิบสองและการนับถือผีบรรพบุรุษของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 การยึดถือฮีดลิบสอง

ฮีดลิบสอง มาจากคำว่า ฮีด ตรงกับภาษาบาลีว่า จาริตะ ซึ่งปกติใช้คำว่า จาริต แต่คนอีสานออกเสียงว่า จาฮีด และเรียกให้สั้นลงว่า ฮีด ซึ่งหมายถึง สิ่งที่น่านิยมถือประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี (สมชาย นิลอาธิ, 2539, น. 16) โดยฮีดแบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือ ฮีดที่ต้องทำเป็นประจำ ได้แก่ ฮีดทั้ง 12 เดือน และฮีดที่ไม่ทำเป็นประจำ ได้แก่ ฮีดสู่ขวัญ ฮีดผูกเสี่ยว ฮีดลงแขก เป็นต้น (ปรีชา พิณทอง, 2542, น. 5372) โดยชาวบ้านสิงห์ได้ยึดถือฮีดลิบสองอย่างเคร่งครัดมาตั้งแต่โบราณ จึงได้จัดทำพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ตามฮีดลิบสองตรงกับฮีดเดือนเจ็ด ซึ่งเป็นเดือนที่คนโบราณได้กำหนดไว้เพื่อทำพิธีกรรมเช่นสรวงบูชาเทวดารักษ์เมือง (ผีมหาลักษ์หลักบ้าน) และบอกกล่าวหรือส่งสัญญาณแก่ผีตาแฮก (เทวดารักษาไร่นา) ว่าถึงช่วงฤดูกาลทำนาแล้ว เพื่อแสดงความเคารพ ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของชุมชน และร้องขอดลบันดาลให้พืชผลทางการเกษตรของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2528, น. 183) พิธีกรรมเลี้ยงผีจะต้องทำพิธีก่อนเริ่มฤดูกาลทำนา เพื่อร้องขอแก่อัญญาพ่อเฒ่าให้บันดาลฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาลและ

ความอุดมสมบูรณ์ให้บังเกิดแก่พืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านและชุมชน นอกจากนี้ยังมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ในตอนเย็นเพื่อชำระสะสางสิ่งสกปรกทั้งทางกายและทางใจให้สะอาดหมดจด ขับไล่ภูติผีปีศาจที่จะเข้าแทรกทำให้เจ็บป่วยให้หมดสิ้นไป ทำให้ชุมชนบ้านสิงห์มีความร่มเย็นเป็นสุข จึงจัดให้มีการทำบุญเดือนเจ็ด เรียกว่า “บุญชำระ” (ชำระ) คนโบราณได้สร้างฮีตไว้มีใจความว่า

บุญชำระ คือบุญเบิกบ้าน หรือบุญกลางบ้าน ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญเดือนเจ็ดโดยจัดพิธีที่ศาลหลักบ้าน ส่วนใหญ่จะอยู่กลางหมู่บ้าน ซึ่งจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เย็น ผูกสายสิญจน์รอบหมู่บ้านและบริเวณปะรำพิธี ในตอนเช้าจะมีการทำบุญตักบาตรและนิมนต์พระสงฆ์มาประพรมน้ำมนต์ไปทั่วทุกหลังคาเรือน

(ปรีชา พิณทอง, 2542, น. 5378 - 5379)

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ที่จัดขึ้นในฮีตเดือนเจ็ดนี้จะมีนางเทียมหรือร่างทรงของอัญญาพ่อเผ่าเป็นสื่อสารกลางระหว่างชาวบ้านกับผี ในช่วงทำพิธีกรรมนางเทียมจะนำเอาผ้าทรงที่อัญญาพ่อเผ่าเคยทรงเมื่อยังมีชีวิตอยู่มานุ่งทรง นอกจากนั้นก็ให้นำเอาหมอก ดาบ ขอช้างที่อัญญาพ่อเผ่าเคยทรงนั้นมาประกอบทำรำ (บำเพ็ญ ฦ อุบล, 2542, น. 4601)

3.1.2 ความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ

ชาวบ้านสิงห์มีความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษมาแต่ดั้งเดิม โดยบรรพบุรุษของชุมชนบ้านสิงห์เป็นกลุ่มคนลาวที่อพยพมาจากนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง จึงได้รับอิทธิพลระบบความคิดความเชื่อการนับถือผีแบบล้านช้างมาด้วย ชาวบ้านสิงห์เชื่อว่าดวงวิญญาณของบรรพบุรุษเหล่านั้นยังคงคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานและชุมชนให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ชาวบ้านจึงเคารพนับถือและยกย่องให้เป็น “ผีมหัศจรรย์หลักบ้าน” ด้วยเหตุนี้จึงมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้นเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง เพื่อแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของชุมชน โดยชาวบ้านจะนำอาหารหรือขนมที่บรรพบุรุษชอบรับประทานมาตั้งเช่นบวงสรวงบูชา (บำเพ็ญ ฦ อุบล, 2542, น. 3542 - 3543) ทั้งนี้ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ เมื่อผีบอกกล่าวหรือทักท้วงสิ่งใดลูกหลานก็เชื่อฟังและปฏิบัติตามนั้น หากมีผู้ใดละเมิดหรือผิดจารีตผีก็จะลงโทษ ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บได้ ชาวบ้านจึง

ทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเพื่อแสดงความเคารพนับถือต่อบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งชุมชน ในพิธีกรรมจะมีการเลี้ยงเครื่องเซ่นไหว้ทั้งของคาวและของหวานเพื่อให้ัญญาพ่อเฒ่าพอใจ ชาวบ้านจะนำพวงมาลัยดอกไม้และเหล้าขาวมากกราบไหว้ นางเทียมซึ่งเป็นตัวแทนของัญญาพ่อเฒ่าเพื่อขอพรให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและฝากเนื้อฝากตัวเป็นลูกหลานของท่าน สำหรับนางเทียมและจ้ำจะเป็นผู้รักษารูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิมไว้ ด้วยวิธีการสืบทอดการเป็นนางเทียมและจ้ำผ่านผู้หญิงในสายตระกูลเดียวกันจากรุ่นสู่รุ่นผ่านกระบวนการร่วมในพิธีกรรม จึงทำให้ยังคงรักษาแนวปฏิบัติดั้งเดิมไว้อย่างสมบูรณ์

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ยังคงปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องและยังคงรักษารูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิมไว้ สาเหตุมาจากความเข้มข้นในความเชื่อเรื่องการนับถือผี การยึดถือฮีตสิบสองและการเคารพนับถือบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นจารีตประเพณีสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสิงห์ได้อย่างชัดเจน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้น และยังคงยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดสืบต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน

3.2 องค์ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

ชุมชนบ้านสิงห์มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของัญญาพ่อเฒ่า จึงมีการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 เพื่อเชิญดวงวิญญาณของัญญาพ่อเฒ่าให้ลงมาเยี่ยมเยือนลูกหลานและคลันดาลให้ผลผลิตทางการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขร่มเย็นให้แก่ลูกหลานและชุมชน ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์จึงต้องมีการเตรียมองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และสถานที่ประกอบพิธีกรรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 ผู้ประกอบพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีตามแนวปฏิบัติดั้งเดิม แต่แต่ละคนมีสถานภาพในบริบทของพิธีกรรมแตกต่างกัน ประกอบไปด้วยกลุ่มนางเทียม จ้ำ และนางกำนัลรับใช้ โดยองค์ประกอบด้านบุคคลทั้งนางเทียม จ้ำ และนางกำนัลรับใช้ ต่างก็นับถือัญญาพ่อเฒ่าอันเป็นผีบรรพบุรุษที่เป็นเชื้อสายของเจ้าพระวอ เจ้าพระตาตามที่บรรพบุรุษนับถือกันสืบมาตามความเชื่อของกลุ่มชน ผีัญญาพ่อเฒ่าเปรียบเสมือนผู้อาวุโสของชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและศรัทธาเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจึงให้ความเคารพนับถือนางเทียมซึ่งเป็นตัวแทนของัญญาพ่อเฒ่าเช่นกัน ทำให้เห็น

ระบบโครงสร้างทางสังคมทั้งนางเทียม จำ และนางกำนัลรับใช้ ก็ยังคงดำรงตนอยู่ภายในกรอบของระบบอาวุโส มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1.1. นางเทียม

นางเทียม หรือร่างทรงเป็นผู้ที่อัญญาพ่อเฒ่าเลือกให้เป็นร่างทรงเพื่อทำหน้าที่เป็นคนกลางในการสื่อสารกับชาวบ้าน อีกทั้งยังทำหน้าที่สืบทอดอำนาจของบรรพบุรุษซึ่งเคยมีอำนาจในอดีตให้ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน หมู่บ้านสิงห์เดิมนางเทียมจำนวน 6 คน แต่ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว 1 คน จึงเหลือ 5 คน และยังไม่มีการคัดเลือกผู้ที่รับหน้าที่แทน นางเทียมทั้งหมด 5 คน เป็นนางเทียมประจำอัญญาพ่อเฒ่า 5 องค์ ได้แก่ อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ่อขุนหาญ อัญญาพ่อเฒ่าน้อยหอนอก(ปู่พระยาปากเข็ด) ขุนพลรามราชเดชและขุนราชโกษาในย และอัญญาพ่อเฒ่า (ไม่ทราบชื่อ) นางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าเป็นผู้หญิงที่ได้รับการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในสายของผู้หญิง การยอมรับเป็นนางเทียมมีทั้งการรับสืบทอดมาจากสายตระกูลและการถูกบังคับจากอัญญาพ่อเฒ่า เมื่อยอมรับเป็นนางเทียมจะเสมือนเป็นการยกระดับสถานภาพนางเทียมให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นบุคคลสำคัญของชุมชนที่ได้รับความเคารพนับถือและศรัทธาของคนในชุมชนในฐานะตัวแทนของผีบรรพบุรุษ เป็นผู้อาวุโสของสายตระกูล เพราะนางเทียมต้องเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

เมื่อประกอบพิธีกรรมนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าจะแต่งกายด้วยชุดนักรบโบราณซึ่งเป็นผ้าทรงที่อัญญาพ่อเฒ่าเคยทรงใช้เมื่อยังมีชีวิต คือ ผ้าโพกศีรษะสีแดงสวมเสื้อตามสมัยนิยมนุ่งโจรงหรือนุ่งผ้าไหมลวดลายสวยงาม ใช้ผ้าขาวม้ามัดคาดเอว ชุดเหล่านี้ นางเทียมจะเก็บไว้เป็นอย่างดีและจะนำมาสวมใส่เมื่อประกอบพิธีกรรมเท่านั้น นางเทียมทั้ง 5 คน มีรายละเอียดดังนี้

1) **นางประยูร ชูรัตน์** หรือ เทียมยูร อายุ 82 ปี สมรสกับนายสมศรี ชูรัตน์ ซึ่งสามีเสียชีวิตตั้งแต่อายุ 63 ปี เทียมยูรเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อขุนหาญ เรียกว่า **อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่** ซึ่งเป็นผีมหัศจรรย์หลักบ้านและเป็นหัวหน้าผี มีหอในโอง หรือ หอใน ที่ตั้งอยู่กลางหมู่บ้านและมีหอตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของเทียมยูรด้วย ในพิธีกรรมเลี้ยงผีเทียมยูรจะชุดนักรบโบราณด้วยเสื้อผ้าไหมสีขาวและมีผ้าฝ้ายพาดบ่าสีขาว โดยทำหน้าที่ขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หนีหายไปจากชุมชนด้วยการใช้หอกพุ่งแทงไปรอบ ๆ บนหอใน และถือดาบกวัดแกว่งไปมารอบ ๆ บนหอใน นอกจากนี้เทียมยูรยังสามารถตรวจดวงชะตา ทำพิธีส่งดูสาเหตุการเจ็บป่วย ทำนายและตรวจดูฟ้าฝนในฤดูกาลที่กำลังจะมาถึงได้ รวมถึงการบนบานศาลกล่าวเรื่องต่าง ๆ เช่น การเกณฑ์ทหาร การสมัครงาน ของหาย เป็นต้น

เทียมยุรได้สืบทอดการเป็นนางเทียมมาจากผู้เป็นแม่คือ นางดอกแก้ว ปทุมชาติ ในช่วงวัยเด็กนางดอกแก้วได้อาศัยอยู่กับยายพิมพา ปทุมชาติ ซึ่งขณะนั้นเป็นนางเทียม ก่อนจะเสียชีวิตยายพิมพาได้เลือกนางดอกแก้วให้เป็นนางเทียมสืบต่อมาและก่อนที่นางดอกแก้ว จะเสียชีวิตได้เลือกนางเทียมใหม่ไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยเลือกนางประยูร ชูรัตน์ เป็นนางเทียมคน ต่อไปตั้งแต่อายุ 18 ปี เทียมยุร ยินดีรับเป็นนางเทียมด้วยความสมัครใจ และสามีก็ยินยอมพร้อมใจให้เป็นนางเทียม ทั้งนี้เชื่อกันว่าเชื้อสายของยายพิมพา นางดอกแก้ว และเทียมยุรเป็นเชื้อสาย เจ้านายคุ้มในโฮง จึงได้รับหน้าที่เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า ลักษณะการลงเทียมจะแต่งชั้น 5 กล่าวสวดบทชุมนุมเทวดา แล้วจึงอัญเชิญวิญญาณอัญญาพ่อเฒ่าลงเทียม

การรับเป็นนางเทียมของเทียมยุรมีข้อห้ามที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดอยู่ หลายประการ เช่น ไม่รับประทานหรือดื่มน้ำในงานศพที่ยังมีศพตั้งอยู่บนบ้าน แต่ถ้าเคลื่อนศพไป เฒ่าแล้วก็รับประทานได้ ห้ามร่วมหลับนอนกับสามีในวันพระ ห้ามบ่นด่า หากไม่กระทำตาม อำนาจศักดิ์สิทธิ์ก็จะเสื่อม ขาดความน่าเชื่อถือ เทียมยุรจึงรักษาข้อปฏิบัติเหล่านี้เป็นอย่างดี (ประยูร ชูรัตน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2564)

ภาพประกอบ 12 นางประยูร ชูรัตน์ (เทียมยุร)

2) **นางลำไพ พูลสวัสดิ์** หรือ เทียมป้อ อายุ 71 ปี เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า (ไม่ทราบชื่อ) มีหอผีตั้งอยู่ที่กลางหมู่บ้านเรียกว่า หอใน เทียมป้อทำหน้าที่ทำพิธีกรรมเลี้ยงอัญญาพ่อเฒ่าร่วมกับนางเทียมคนอื่น ๆ ในพิธีกรรมจะแต่งกายด้วยผ้าชิ้นใหม่ (ผ้าสำหรับระดับเจ้านาย) สวมเสื้อผ้าไหมตามสมัยนิยมและมีผ้าไหมมีลายคาดหัวและคาดเอว (สุธีรา ไชยปัญญา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 มีนาคม 2565) เวลาลงเทียมจะแสดงอาการชี้ข้าง

ขี่ม้า โดยการนำม้าก้านกล้วยแทนม้าศึกมาขี่ไปรอบ ๆ บนหอใน เมื่อยามเจ็บป่วยหรือมีเคราะห์ ชาวบ้านก็มักจะให้เทียมป้อทำพิธี “ส่อง” ดูว่าป่วยหรือประสบเคราะห์กรรมอะไรมา ก็จะแนะนำวิธีรักษาไปตามความเชื่อของชาวบ้าน หากลูกหลานชาวบ้านสิ่งที่ต้องการให้หน้าที่การงานเจริญรุ่งเรืองก็สามารถมาบนบานให้ประสบความสำเร็จได้

เทียมป้อเล่าว่าตนถูกเลือกให้เป็นนางเทียมตั้งแต่อายุ 17 ปี ซึ่งรู้สึกไม่ชอบและอับอาย จึงให้พ่อแม่พี่น้องช่วยกันนำเอาผ้ามาคลุมไว้ไม่ให้คนอื่นเห็นท่าทางอากัปกิริยาที่แสดงออก (ลำไผ่ พูลสวัสดิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2564) เทียมป้อจำไม่ได้ว่าตนสืบทอดหน้าที่นางเทียมมาจากผู้ใด แต่แม่สีผาซึ่งเป็นคนที่ขอตนมาเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรมตั้งแต่ตอนยังเป็นเด็กเคยเป็นนางเทียมมาก่อน และเคยเป็นคนเลี้ยงช้างของเจ้าเมืองในทอโฮงด้วย ครั้นเวลาลงเทียมจะแสดงอาการว่าขี่ช้าง ขี่ม้า จึงมีความเป็นไปได้ว่าเทียมป้อน่าจะสืบทอดการเป็นนางเทียมมาจากแม่สีผาผู้เป็นแม่บุญธรรมของตน

การรับเป็นนางเทียมของเทียมป้อถือปฏิบัติเหมือนคนปกติทั่วไป ไม่มีข้อห้ามใด ๆ เข้าวัดฟังธรรมเช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนทั่วไปสามารถรับประทานอาหารในงานศพได้ หรือแม้แต่ร่วมหลับนอนกับสามีก็ทำได้ ไม่ได้เป็นข้อห้ามใด ๆ เพราะตนถูกเลือกจากการบังคับให้เป็นนางเทียม โดยที่ไม่ได้สมัครใจตั้งแต่แรกและไม่ได้สืบทอดมาจากยายและแม่เหมือนนางเทียมคนอื่น ๆ

ภาพประกอบ 13 นางลำไผ่ พูลสวัสดิ์ (เทียมป้อ)

3) นางเปลี่ยน ไชยมาตย์ หรือ เทียมเปลี่ยน อายุ 71 ปี เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อแต่มาน้อยนอก (ปู่พระยาปากเซ็ด) หอผีตั้งอยู่นอกหมู่บ้านบริเวณหน้าสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ เรียกว่า หอนอก ในพิธีกรรมเทียมเปลี่ยนจะทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเช่นเดียวกับเทียมคนอื่น ๆ โดยจะนุ่งผ้าไหม สวมเสื้อไทยประยุกต์ ใช้ผ้าสีแดงมีลวดลายคาดศีรษะและคาดเอว และผ้ามีลวดลายพาดบ่าแบบเฉียงเป็นลักษณะเครื่องทรงชุดนักรบโบราณ นอกจากนี้เทียมเปลี่ยนจะไม่รับทำพิธีส่งหรือรักษาโรคใด ๆ ทั้งสิ้น

เทียมเปลี่ยนได้รับสืบทอดอำนาจมาตั้งแต่ตา คือ นายนิน พูลสวัสดิ์ (เป็นญาติของนายบุญโฮม พูลสวัสดิ์ สามีของเทียมป้อ) ตานินเคยเป็นเจ้าประจำหอต่าง ๆ ในหมู่บ้านสิงห์มาก่อน ต่อมานางโอ ไชยมาตย์ แม่ของเทียมเปลี่ยน จึงรับเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อแต่มาน้อยนอก และเสียชีวิตเมื่ออายุ 52 ปี เทียมเปลี่ยนก็รับเป็นนางเทียมจากแม่สืบทอดมาจนปัจจุบัน

เทียมเปลี่ยนเริ่มเป็นนางเทียมตั้งแต่อายุ 38 ปี เทียมเปลี่ยน (เปลี่ยน ไชยมาตย์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2564) เล่าว่า ตนมีอาการเป็นไข้ รับประทานอาหารไม่ได้ ตี๋มได้เพียงน้ำเปล่า ญาติส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด แต่แพทย์ตรวจวินิจฉัยไม่พบสาเหตุของโรคจึงให้กลับบ้านได้ ต่อมาเทียมเปลี่ยนก็มีอาการเช่นเดิมอีกครั้ง แต่ครั้งจะมีอาการหนักขึ้นกว่าเดิมอยู่หลายเดือน จนกระทั่งเทียมป้อทำพิธีส่งดูแลแล้วเห็นว่าอัญญาพ่อแต่มาน้อยจะเทียมร่าง จึงบอกให้เทียมเปลี่ยนรับเป็นเทียม แต่เทียมเปลี่ยนไม่อยากเป็นเพราะกลัว จากนั้นก็เจ็บป่วยอีกเจียนตาย จนในที่สุดจึงรับเป็นเทียมโดยที่ไม่ได้สมัครใจตั้งแต่แรก บรรดานางเทียมหลายคนก็มาผูกข้อมือแต่งขัน 5 ขัน 8 ดอกไม้ (ดอกไม้สีขาว จำนวน 5 คู่ 8 คู่) ฐูปเทียนยอมรับเป็นนางเทียมของวิญญานอัญญาพ่อแต่มาน้อย หลังจากรับแล้วอาการเจ็บป่วยก็หายไป ปัจจุบันหากมีงานสำคัญในหมู่บ้าน เช่น งานประจำปีต่าง ๆ งานแต่งงาน งานบวชนาคของลูกบ้าน ถ้าอัญญาพ่อแต่มาน้อยจะไปร่วมงาน ภายในจิตใจของเทียมเปลี่ยนก็จะร้อนรน กระวนกระวาย และบางครั้งก็โกรธที่เจ้าภาพไม่ยอมมาบอกกล่าว แม้ขณะทำนา ทำไร่อยู่ก็ต้องรีบกลับเข้าหมู่บ้านและอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้าไปร่วมงานนั้นจนได้ ทั้งที่ใจจริงตนมิได้อยากไปร่วมงานเลยก็ตาม

เทียมเปลี่ยนมีข้อปฏิบัติตนที่สำคัญอยู่บางประการ เช่น ลูก ๆ ห้ามทะเลาะกัน ไม่เช่นนั้นจะทำให้เทียมเปลี่ยนเจ็บป่วยเป็นไข้ ห้ามขโมย ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เพราะจะทำให้คะลำหรือผัดผี เป็นต้น นอกจากนี้ก็ถือปฏิบัติตนตามพุทธศาสนิกชนทั่วไป ถือศีล 5 เข้าวัดฟังธรรมในวันพระ

ภาพประกอบ 14 นางเปลียน ไชยมาตย์ (เทียมเปลียน)

4) **นางสุธิดา ไชยปัญญา** หรือ เทียมตึก อายุ 59 ปี นามสกุลเดิมคือ ไสลบาท ด้านการศึกษาสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท คณะศึกษาศาสตร์ สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปัจจุบันประกอบอาชีพรับราชการครูที่โรงเรียนอนุบาลยโสธร เทียมตึกเป็นหลานของเทียมป้อ (ป้าญาติฝ่ายแม่) และเป็นพี่สาวของร้อยตรีเอกชาญชัย ไสลบาท สามีของเทียมป้อม ไสลบาท เทียมฉวยเป็นญาติฝ่ายแม่ก็เป็นนางเทียมเช่นกัน ส่วนเทียมยूरเป็นญาติฝ่ายพ่อมีศักดิ์เป็นป้าของเทียมตึก เทียมตึกจึงได้รับการสืบทอดการเป็นนางเทียมในสายสกุลเดียวกันทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ เทียมตึกสมรสกับนายสมคิด ไชยปัญญา มีบุตรร่วมกัน 2 คน เทียมตึกเริ่มรับเป็นนางเทียมตั้งแต่อายุ 38 ปี ปัจจุบันอายุ 59 ปี รวมระยะเวลาเป็นนางเทียม 21 ปี

เทียมตึกเป็นนางเทียมของ **อัญญาพ่อเฒ่า (ไม่ทราบชื่อ)** มีหอผีประจำตั้งอยู่ที่กลางหมู่บ้านเรียกว่า หอโน ในพิธีกรรมจะทำหน้าที่กวัดแกว่งดาบขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หนีหายไปจากชุมชนเช่นเดียวกับเทียมยूर โดยการแต่งกายในพิธีกรรมจะนุ่งผ้าชิ้นใหม่ สวมเสื้อตามสมัยนิยม มีผ้าคาดศีรษะและผ้าคาดเอวสีแดงมีลวดลาย และมีผ้าไหมคล้องคอเป็นลักษณะชุดนักรบโบราณ นอกจากนี้เทียมตึกไม่รับทำพิธีสองหรืออื่น ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันก็ปฏิบัติเช่นชาวบ้านทั่วไป รับประทานอาหารในงานศพได้ การร่วมหลับนอนกับสามีก็ไม่มีข้อห้ามใด ๆ เพราะตนถูกบังคับให้เป็นเทียมโดยไม่ได้ยินยอมตั้งแต่แรก

ก่อนจะรับเป็นนางเทียม มีอาการปวดศีรษะอย่างรุนแรงและแสดงอาการโกรธในบางครั้ง ขณะสอนหนังสืออยู่อัญญาพ่อเฒ่าก็ประท้วง เทียมตึกสลดตรงเท่าที่

และวิ่งด้วยเท้าเปล่าจากโรงเรียนอนุบาลยโสธรมาที่หออัญญาพ่อเฒ่า เขียมมยุรบอกให้รับเป็นนางเทียมแล้วจะหาย เขียมตึกจึงยอมรับเป็นนางเทียม เขียมมยุรช่วยแต่งขัน 5 ขัน 8 ดอกไม้ธูปเทียนให้ เมื่อเขียมตึกรับเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าแล้ว อาการปวดศีรษะก็ค่อย ๆ หายไปสามี่ซึ่งเป็นข้าราชการครูเช่นเดียวกันก็ได้ขัดขวางแต่ประการใด เขียมตึก (สุธีรา ไชยปัญญา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 เมษายน 2564) กล่าวว่า มีครั้งหนึ่งก่อนจะรับเป็นนางเทียมขณะขับรถยนต์จะกลับบ้าน เคยมีอาการปวดศีรษะอย่างรุนแรง ไม่สามารถขับรถกลับได้ เพราะว่าอัญญาพ่อเฒ่าต้องการให้เขียมตึกรับเป็นนางเทียม จนต้องให้สามี่มารับพากลับบ้าน หลังจากรับเป็นนางเทียมแล้วสภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น มีเงินและมีโชคลาภมาโดยตลอด เขียมตึกเล่าว่า ขณะจะขับรถกลับบ้านรถกลับสตาร์ทไม่ติด จึงตั้งจิตอธิษฐานระลึกถึงอัญญาพ่อเฒ่าให้ช่วยอัญญาพ่อเฒ่าจึงประทับร่างบอกว่า “จะเกิดเหตุร้าย อย่าเพิ่งขับรถ ภูเทื่อนให้ฟัง” พอผ่านไปสักพักเขียมตึกจึงสตาร์ทรถติดแต่พอขับรถออกไปจนเกิดอุบัติเหตุ แต่เขียมตึกไม่ได้รับบาดเจ็บ หลังจากนั้นเป็นต้นมาหากจะเดินทางไกลจะบอกกล่าวอัญญาพ่อเฒ่าให้ทราบก่อนเสมอ

ภาพประกอบ 15 นางสุธีรา ไชยปัญญา (เขียมตึก)

5) นางบัวกัน ไสลบาท หรือ เขียมปุม อายุ 57 ปี เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าขุนราชโกษาในย ซึ่งได้ตั้งหอเล็กไว้ที่บริเวณหน้าบ้านตน แต่เวลาทำพิธีกรรมเลี้ยงผีก็จะไปรวมกับนางเทียมคนอื่น ๆ ที่หอใน เขียมปุมจะนุ่งผ้าไหม สวมเสื้อตามสมัยนิยม ใช้ผ้าสีแดงมีลวดลายคาดศีรษะ คาดเอว และยังใช้เป็นผ้าคล้องคออีกด้วย ซึ่งเป็นลักษณะชุดนักรบโบราณ ในพิธีเขียมปุมทำหน้าที่เป็นผู้มาร่วมในพิธีกรรมเช่นเดียวกับนางเทียมคนอื่น ๆ

เทียมปทุมสมรสกับร้อยตรีเอกชาญชัย ไสลบาท ซึ่งเป็นพี่ชายของเทียมตึกมีศักดิ์เป็นพี่สะใภ้ของเทียมตึก มีบุตรด้วยกัน 3 คน เทียมปทุมเป็นนางเทียมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ขณะนั้นอายุ 37 ปี จนกระทั่งปัจจุบัน เทียมปทุมเป็นเครือญาติกับนางเทียมคนอื่น ๆ ทางสายของยาย จากรุ่นชวดบุศซาซึ่งเคยเป็นนางเทียมมาก่อน ชวดบุศซาเป็นพี่สาวของชวดวันคำซึ่งเป็นชวดของเทียมตึก และชวดบุศซายังเป็นลูกพี่ลูกน้องกับชวดของเทียมป้ออีกด้วย พอถึงรุ่นยายและแม่ของเทียมปทุมเว้นช่วงไม่ได้เป็นนางเทียม จนถึงรุ่นเทียมปทุมจึงรับเป็นนางเทียม พี่น้องของเทียมปทุมมี 6 คน เป็นผู้ชาย 2 คน และเป็นผู้หญิง 4 คน เทียมปทุมเป็นบุตรสาวคนที่สองและรับเป็นนางเทียม

เทียมปทุมไม่เคยสนใจเรื่องนางเทียมเลย เวลาเขาทำพิธีเลี้ยงผีประจำปี ก็จะไปดูตามปกติเช่นเดียวกับลูกบ้านคนอื่น ๆ เริ่มแรกของอาการป่วย เทียมปทุม (บัวกัน ไสลบาท, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2564) กล่าวว่า ตนมักจะหิวแหว่ได้ยินเสียงม้าวิ่งมา 2 ตัว ได้ยินเสียงกลองดังอยู่ตลอดเวลา ชาวบ้านเข้าใจว่าเทียมปทุมเป็นโรคประสาท ก็พาไปรักษาที่โรงพยาบาลประสาทที่จังหวัดอุบลราชธานี (โรงพยาบาลศรีบุญญา) เทียมปทุมกินยาตามแพทย์สั่งทุกประการ อาการก็ยังไม่หาย แต่กลับทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เวลานอนมักฝันเห็นคนโบราณ 2 คน สะพายดาบ ซี่ม้า มาหาและรับตนไปดูบ้านเก่า ๆ โบราณ ๆ ซึ่งอยู่ในบริเวณหมู่บ้าน ความฝันนี้เป็นอยู่บ่อยครั้ง มักจะฝันเห็นภาพเดิม ๆ และตนก็เดินทางไปรักษาอาการทางประสาทที่โรงพยาบาลตลอดทั้งปี

ในปีที่ 2 เทียมปทุมไปร่วมพิธีเลี้ยงผีอัญญาพ่อเฒ่าประจำปี ขณะไปดูพิธีนั้นได้อุ้มหลานไปด้วย หลานอายุประมาณ 9 เดือน บรรดานางเทียมและชาวบ้านกำลังตีกลองพ้อนรำกันอยู่นั้น เทียมปทุมก็เกิดอาการร่างกายสั่นกระตุกเหมือนคนกำลังจะเป็นลมชัก หูอื้อ ควบคุมตัวเองไม่ได้ คนที่เห็นเหตุการณ์รีบมารับเอาหลานไปอุ้มไว้แทน เมื่ออาการตัวสั่นเป็นมากขึ้นก็มีป่ามาพาตนกลับบ้าน ขณะที่เดินกลับบ้าน เขาพาเดินลอดราวตากผ้าขึ้น ทำให้อาการตัวสั่นหายไปอย่างน่าประหลาดใจ แต่อาการเจ็บป่วยของตนก็ยังไม่หายขาดยังคงเดินทางไปรับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลประสาทอยู่เรื่อย ๆ

ในปีที่ 3 เทียมปทุมก็ไปร่วมงานเลี้ยงผีอัญญาพ่อเฒ่าอีก ขณะเดินทางไปถึงบริเวณกลางหมู่บ้าน ก็เกิดอาการหน้ามืด หูอื้อ อีก บ้างจึงพากันกลับบ้านไม่ให้ไปร่วมงาน

ในปีที่ 4 ก็เกิดเหตุการณ์เช่นเดียวกัน ขณะยืนดูบรรดานางเทียมพ้อนรำอยู่ เทียมปทุมก็เกิดอาการหน้ามืด มองเห็นคนเป็นเงากลาง ๆ หลานสาวจึงรีบพากลับบ้าน

หลังจากนั้นในช่วงที่ไปทำนาพอดตกเย็นมาก็จะเกิดอาการหน้ามืด เกิดอาการกระตุกสั่นอีก อาการแบบนี้จะเป็นบ่อยและถี่มากขึ้น ชาวบ้านพากันคิดว่าเทียมปทุมเป็น

บ้า แม่จึงพาไปหาเทียมยุทธทำพิธีสองดูจึงรู้ว่า ทหารเอกของอัญญาพ่อเฒ่าจะมาเทียมร่างของนางปทุม ทหารเอกมี 2 คน คือ ขุนพลรามราชเดช และราชโกชไนย แต่เทียมปทุมก็ไม่ยอมรับเป็นนางเทียม เทียมยุทธบอกว่า “เอ็งจะขัดขึ้นไปทำไม รับซะ” เมื่อเทียมปทุมไม่ยอมรับเป็นนางเทียมอาการป่วย ก็ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น เริ่มปวดหัว แน่นหน้าอก มือและเท้าหงิกเกร็ง หลังอ ยึดตัวตรงไม่ได้ เดินเหมือนคนแก่ เทียมปทุมก็เที่ยวเดินทางไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลหลายแห่งทั้งที่จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ด แต่แพทย์ก็ไม่พบสาเหตุของอาการป่วย กลับมาบ้านก็ดื่มยาสมุนไพรกิน ประคบยาสมุนไพร ก็ไม่หาย แสบจะยืนอาบน้ำไม่ได้เลย ในที่สุดเทียมปทุมจึงยอมรับเป็นนางเทียม โดยเทียมยุทธแต่งขัน 5 ขัน 8 ดอกไม้ธูปเทียนให้เทียมปทุมรับ หลังจากรับเป็นนางเทียมแล้วอาการเจ็บป่วยก็บรรเทาลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งหายขาดในที่สุด การลงเทียมของเทียมปทุมนอกจากทหารเอกของอัญญาพ่อเฒ่า 2 คนแล้ว ในขณะที่ทำพิธีกรรมเลี้ยงผียังมีปูดงภูดิน อยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ ปูลาว ปูเซียงใหม่ และปูฝางคำ สลับกันเทียมร่างเทียมปทุมด้วย

ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีเทียมปทุมต้องมาร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผีอัญญาพ่อเฒ่าในฐานะเจ้านายทุกปีเหมือนกับนางเทียมอื่น ๆ ในปีนี้ วันที่ 7 พฤษภาคม 2551 เทียมปทุมได้เดินทางไปซื้อของเพื่อเซ่นไหว้ในตัวเมืองจังหวัดยโสธร รถเสียต้องใช้เวลาซ่อมรถจนเย็น เมื่อกลับมาถึงหมู่บ้านปรากฏว่าพิธีเลี้ยงผีใกล้จะสิ้นสุดแล้ว เทียมปทุมเป็นนางเทียมที่มาถึงหออัญญาพ่อเฒ่าหลังสุด เทียมปทุมจึงแสดงอาการโกรธและขึ้นนวดตากราดใส่บรรดานางเทียมและชาวบ้าน พร้อมกล่าวว่า “ย้ายฐานยังบั้งไฟจากทิศตะวันออกมาไว้ทางทิศใต้ทำไมไม่บอกกล่าวตนก่อน ตนไม่อนุญาตให้ย้ายฐานยังบั้งไฟ หากไม่ย้ายกลับคืนจะมีเหตุร้ายแน่นอน” บรรดานางเทียมและชาวบ้านมิได้ใส่ใจในคำพูดของเทียมปทุม เพราะถือว่าฟังจะเป็นนางเทียมมาแค่ 2 ปี ความศรัทธาเชื่อถืออาจจะไม่เข้มข้นเท่านางเทียมคนอื่น ๆ เทียมปทุมได้ขึ้นไปบนหออัญญาพ่อเฒ่าร่วมพิธีกับบรรดานางเทียมคนอื่น ๆ แต่ก็ยังแสดงอาการโกรธอยู่ตลอดเวลาจนเสร็จพิธี เทียมปทุมเล่าให้ฟังว่า นายองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ให้เหตุผลว่า ฐานบั้งไฟที่เดิมบางครั้งจะทำให้บั้งไฟปลิวมาตกในหมู่บ้าน จึงขอย้ายไปที่ใหม่ทางทิศใต้และหันปลายฐานไปกลางทุ่งที่ไม่มีบ้านคน เมื่อถึงพิธีจุดบั้งไฟในงานบุญบั้งไฟประจำปี การจุดบั้งไฟเสียงทนายฟ้าฝน 3 ลูก ซึ่งบั้งไฟพุ่งขึ้นสูงมาก แต่บั้งไฟทั้ง 3 ลูกได้ลิวไปตกลงยังอีกหมู่บ้านหนึ่ง ทำให้หลังคาของลูกบ้านพังไป 3 หลัง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ จึงต้องไปจ่ายเงินชดเชยค่าเสียหายแก่เจ้าของบ้านหลังละ 6,000 บาท รวม 3 หลัง 18,000 บาท เทียมปทุมกล่าวว่า เป็นเพราะคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ไม่เชื่อคำเตือนของตน จึงเกิดเหตุร้ายขึ้น

เทียมปุมจะตั้งห่อธัญญาพอเผ่าไว้ที่ริมถนนหน้าบ้านของตน โดยจะเซ่นไหว้ธัญญาพอเผ่าด้วยกล้วย มะพร้าวอ่อน ทับทิม ส้ม และขัน 5 ขัน 8 ทุกวันพระ เทียมปุมไม่รับทรงและไม่ทำพิธีสองใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากไปร่วมเลี้ยงผีประจำปีและร่วมงานแห่ บั้งไฟประจำปีเท่านั้น

เทียมปุมเล่าว่าในบางครั้งธัญญาพอเผ่าก็มักจะลงเทียมตนโดยไม่รู้ตัว มักแสดงอาการซิงซังเหมือนผู้ชาย เรียกว่าเหล่าขาวมาตีและสูบบุหรี่ เทียมปุมตีเหล่าขาวคนเดียว 1 ขวดใหญ่ และสูบบุหรี่ครั้งละ 2 มวน เพราะมีเจ้าพอ 2 คนมาลงเทียม เมื่อวิญญาณ ออกแล้วเทียมปุมเล่าว่าตนรู้สึกขาบริเวณริมฝีปาก แต่ไม่มีอาการมีนเมาแม้แต่น้อย สามารถเดินทางกลับบ้านได้เหมือนคนปกติ

การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันเทียมปุมปฏิบัติตนเหมือนชาวบ้านอื่น ๆ ทั่วไป สามารถรับประทานอาหารในงานศพได้ เรื่องการร่วมหลับนอนกับสามีก็ได้ มีกฎและข้อห้ามใด ๆ เพราะเทียมปุมถูกบังคับให้เป็นนางเทียมโดยมิได้สมัครใจและมิได้สืบทอด มาแต่บรรพบุรุษ

ภาพประกอบ 16 นางบัวกัน ไสลบาท (เทียมปุม)

3.2.1.2 จ้า

จ้าเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างนางเทียม ธัญญาพอเผ่าและชาวบ้าน ผู้จะเป็นจ้าจะได้รับคัดเลือกจากธัญญาพอเผ่าให้ทำหน้าที่เป็น ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชายในสายตระกูลชู้รัตน์ ในการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีจ้าจะเป็น ผู้แจ้งวันเวลาการทำพิธีและบอกกล่าวให้ชาวบ้านเตรียมจัดทำพิธีกรรมเลี้ยงผี อีกทั้งยังอำนวยความสะดวก

ความสะอาดแก่นางเทียม เตรียมสถานที่ และเตรียมเครื่องเช่นไขว้ในการประกอบพิธี จ้ำในพิธี คือ นายไสว ชูรัตน์ หรือ จ้ำไสว อายุ 64 ปี ประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างรักษาความปลอดภัยของโรงเรียนอนุบาลยโสธร ซึ่งเพิ่งได้รับคัดเลือกจากอัญญาพ่อแม่มาให้ทำหน้าที่จ้ำเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2564 โดยหลังจากที่จ้ำคนเก่าได้เสียชีวิตไปแล้ว ยังไม่ได้มีการเลือกจ้ำคนใหม่มาแทน นายไสวก็มีส่วนร่วมในการแจ้งข่าวสารวันเวลาทำพิธี จัดแจงองค์ประกอบในการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีด้วย จนกระทั่งได้รับเลือกให้เป็นจ้ำ และจะทำหน้าที่ในปีต่อไป

ภาพประกอบ 17 นายไสว ชูรัตน์ (จ้ำไสว)

3.2.1.3 นางกำนัลรับใช้

นางกำนัลรับใช้ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแล ปรมณิบัตริรับใช้ อำนาจความสะอาดในพิธีกรรมให้แก่นางเทียมของอัญญาพ่อแม่ทำหน้าที่เหมือนจ้ำแต่ไม่ใช่จ้ำเพราะเป็นผู้หญิง ทั้งนี้ตำแหน่งนางกำนัลรับใช้ต้องได้รับการคัดเลือกจากอัญญาพ่อแม่โดยมีความเชื่อว่าผู้ที่รับตำแหน่งนางกำนัลรับใช้ในอดีตเคยเป็นนางกำนัลรับใช้ในวังของอัญญาพ่อแม่ จึงให้ทำหน้าที่ดูแลรับใช้อัญญาพ่อแม่ในพิธีกรรม นางกำนัลรับใช้คือ นางประหยัด สุวรรณเพชร อายุ 92 ปี ประกอบอาชีพเกษตรกร นางประหยัด (ประหยัด สุวรรณเพชร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564) กล่าวว่า รับหน้าที่ดูแลเครื่องเช่นไขว้ จัดสถานที่ และอำนวยความสะดวกแก่นางเทียมอัญญาพ่อแม่มาจากแม่ เคยเห็นแม่ทำมาตั้งแต่จ้ำความได้ แม่ก็รับมาจากยาย ในสมัยวัยแรกรุ่นนางประหยัดเล่าว่า อัญญาพ่อแม่เลือกนางประหยัดให้ดูแลเครื่องเช่นไขว้องค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีกรรม เพราะเชื่อกันว่านางประหยัดในอดีตชาติเคยเป็นนางกำนัลรับใช้อัญญาพ่อแม่ในวัง และเห็นว่าเป็นคนของอัญญาพ่อแม่ อัญญาพ่อแม่ไว้วางใจจึงเลือกให้ทำหน้าที่รับใช้อัญญา

พ่อเผ่าในพิธีกรรมเลี้ยงผีนี้ อัญญาพ่อเผ่าเอ็นดูนางประหยัดเสมือนเป็นลูกหลานของท่านจึงมักเรียกนางประหยัดว่า “อีหยอง” ซึ่งเรียกตามลักษณะของเส้นผมหยิกหยองของนางประหยัด นอกจากนี้ยังให้คำแนะนำแก่ชาวบ้านในการเตรียมสถานที่และเครื่องเซ่นในพิธีให้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

นอกจากนี้นางประหยัดจะเก็บอุปกรณ์ถ้วยชาม สำหรับ และเครื่องทรงต่าง ๆ ของรูปปั้นของอัญญาพ่อเผ่า เมื่อถึงวันทำพิธีจึงจะนำอุปกรณ์ต่าง ๆ มาจัดเตรียมไว้สำหรับอัญญาพ่อเผ่า หลังจากเสร็จพิธีกรรมนางประหยัดจะเก็บอุปกรณ์ดังกล่าวและจะใช้ในปีต่อไป

การปฏิบัติตนของนางประหยัดในชีวิตประจำวันมีข้อปฏิบัติที่เคร่งครัด เช่น การรักษาศีลห้า ไหว้พระสวดมนต์ทุกวัน การมีผัวเดียวเมียเดียว เชื่อว่าจะทำให้เป็นคนที่สะอาดผุดผ่องอยู่เสมอและทำให้อัญญาพ่อเผ่าพึงพอใจ

ภาพประกอบ 18 นางประหยัด สุวรรณเพชร (นางกำนัลรับใช้)

3.2.2 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ เป็นผู้ที่มาสังเกตการณ์ ผู้มาสักการะขอพรจากอัญญาพ่อเผ่า และผู้มาร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผี อันประกอบไปด้วย ชาวบ้านสิงห์ และนางเทียมแขกบรียวร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.2.1 ชาวบ้านสิงห์

ผู้ที่อาศัยอยู่ภายในบ้านสิงห์ที่มาเข้าร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผี รวมถึงบรรดาลูกศิษย์ที่นับถืออัญญาพ่อเผ่า และชาวบ้านชุมชนใกล้เคียงที่อยู่ในพื้นที่การปกครองขององค์การ

บริหารส่วนตำบลสิงห์ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมสามารถยืนหรือนั่งอยู่โดยรอบปะรำประกอบพิธี หากอยากสักการะอัญญาพ่อเฒ่าสามารถขึ้นไปบนปะรำพิธีได้ จำนวนผู้เข้าร่วมพิธีมีจำนวนตั้งแต่ 50 – 100 คน มีตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงวัยชรา ส่วนใหญ่มีเพศหญิงจำนวนมากกว่าเพศชาย

ภาพประกอบ 19 ลูกศิษย์และชาวบ้านที่มาร่วมพิธี

3.2.2.2 นางเทียมแขกบรียว

นางเทียมแขกบรียว เป็นนางเทียมจากหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับอัญญาพ่อเฒ่าแต่อย่างใด นางเทียมแขกบรียวเหล่านี้ทำหน้าที่มาเป็นแขกร่วมในพิธีกรรมเท่านั้น ในแต่ละปีจำนวนของนางเทียมแขกบรียวที่มาร่วมในพิธีมีจำนวนไม่แน่นอน ในบางปีมาร่วมพิธี 3 คน ในบางปีมาร่วมพิธี 5 คน ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของนางเทียมแขกบรียว ในปี พ.ศ.2564 ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามโดยเป็นผู้สังเกตการณ์พบว่า นางเทียมแขกบรียวมาร่วมพิธีกรรมเฉลี่ยปีจำนวน 8 คน ซึ่งเป็นนางเทียมที่มาจากหมู่บ้านใกล้เคียงได้แก่ บ้านกุดระหวี่ บ้านโพนลิม และบ้านหนองแสง เป็นต้น

ภาพประกอบ 20 นางเทียมแขกบรवार

3.2.3 สถานที่ประกอบพิธีกรรม

หอโอง เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีตั้งอยู่ที่คุ้มเวียงภายในบ้านสิงห์ มีลักษณะเป็นหอสี่เสายกพื้นสูง ตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณในโองหรือคุ้มเวียงเก่า แต่เดิมเคยเป็นโองหลวง หมายถึง บ้านเรือนของเจ้าเมืองหรือกรมการเมือง ซึ่งเป็นอาคารบ้านพัก (วิศิษฎ์ ดวงสงค์, 2542, น. 5466) ซึ่งตั้งอยู่กลางหมู่บ้านใกล้หออัญญาพ้อเผ่า คุ้มเวียงแต่เดิมมีเสาไม้แก่นกลึงเป็นหัวเม็ด ปักล้อมรอบมีประตูเข้า - ออก ภายในรั้วมีบ้านเรือนปลูกอยู่ประมาณ 3 - 5 หลัง ล้วนเป็นบ้านของชนชั้นเจ้านายเก่าทั้งสิ้น จึงเรียกว่า หอโอง แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนสภาพเป็นเรือนโดยเชื่อมต่อกับตัวบ้านของเทียมบุตร ดังนั้นเวลาทำพิธีเลี้ยงผีจะย้ายไปเลี้ยงรวมกันที่หอกกลางหมู่บ้านแทน ซึ่งเรียกว่า "หอโน" ตั้งในพื้นที่หมู่ที่ 10 คุ้มในโอง ใช้เป็นสถานที่จัดทำพิธี (บำเพ็ญ ณ อุบล, 2542, น. 4602)

ภายในหอกกลางบ้าน หรือ หอโน มีรูปปั้นสัญลักษณ์อัญญาพ้อเผ่า 2 องค์ นั่งอยู่ ชาวบ้านเชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้านมาก ตามธรรมเนียมประเพณี ชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยงผีอัญญาพ้อเผ่าในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ในช่วงเช้าชาวบ้านจะจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้อาหารคาวและอาหารหวาน อาหารคาวเน้นลาบควาย ต้มเนื้อควาย (ลาบแดง ลาบขาว) ไก่ต้ม ไก่ย่าง แจ่ว และผักสดกินกับลาบ เหล้า ยาสูบ ส่วนอาหารหวานจะเป็นผลไม้เป็นหลัก การประกอบพิธีกรรมจัดขึ้นในช่วงบ่ายตั้งแต่เวลา 16:00 น. ไปจนถึงเสร็จสิ้นพิธีกรรมเวลา 18:00 น. โดยประมาณ

ภาพประกอบ 21 หอโองเชื่อมต่อกับบ้านของเทียรยูร

ภาพประกอบ 22 หอกลางบ้าน หรือ หอโน

3.3 ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์จัดในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 เป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง ตามฮีตสิบสอง แต่จะปีจะจัดในช่วงเดือนไม่ตรงกันบางปีตรงกับเดือนเมษายน บางปีตรงกับเดือนพฤษภาคม ซึ่งในปีที่เก็บข้อมูลพิธีกรรมเลี้ยงผีอยู่ในช่วงเดือนเมษายน ระยะเวลาในการทำพิธีกรรมเพียง 1 วัน ผู้วิจัยจะกล่าวถึงขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์อย่างละเอียดตามลำดับ โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงก่อนเริ่มพิธีกรรม ช่วงเริ่มพิธีกรรม และ ช่วงหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรม มีลำดับขั้นตอนดังนี้

3.3.1 ช่วงก่อนเริ่มพิธีกรรม

ในช่วงเช้าตั้งแต่เวลาประมาณ 07:00 น. จะมีกระบวนการจัดเตรียมก่อนเริ่มพิธีกรรมตั้งแต่การแจ้งข่าวและส่งสัญญาณ การเสียเคราะห์ การเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรม การเตรียมเครื่องบูชา เครื่องประกอบพิธี และเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในพิธี และการเข้าทรงของนางเทียม โดยรายละเอียดขั้นตอนก่อนเริ่มพิธีกรรมมีดังต่อไปนี้

3.3.1.1 การแจ้งข่าวและส่งสัญญาณ

ในช่วงเช้าเวลาประมาณ 07:00 น. ของวันทำพิธีกรรม จำจะมอบหมายให้ชาวบ้านจำนวน 2 - 4 คน เดินตีกลองพังกาและกลองตุ้มซึ่งเป็นกลองที่เคยใช้เพื่อส่งสัญญาณแจ้งข่าวสารในอดีต เป็นการส่งสัญญาณรอบหมู่บ้านเพื่อบอกกล่าวให้ชาวบ้าน เทวดา ผีธัญญาพ้อเผ่า และแขกบริวารของธัญญาพ้อเผ่าได้ทราบว่าในวันนี้จะมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี ชาวบ้านที่ตีกลองส่งสัญญาณจะเดินไปรอบหมู่บ้านไม่ได้มีการป่าวร้องใด ๆ เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้ยินเสียงกลองแจ้งข่าวสารชัดเจนทั่วกัน

ภาพประกอบ 23 ชาวบ้านตีกลองบอกกล่าวแก่ชาวบ้าน

3.3.1.2 การเสียเคราะห์

ในช่วงเช้าหลังจากได้ยินเสียงกลองเป็นสัญญาณว่าเป็นวันทำพิธีกรรมเลี้ยงผี ชาวบ้านจะทราบมีการเสียเคราะห์ในแต่ละครอบครัวจะทำกระทงสามเหลี่ยมจากกาบของต้นกล้วยครอบครัวละ 1 กระทง ในกระทงสามเหลี่ยมประกอบไปด้วยกาบกล้วยที่แกะเป็นรูปร่างคนแทนสมาชิกในครอบครัวเสียบในกระทงตามจำนวนคนในครอบครัว บางบ้านใช้หญ้ามัดเป็นรูปร่างคนแทนสมาชิกในครอบครัว ข้าวเหนียวปั้นตามจำนวนของสมาชิกในครอบครัว อาหารคาวจำพวกปลาแห้ง ปลาจ๋า และของหวานจำพวกผลไม้ อย่างเช่น ส้ม ข้าวโพด มะยม นอกจากนี้ยังมี พลุ 1 มวน แก่นคูน 1 คู่ และยาเส้นมัดรวมกัน เทียน 1 ดอก และดอกไม้จำพวกดอกเรือง

บางครอบครัวใช้ดอกพุทธรักษาจำนวน 1 คู่ เส้นผมและเล็บมือเล็บเท้าของสมาชิกในครอบครัวที่ตัดแล้วใส่ในกระทงเสียดเคราะห์ แต่ละด้านของกระทงสามเหลี่ยมชาวบ้านจะรู้เพื่อผูกสายหิ้ว

ภาพประกอบ 24 การจัดเตรียมกระทงสามเหลี่ยม

เมื่อใส่องค์ประกอบครบแล้ว แต่เดิมชาวบ้านจะหิ้วกระทงสามเหลี่ยมไปลอยเคราะห์ในแม่น้ำ แต่ปัจจุบันนำไปทิ้งเคราะห์นอกหมู่บ้านบริเวณป่าละเมาะท้ายหมู่บ้าน บ้างก็ทิ้งเคราะห์บริเวณประตูน้ำเหมือนฝายกั้นน้ำ บ้างก็ทิ้งริมทางท้ายหมู่บ้าน ริมหนองน้ำบ้าง หรือแขวนไว้ตามต้นไม้ บริเวณที่นำไปแขวนชาวบ้านบอกว่าเป็นบริเวณป่าช้าเก่า ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการปล่อยเคราะห์หรือสิ่งที่เป็นอุปมงคลไปกับบรรดาผีสง่าที่มาารับส่วนบุญนั้น ๆ นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่ามีคนเมื่อนำกระทงไปทิ้งแล้ว ห้ามหันกลับไปมองกระทงให้รีบกลับทันที เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้เคราะห์ที่ทิ้งไปแล้วจะตามกลับมาด้วย การเสียดเคราะห์ของชาวบ้านสิ่งหนึ่งเป็นการบอกกล่าวผีให้มารับเอาเครื่องเช่นไหว้บูชา ให้มารับเอาเคราะห์ไปด้วยให้หายป่วยใช้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ชาวบ้านสิ่งนี้จะทำในช่วงเช้าของวันทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเพราะถือเป็นวันที่ผีมาร่วมพิธีกรรมจำนวนมาก

ภาพประกอบ 25 กระทงสามเหลี่ยม

3.3.1.3 การเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรม

สถานที่ประกอบพิธีกรรมจะใช้หอในกลางบ้านเป็นสถานที่ปะรำพิธี จำจะต้องจัดรูป 1 ดอก เพื่อบอกกล่าววิญญาณพ่อแม่เสียก่อน ซึ่งจะใช้เวลา 2 วัน ในการเตรียมสถานที่คือ วันที่ 1 เป็นวันก่อนทำพิธีกรรมจำ นางประหยัดนางกำนัลรับใช้ และชาวบ้านที่ได้รับอนุญาตจะช่วยกันดูแลความเรียบร้อยและทำความสะอาดปะรำพิธี และในวันที่ 2 ในช่วงเช้าของวันทำพิธีกรรมประมาณ 10:00 น. จำและชาวบ้านจะช่วยกันประดับตกแต่งปะรำพิธี รูปปั้นของวิญญาณพ่อแม่จะประดับตกแต่งด้วยเครื่องทรงชุดนักรบสมัยก่อน รอบ ๆ ปะรำพิธีจะประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ที่หาได้ในท้องถิ่น ปัจจุบันมีการสั่งซื้อดอกไม้จำพวกดอกดาวเรืองมาร้อยเป็นมาลัยเส้นยาวเพื่อความสะดวกในการจัดหา มาใช้ในการประดับตกแต่งปะรำพิธีให้สวยงาม ม้าก้านกล้วยที่ตกแต่งด้วยพวกเปลือกหอยเป็นกระดิ่งและเชือกสีแดง หัวควายที่ถูกฆ่าเป็นเครื่องเซ่นนำมาประดับตกแต่ง ดาบและหอกของวิญญาณพ่อแม่ที่เทยมยุรเก็บรักษาไว้ จำจะขออนุญาตเทยมยุรเพื่อนำดาบและหอกมาประดับที่ปะรำพิธี และมีการจัดตำแหน่งที่นั่งตามลำดับ โดยเรียงลำดับตั้งแต่ วิญญาณพ่อแม่ใหญ่ วิญญาณพ่อแม่เล็ก วิญญาณพ่อแม่เล็ก และแขกบริวารของวิญญาณพ่อแม่

ภาพประกอบ 26 จำและชาวบ้านช่วยกันจัดสถานที่

3.3.1.4 การเตรียมเครื่องบูชา เครื่องประกอบพิธี และเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีจะต้องเตรียมพื้นที่ก่อนวันงานโดยมีนางประหยัด สุวรรณเพชร เป็นนางกำนัลรับใช้ที่ได้รับคัดเลือกจากอัญญาพ่อเฒ่าให้จัดเตรียมสถานที่และเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ในช่วงเช้าของวันทำพิธีโดยจะมีชาวบ้านบางส่วนที่ได้รับอนุญาตจากนางประหยัดมาช่วยกันตกแต่งสถานที่และยังมีการประดับตกแต่งเครื่องทรงรูปปั้นของอัญญาพ่อเฒ่า ในส่วนเครื่องเซ่นไหว้ชาวบ้านบางส่วนจะช่วยกันทำเครื่องเซ่นไหว้ เมื่อทำเสร็จแล้วจะนำไปให้นางประหยัดจัดแจงใส่สำหรับที่ตระเตรียมไว้ เพื่อความถูกต้องและเป็นไปตามความต้องการของอัญญาพ่อเฒ่า นอกจากนี้ยังต้องเตรียมเครื่องบูชาหรือขันคาย ไว้ให้นางเทียมใช้ในพิธีกรรม จำจะรู้ขั้นตอนและรู้ว่าจะใช้สิ่งของอะไรบ้าง จึงต้องเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ไว้ให้ครบถ้วน เครื่องบูชาเครื่องประกอบพิธี และเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในพิธี มีดังนี้

1) เครื่องบูชา

บายศรี เป็นเครื่องบวงสรวงบูชาแก่อัญญาพ่อเฒ่า ซึ่งจะตั้งชนิดผนังด้านทิศตะวันออกของปะรำพิธี จำนวน 3 พาน และตั้งตรงหน้ารูปปั้นสัญลักษณ์ของอัญญาพ่อเฒ่าทางด้านซ้ายและด้านขวา ด้านละ 3 พาน รวมบายศรี 9 พาน จำนวนของบายศรีในแต่ละตำแหน่งสื่อถึงวิญญาณของบรรพบุรุษของชุมชนบ้านสิงห์ ได้แก่ อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ่อเฒ่าน้อย อัญญาพ่อเฒ่าน้อยนอก (สุธีรา ไชยปัญญา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2564) บายศรีที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นบายศรีปากชามชั้นเดียว มีลักษณะใช้ขันหรือชามเป็นฐานบายศรีประดับด้วยดอกดาวเรือง ยอดบายศรีและปีกบายศรีมีดอกพุดประดับไว้เป็นเครื่องบูชา

ภาพประกอบ 27 บายศรีปากชามในพิธีกรรม

การแต่งขันคาย ขันคายเป็นเครื่องบูชาอัญเชิญอัญญาพ่อเฒ่าให้มา
เข้าประทับร่างนางเทียม จะวางรวมกับเครื่องเช่นไห้วของควาและของหวานหน้ารูปปั้นสัญลักษณ์
อัญญาพ่อเฒ่าเพื่อมอบให้นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าแต่ละองค์ จำจะต้องเตรียมเครื่องรับรอง ดังนี้
กรวยดอกพุด 1 กรวย พวงมาลัยดอกดาวเรือง 1 พวง บุหรี่ 3 มวน หมาก 2 ซีก แก่นคูน 3 ชิ้น และ
เครื่องแต่งกายของอัญญาพ่อเฒ่า เช่น ผ้าแพร ผ้าขาวม้า วางรองขันคาย 2 ผืน วางพับไว้บนขัน
คาย จำจะแต่งขันคายทั้งหมด 5 ชุด ตามจำนวนนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า ชาวบ้านเรียกว่า
“คายจ๋า” ในพิธีจำจะคอยดูแลนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าและมอบขันคายให้แก่นางเทียมเพื่อ
เป็นเครื่องอัญเชิญอัญญาพ่อเฒ่าให้มาทรงร่างนางเทียมในพิธี

ขันคายส่วนใหญ่ในพิธีกรรมเลี้ยงผี สังเกตได้ว่าส่วนใหญ่เป็นเครื่อง
รับรองและเครื่องแต่งกาย ซึ่งของเหล่านี้ถือเป็นของต้อนรับที่ลูกหลานและชาวบ้านต้องตระเตรียม
ไว้ให้อัญญาพ่อเฒ่า

ภาพประกอบ 28 ขันคาย

2) เครื่องประกอบพิธีกรรม

เครื่องประกอบพิธีกรรมที่ใช้ในขั้นตอนการเลี้ยงผีและเล่นประกอบพิธีกรรมคือ ดาบและหอก นางเทียมอัญญาพ่อแม่ผู้ใหญ่จะใช้เล่นประกอบพิธีกรรม มีรายละเอียดดังนี้

ดาบ 1 เล่ม เป็นดาบจริงที่อยู่ในฝักเป็นของที่ตกทอดกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายของเทียมบุตร จะตั้งพิงเสาหอผีด้านทิศใต้ข้างรูปปั้นสัญลักษณ์อัญญาพ่อแม่คู่กับหอก จะนำมาใช้ในขั้นตอนขับไล่สิ่งชั่วร้าย

หอก 1 เล่ม เป็นหอกจริงที่ตกทอดกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายของเทียมบุตร จะตั้งพิงเสาปะรำพิธีด้านทิศใต้ข้างรูปปั้นสัญลักษณ์อัญญาพ่อแม่คู่กันกับดาบ จำใช้ในขั้นตอนขับไล่สิ่งชั่วร้ายสลับกันกับดาบ

ภาพประกอบ 29 หอกและดาบตั้งพิงเสาปะรำพิธี

ม้า ทำมาจากก้านกล้วยคล้องด้วยกระดิ่งเปลือกหอยและเชือกสีแดง แขนงไว้ทางด้านทิศใต้ของปะรำพิธี สมมติเป็นพาหนะเดินทางของอัญญาพ่อแม่ตอนที่ม้าเล่นเมื่อครั้งในอดีต

ภาพประกอบ 30 ม้าก้านกล้วย

ควาย เป็นส่วนของหัวและส่วนขาของควายแขวนประดับไว้
ตรงหน้าทางเข้าด้านทิศตะวันตกของปะรำพิธี เพื่อสมมติเป็นสัตว์เลี้ยงของอัญญาพ่อเผ่า

ภาพประกอบ 31 การประกอบส่วนหัวและส่วนขาของควายในปะรำพิธี

พวงมาลัย ร้อยด้วยดอกดาวเรืองเป็นพวงยาวและมีอุบะ
ดอกดาวเรืองประดับตกแต่งรอบ ๆ ปะรำพิธีให้สวยงาม จำลองพื้นที่เป็นโถงหลวงของเจ้านายใน
อดีต ทั้งนี้ตามเสกประดับดอกไม้ที่หาได้ในชุมชนเพื่อความสวยงามและให้อัญญาพ่อเผ่าพอใจ

ภาพประกอบ 32 การประดับพวงมาลัยดอกดาวเรืองในประรำพิธี

3) เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี

ผู้นำชุมชนและชาวบ้านจะจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ ส่วนอุปกรณ์ประเภทชุดสำหรับเจ้าจะเป็นผู้จัดเตรียมไว้ การทำเครื่องเซ่นชาวบ้านบางส่วนจะเป็นผู้ทำเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้านของนายคำกลอน ชูรัตน์ เป็นประจำทุกปี ในระหว่างการประกอบอาหารมีข้อห้ามที่ปฏิบัติคือ “ห้ามชิม” โดยเมนูที่เป็นเครื่องเซ่นไหว้ประเภทของควา ได้แก่ ต้มเนื้อ(ควาย) จูเนื้อ(ควาย) ไก่ปิ้งเป็นตัว เป็นต้น ส่วนเครื่องเซ่นไหว้ที่เป็นของหวาน ได้แก่ มะพร้าว กล้วย สับปะรด ส่วนส้ม สาลี่และน้ำอัดลมนำมาเพิ่มเติมในภายหลัง จัดเตรียมไว้ที่ร้านค้าชุมชนซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับหอในเพื่อสะดวกในการขนย้ายไปยังสถานที่ทำพิธี

นอกจากนี้ยังมีเหล่าขาวและนุหรี่ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการทำพิธี ซึ่งการจัดเตรียมสำหรับเครื่องเซ่นไหว้ทั้งประเภทของควาและของหวานมีรายละเอียดดังนี้

ภาพประกอบ 33 การเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ของควา

ภาพประกอบ 34 การเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ของหวานจำพวกผลไม้

3.1) เครื่องเซ่นไหว้ประเภทของคาว

เครื่องเซ่นประเภทของคาวที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีมีจำนวน 14 สำหรับ โดยแบ่งสำหรับของคาวเป็น 2 ชุด ได้แก่ ชุดที่ 1 สำหรับของธัญญาพ้อเผม่า จำนวน 5 สำหรับ และชุดที่ 2 สำหรับของแขกบริวารของธัญญาพ้อเผม่า จำนวน 9 สำหรับ เนื่องจากการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีตั้งแต่อดีตมีการจัดเตรียมสำหรับของคาวสำหรับแขกบริวารของธัญญาพ้อเผม่า จำนวน 9 สำหรับ ชาวบ้านจึงยึดถือปฏิบัติจัดจำนวนสำหรับตามแนวปฏิบัติดั้งเดิมแม้ว่าปัจจุบันจำนวนสมาชิกแขกบริวารของธัญญาพ้อเผม่าจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ตาม การจัดสำหรับของคาวทั้ง 2 ชุดนั้นจะต้องจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้เหมือนกัน โดยเป็นอาหารคาวจำพวกเนื้อควายและไก่ย่าง ซึ่งเป็นเครื่องเซ่นไหว้ที่จะขาดไม่ได้ ก่อนวันทำพิธีกรรมเจ้าจะบอกกล่าวให้ชาวบ้านเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ไว้ เพื่อจะนำมาใช้ประกอบอาหารในช่วงเช้าของวันทำพิธีกรรม อาหารแต่ละอย่างห้ามชิมโดยเด็ดขาดถือเป็นข้อปฏิบัติที่ยึดถือสืบกันมา โดยมีดังต่อไปนี้

เนื้อควาย เนื้อควายนำมาทำเป็นอาหารคาวทั้งหมด 14 สำหรับ ได้แก่ เนื้อจู้ ต้มเนื้อ (ลาบขาว) ลาบเนื้อ(ลาบแดง) และเพิ่มแจ่วในภายหลัง แต่ละอย่างจัดใส่ในแต่ละสำหรับให้เหมือนกัน ทุกสำหรับตามจำนวนของธัญญาพ้อเผม่าและแขกบริวารที่มาร่วมในพิธี ห้ามชิมโดยเด็ดขาด

ไก่ย่าง ชาวบ้านนำไก่มาย่างทั้งตัวโดยแยกเครื่องในออกมาทำให้สุกต่างหาก จากนั้นนำไก่ย่างและเครื่องในที่สุกแล้วจัดใส่สำหรับเดียวกันสำหรับละ 1 ตัว จนครบทั้ง 14 สำหรับ ตามจำนวนของธัญญาพ้อเผม่าและบริวารที่มาร่วมในพิธี

ภาพประกอบ 35 สำหรับเครื่องเซ่นไหว้ประเภทของคาว

3.2) เครื่องเซ่นไหว้ประเภทของหวาน

เครื่องเซ่นไหว้ประเภทของหวานส่วนใหญ่เป็นจำพวกผลไม้ในท้องถิ่นตามฤดูกาล เจ้าและชาวบ้านจัดเตรียมไว้ทั้งหมด 14 สำหรับ โดยจัดแบ่งเป็น 2 ชุด ได้แก่ ชุดที่ 1 สำหรับของหวานชุดใหญ่ของอัญญาพ่อเผ่าจะจัดสำหรับแยกใส่เฉพาะของหวานเท่านั้น จำนวน 5 สำหรับ และชุดที่ 2 สำหรับของหวานชุดเล็กสำหรับแขกบวการของอัญญาพ่อเผ่า จำนวน 9 สำหรับ ของหวานชุดเล็กนี้จะจัดใส่จานวางรวมกับอาหารคาวในสำหรับเดียวกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

สำหรับชุดที่ 1 เจ้าเป็นผู้จัดเตรียมสำหรับของหวานชุดใหญ่ของอัญญาพ่อเผ่า จำนวน 5 สำหรับ เจ้าแต่ละสำหรับประกอบด้วย กล้วย 1 หวี สับปะรด 1 ลูก เป็นของหวาน ภายหลังจากเพิ่มผลไม้ชนิดอื่น ๆ เข้ามาในสำหรับ เช่น สาลี่ 2 ลูก ส้ม 2 ลูก นอกจากนี้ยังมีเหล่าชาวไม่จำกัดจำนวนเตรียมไว้ต่างหากซึ่งจะขาดไม่ได้ในพิธีกรรม

สำหรับชุดที่ 2 สำหรับของหวานชุดเล็กสำหรับแขกบวการของอัญญาพ่อเผ่า โดยจัดตามจำนวนแขกบวการที่มาร่วมในพิธีกรรม ในอดีตเคยจัดสำหรับของหวานไว้ 9 สำหรับ จึงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน ชาวบ้านจะจัดเตรียมสำหรับของหวานชุดนี้ใส่จานแล้ววางรวมกับอาหารคาวเป็นสำหรับเดียวกัน โดยเจ้าจะคอยให้คำแนะนำในการจัดเตรียมสำหรับของหวานอย่างเคร่งครัด ในสำหรับของหวานมีผลไม้เป็นเครื่องเซ่นไหว้หลัก ๆ อยู่ 2 ชนิด คือ กล้วยและมะพร้าว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กล้วย กล้วยจะเป็นกล้วยประเภทไหนก็ได้ แต่ที่นิยมใช้จะเป็นกล้วยน้ำหว่าและกล้วยหอม ชาวบ้านจะจัดเตรียมไว้ในสำหรับละ 6 ลูก ตามจำนวนของนางเทียม แต่ปัจจุบันนางเทียมเหลือเพียง 5 คน

มะพร้าว มะพร้าวที่ใช้ในพิธีกรรมจัดใส่ในสำหรับทั้ง 14 สำหรับ สำหรับละ 1 ลูก สำหรับจัดเลี้ยงอัญญาพ่อแม่และบริวาร

สาส์ สาส์เป็นผลไม้ของท้องถิ่นอื่นที่เพิ่มเข้ามาในภายหลัง สาส์ จะจัดใส่ในสำหรับเครื่องเซ่นไหว้ของหวานทั้ง 14 สำหรับ สำหรับละ 2 ลูก สำหรับจัดเลี้ยงอัญญาพ่อแม่และบริวาร

ส้ม ส้มเป็นผลไม้ท้องถิ่นอื่นที่เพิ่มเข้ามาภายหลังพร้อมกับสาส์ ส้มจะจัดใส่ในสำหรับเครื่องเซ่นไหว้ของหวานทั้ง 14 สำหรับ สำหรับละ 2 ลูก สำหรับจัดเลี้ยงอัญญาพ่อแม่และบริวาร

ภาพประกอบ 36 สำหรับเครื่องเซ่นไหว้ประเภทของหวาน

การทำเครื่องเซ่นไหว้ทั้งของคาวและของหวาน แม้ว่าส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเป็นผู้จัดเตรียมแต่จะมีเจ้าจะคอยให้คำแนะนำทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เครื่องเซ่นไหว้ครบถ้วนและทำให้เป็นที่พึงพอใจแก่อัญญาพ่อแม่

3.3.1.5 การเข้าทรงของนางเทียม

นางเทียมจะแต่งเครื่องทรงชุดนักรบสมัยโบราณและใช้ชั้น 5 ชั้น 8 อัญเชิญวิญญาณอัญญาพ่อแม่ให้มาประทับร่าง นางเทียมบางคนไม่ต้องทำพิธีอัญเชิญอัญญาพ่อแม่จะลงประทับร่างเอง เครื่องแต่งกายมีลักษณะเป็นชุดนักรบสมัยโบราณ ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๆ คือ ผ้าโพกศีรษะสีแดง สวมเสื้อตามสมัยนิยม นุ่งโจงหรือนุ่งผ้าไหมลวดลายสวยงาม ใช้ผ้าขาวม้ามัดคาดเอว ชาวบ้านที่เป็นลูกศิษย์ของอัญญาพ่อแม่และนักดนตรีจะมารอรับอัญญาพ่อแม่ที่บ้านของนางเทียมแต่ละคน เมื่ออัญญาพ่อแม่ลงเทียมนางเทียมแล้ว ก็จะทำให้นักดนตรีบรรเลงเพลงขึ้นอย่างสนุกสนานเพื่อเป็นการต้อนรับอัญญาพ่อแม่ จากนั้นพานางเทียมของอัญญาพ่อแม่แต่ละคนแห่ขบวนกลองยาวไปยังประรำพิธี

ภาพประกอบ 37 ชาวบ้านนำขบวนกลองยาวไปรับนางเทียม

3.3.2 ช่วงทำพิธีกรรม

ในการเตรียมสถานที่และเครื่องเซ่นไหว้พิธีในช่วงเช้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในช่วงบ่ายจะ ช่วงทำพิธีกรรมเลี้ยงผี เมื่อนางเทียมแต่ละคนมาถึงปะรำพิธี คือ หอโน หรือ หอโฮง โดยนางเทียม อัญญาพ้อเฒ่าใหญ่มาถึงก่อนซึ่งจะคอยต้อนรับนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าองค์อื่น ๆ รวมถึง นางเทียมแขกบริวารมาที่หอโนจนครบทุกคน ในระหว่างนั้นดนตรีจะบรรเลงสร้างบรรยากาศให้ ครื้นเครงตลอดพิธี เจ้าและชาวบ้านจะยกขันค้าย เครื่องเซ่นไหว้อาหารคาวและอาหารหวาน ของอัญญาพ้อเฒ่าและแขกบริวาร พิธีกรรมเลี้ยงผีจะเริ่มเวลาประมาณ 16:00 น. โดยขั้นตอนการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีมีรายละเอียดดังนี้

3.3.2.1 การต้อนรับอัญญาพ้อเฒ่า

นางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่จะมาที่หอโนก่อน และคอยต้อนรับเหล่า นางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าและนางเทียมแขกบริวารคนอื่น ๆ ที่มาร่วมในพิธีจนครบทุกคน ใน ระหว่างนี้ลูกศิษย์และชาวบ้านที่เคารพนับถืออัญญาพ้อเฒ่าจะนำพวงมาลัยดอกไม้มากราบ สักการะเพื่อต้อนรับอัญญาพ้อเฒ่าและขอพรจากท่านเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ในบ้านเพื่อความเป็น สิริมงคลในชีวิต

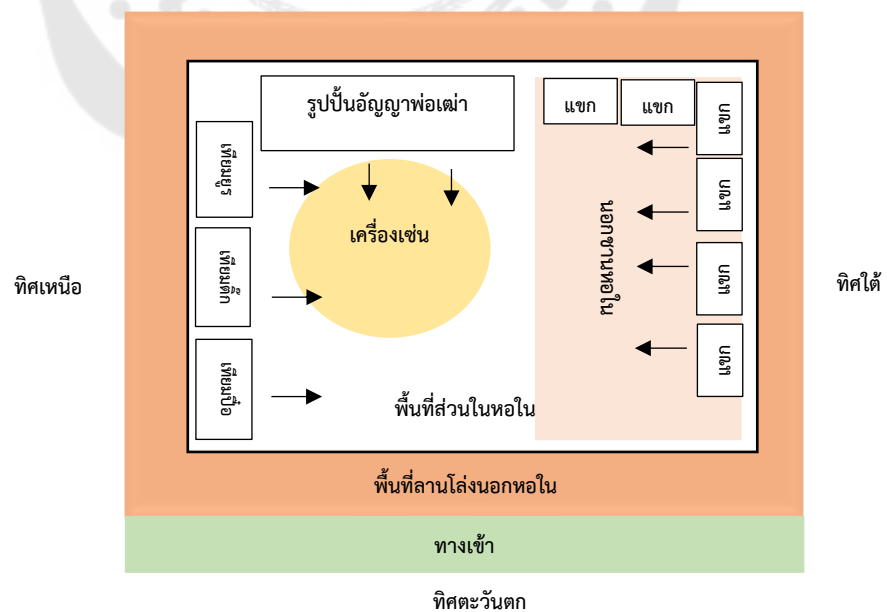

ภาพประกอบ 38 นางเทียมอัญญาพ่อเผ่ารอต้อนรับนางเทียมของอัญญาพ่อเผ่าคนอื่น ๆ

3.3.2.2 การกำหนดตำแหน่งการนั่งของนางเทียม

การจัดลำดับการนั่งของนางเทียมจะเรียงลำดับตามตำแหน่งตั้งแต่ เทียมยุร นางเทียมของอัญญาพ่อเผ่าใหญ่ เทียมตีกนางเทียมของอัญญาพ่อเผ่า และเทียมป้อนางเทียมของอัญญาพ่อเผ่า นั่งอยู่ทางด้านทิศเหนือหันหน้าไปทางทิศใต้ แยกบริวารของอัญญาพ่อเผ่าจะนั่งบนหอนในส่วนนอกชานของหอนโดยหันหน้าไปทางนางเทียมของอัญญาพ่อเผ่าซึ่งนั่งอยู่ทางด้านทิศเหนือ (ดังภาพประกอบ 34 แผนผังตำแหน่งการนั่งของนางเทียม)

ทิศตะวันออก

ภาพประกอบ 39 แผนผังตำแหน่งการนั่งของนางเทียม

3.3.2.3 การเลี้ยงผีอัญญาพ่อเฒ่า

จ้่าจะยกเครื่องเช่นไหว้ จำนวน 4 สำหรับ และเครื่องคายมาให้เพื่อเป็นเครื่องบรรณาการเลี้ยงต้อนรับแก่นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าเพื่อเริ่มประกอบพิธีกรรม โดยนางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่จะยกขันคายขึ้นเพื่อกล่าวเชิญอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ให้รับทราบและมาเป็นประธานในพิธีกรรมเลี้ยงผี บอกกล่าวให้อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่รับรู้ว่ามีบรรดาจ้่าและชาวบ้านจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อบอกกล่าวเสร็จนางเทียมแขกบวราจะเข้าเคารพด้วยการสวมกอดเพื่อแสดงการเคารพนับถือต่อนางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ ส่วนเทียมปุมและเทียมเปลี่ยนจะเดินทางมาร่วมพิธีกรรมในภายหลัง เทียมปุม นางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าอีกองค์ไม่มีตำแหน่งที่นั่งแต่มาในลักษณะร่วมในพิธีกรรมในฐานะข้าราชการของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ เช่นเดียวกับเทียมเปลี่ยนนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าน้อยหอนอก

ชาวบ้านจะเปิดเพลงสร้างครื้นเครงให้แก่นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าและนางเทียมบวราได้ฟังพอใจ ชาวบ้านที่เป็นลูกศิษย์ของอัญญาพ่อเฒ่าจะนำพวงมาลัยมากราบไหว้ขอพร จ้่า และนางกำนัลรับใช้ของอัญญาพ่อเฒ่าจะคอยดูแลบริการเครื่องเช่นไหว้ให้แก่ นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ่อเฒ่าองค์อื่น ๆ และนางเทียมแขกบวรา ในระหว่างนั้นจ้่าจะกล่าวคำร้องขอเพื่อให้อัญญาพ่อเฒ่าบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้บังเกิดความอุดมสมบูรณ์แก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร เมื่อกล่าวคำขอเสร็จแล้วจะมีการเสี่ยงทายกระดูกคางไก่จากไก่ที่ต้มสุกแล้วเพื่อทำนายดูว่าในปีนั้นฟ้าฝนจะเป็นอย่างไร วิธีเสี่ยงทายจะเสี่ยงทายจากกระดูกคางไก่ โดยจ้่าจะเป็นผู้ตั้งจะงอยปากไก่ส่วนล่าง ตั้งออกมาแล้วพิจารณาจากกระดูกคางไก่ หากกระดูกคางไก่เรียวยาวอนเสมอกันอย่างสวยงาม แสดงว่าในปีนั้นฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ พืชพันธุ์ธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์ หากกระดูกคางไก่เรียวกัดสั้นไม่เสมอกัน แสดงว่าในปีนั้นฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่ามีใช้สอยน้อย พืชพันธุ์ธัญญาหารไม่สมบูรณ์ ชาวบ้านเมื่อทราบคำทำนายก็จะแสดงอาการดีใจส่งเสียงโห่ร้องด้วยความดีใจ ชาวบ้านบางส่วนก็จะนำพวงมาลัยและเหล้าขาวมาเช่นไหว้เพื่อขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์และขอพรจากอัญญาพ่อเฒ่า เช่น ขอให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ขอให้การค้ามั่งคั่ง ขอให้ฝนตก ขอให้พืชผลทางเกษตรอุดมสมบูรณ์ ขอให้มีความสุขร่างกายแข็งแรงไม่เจ็บป่วย ขอให้อย่าให้มีเภทภัยต่าง ๆ เกิดขึ้นในบ้านเมืองให้มีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งในระหว่างนี้ก็จะมีชาวบ้านเข้ามาซักถามโต้ตอบกับอัญญาพ่อเฒ่าผ่านร่างของนางเทียม ชาวบ้านคนใดที่เคยบนอัญญาพ่อเฒ่าไว้และยังไม่ได้แก้ก็จะนำสิ่งของต่าง ๆ ตามที่บนไว้มาแก้บน โดยชาวบ้านมักใช้สรรพนามเรียกตนเองว่า “ลูกหลาน”

และเรียกอัญญาพ่อแม่ว่า “พ่อใหญ่” ส่วนอัญญาพ่อแม่จะเรียกตนเองว่า “พ่อ” หรือ “กู” และเรียกชาวบ้านว่า “ลูกหลาน” “พวกกู” “มึง” หรือ “กู”

ภาพประกอบ 40 นางเทียมแขกบวรากรเข้าสวมกอดนางเทียมอัญญาพ่อแม่

3.3.2.4 การเล่นเกมพิธีกรรม

นางเทียมอัญญาพ่อแม่จะพ้อนรำ ต้มเหล้า สูบบุหรี่ยุโรประทานเครื่องเช่นไหว้ และเล่นตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีการเล่นเกมพิธีกรรมนางเทียมจะมีอาภักดิ์พิธีต่าง ๆ เพื่อทำพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หนีหายไปจากชุมชน ซึ่งการเล่นเกมพิธีกรรมเลี้ยงผีห้ามข้ามขั้นตอนใดไป โดยเรียงลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) **ดาบ** เทียมตีกจับดาบมาแล้วหลบตาประนมมือหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันตก ปลายดาบชี้ขึ้นฟ้า แขนทั้งสองข้างยกชูเหนือศีรษะมือข้างขวากำมือเปล่า มือข้างซ้ายจับดาบแล้วสลับมาถือดาบมือข้างขวา จากนั้นก็พ้อนรำดาบเหนือศีรษะ แล้วเดินหลบตากวัดแกว่งไปโดยรอบปะรำพิธีเวียนไปทางซ้าย 1 รอบ แล้วจึงเก็บไว้ที่เดิม

ภาพประกอบ 41 เทียมตีกกำลังพ้อนรำดาบบนปะรำพิธี

2) หอก เทียมมยุรจับด้ามหอกโดยใช้มือซ้ายจับส่วนบนและมือขวาจับส่วนล่างของหอก ฟุ้งแทงเฉียงขึ้นฟ้าไปรอบ ๆ ประรำพิธี โดยเริ่มจากหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันตกแล้วเวียนซ้ายจนครบ 1 รอบ

ภาพประกอบ 42 เทียมมยุรใช้หอกฟุ้งแทงเฉียงขึ้นฟ้าบนประรำพิธี

3) ม้า เทียมเปลี่ยนหันหน้าไปทางด้านทิศใต้ จับม้าก้านกล้วย 2 มือชูขึ้นฟ้า จากนั้นขึ้นขี่พร้อมกับนางเทียมบรียวาร 3 - 4 คน ขี่วนไปรอบ ๆ ประรำพิธีเวียนไปทางซ้าย 1 รอบ อย่างสนุกสนาน

ภาพประกอบ 43 เทียมเปลี่ยนและนางเทียมบรียวารกำลังขี่ม้าก้านกล้วยไปโดยรอบประรำพิธี

3.3.2.5 การเคารพบูชาอัญญาพ่อเฒ่า

ในระหว่างนี้ชาวบ้านจะมาเคารพบูชาและขอพรจากนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า โดยนำพวงมาลัยดอกดาวเรือง 1 พวง นูหรี 1 มวน เหล้าขาว 1 ขวด มามอบ

ให้แก่ นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่า หากใครเคยบนบานไว้แล้วได้ตั้งสมปวารณา ก็จะนำสิ่งของที่บนบานนำมาถวายในช่วงนี้

3.3.2.6 การอำลา

เมื่อใกล้จะจบพิธีนางเทียมบริวารจะลงมาด้านล่างของปะรำพิธีก่อนตามด้วย นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่า และนางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่เป็นคนสุดท้าย เพื่อมาส่งแขกที่มาร่วมงานเลี้ยงและลงมาพื่อนรำกับชาวบ้านที่มาร่วมพิธีด้วย ดนตรีกลองยาวจะเล่นไปเรื่อย ๆ นางเทียมจะค่อย ๆ ทอยยเดินทางกลับบ้าน นักดนตรีจะเล่นดนตรีส่งจนนางเทียมกลับบ้านจนหมด ดนตรีจึงค่อยจบลงถือว่าเป็นอันเสร็จพิธีเวลา 18:00 น. โดยประมาณ

3.3.3 ช่วงหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรม

หลังจากพิธีกรรมเลี้ยงผีเสร็จสิ้นประมาณเวลา 18:00 น. นางประหยัดจะนำเครื่องเซ่นไหว้ทั้งของคาวและของหวานแจกจ่ายให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมงาน ชาวบ้านเชื่อว่า การได้รับประทานเครื่องเซ่นไหว้ต่อจากอัญญาพ่อเฒ่าจะทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต บุหรี่ที่นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าสูบไม่หมด ชาวบ้านจะนำมาเก็บไว้ในกระเป่าเพื่อใช้เป็นเครื่องรางให้เงินทองไหลมาเทมา พวงมาลัยดอกดาวเรือง นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าจะมอบให้แก่ลูกหลานเพื่อเป็นตัวแทนของอัญญาพ่อเฒ่าปกป้องรักษา

ภาพประกอบ 44 การแจกจ่ายเครื่องเซ่นไหว้หลังเสร็จสิ้นพิธี

3.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ สถานที่ และกำหนดวันประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีความเชื่อในที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติกันมาแต่โบราณอย่างเคร่งครัดหลายประการ แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านสิ่งยังคงยึดถือตามแนวปฏิบัติดั้งเดิมมาแต่โบราณค่อนข้างมาก โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้

การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ทั้งประเภทของคาวและของหวานจะต้องจัดเตรียมให้ครบตามที่เคยถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ โดยเฉพาะอาหารคาวที่ต้องพิถีพิถันเป็นอย่างมาก โดยจะต้องเป็นเนื้อควายและไก่ย่างเท่านั้น ซึ่งเชื่อว่าอัญญาพ่อเฒ่าชอบกินซึ่งควายและไก่เป็นสัตว์เลี้ยงในชุมชนบ้านสิงห์ (ประหยัด สุวรรณเพชร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564) จึงนำมาใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมสืบต่อกันมาแต่โบราณ

ภาพประกอบ 45 การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้

นอกจากนี้ในขั้นตอนการประกอบอาหารโดยเฉพาะเครื่องเซ่นไหว้ประเภทของคาวสำหรับอัญญาพ่อเฒ่ามีข้อสำคัญที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ตามความเชื่อของการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีนั้น ในระหว่างขั้นตอนการปรุง “ห้ามชิม” เพราะอัญญาพ่อเฒ่า “ถือ” ไม่ชอบให้ใครชิมอาหารของท่าน หากมีความชิมอาหารที่ทำเป็นเครื่องเซ่นไหว้จะต้องเททิ้งแล้วทำขึ้นมาใหม่ ซึ่งเชื่อว่าการกินอาหารก่อนอัญญาพ่อเฒ่าเสมือนกินข้าวก่อนผู้ใหญ่เป็นการไม่เคารพนับถือต่อท่าน จากการสัมภาษณ์นางประหยัด สุวรรณเพชร ซึ่งเป็นผู้ดูแลเครื่องเซ่นไหว้ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า เคยมีคนชิมอาหารคาวของอัญญาพ่อเฒ่าพอทำพิธี อัญญาพ่อเฒ่ารู้จึงสั่งให้เททิ้ง แล้วไปทำมาใหม่ ส่วนคนที่ชิมมีอาการปวดท้อง 3 วัน 3 คืน จนต้องแต่งขันธุ์ 5 มาขอขมาอัญญาพ่อเฒ่าให้ยกโทษให้อาการปวดท้องจึงค่อยทุเลาลงจนหายปลิดทิ้ง ดังนั้นจึงเป็นข้อห้ามที่สำคัญที่ชาวบ้านรับรู้ทั่วกัน

ภาพประกอบ 46 การจัดเตรียมวัตถุดิบสำหรับทำเครื่องเซ่นไหว้

3.4.2 การจัดเตรียมสถานที่ทำพิธีกรรมเลี้ยงผี

ชาวบ้านที่มาช่วยตกแต่งจะต้องได้รับอนุญาตจากนางประหยัด สุวรรณเพชร ซึ่งเป็นผู้ได้รับเลือกจากอัญญาพ่อแม่ให้ทำหน้าที่ดูแลและจัดเตรียมหอในอันเป็นที่เคยประทับของเจ้านายในอดีต ให้สะอาดสะอ้าน เรียบร้อยและสวยงามก่อนทำพิธีกรรม เพราะเชื่อว่าในอดีตนางประหยัดเคยเป็นข้าราชการรับใช้อัญญาพ่อแม่ ดังนั้นชาวบ้านที่จะมาช่วยจัดสถานที่จึงต้องได้รับอนุญาตจากนางประหยัดเสียก่อน ซึ่งนางประหยัดจะจตุรูป 1 ดอก ต่อหน้ารูปปั้นอัญญาพ่อแม่เพื่อบอกกล่าวแก่อัญญาพ่อแม่อนุญาตให้ชาวบ้านช่วยจัดเตรียมสถานที่ได้ หากไม่เช่นนั้นจะทำให้อัญญาพ่อแม่โกรธเคืองและจะลงโทษ

ภาพประกอบ 47 ชาวบ้านที่ได้รับอนุญาตมาช่วยจัดเตรียมสถานที่

3.4.3 การกำหนดวันจัดพิธีกรรมเลี้ยงผี

การกำหนดวันจัดทำพิธีกรรมเลี้ยงผีัญญาพ้อเผ่าจะต้องจัดขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 เป็นประจำทุกปี หากปีใดตรงกับวันอังคารซึ่งคนอีสานเชื่อกันว่าเป็นวันของดาวบาปเคราะห์ (วันแซ้ง) ไม่เหมาะสำหรับทำพิธีมงคล จะย้ายไปทำพิธีในวันขึ้น 6 ค่ำ แทนวันดังกล่าว

ภาพประกอบ 48 การร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวบ้านสิงห์

ความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีแสดงให้เห็นถึงการรักษาแนวปฏิบัติที่เคยกระทำมาแต่ดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด รวมถึงการให้ความสำคัญต่อบรรพบุรุษที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และยังแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องการนับถือผีของชุมชนบ้านสิงห์ยังคงดำรงอยู่ภายใต้บทบาทของการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ

3.5 สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผี

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์เป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญอย่างมาก เป็นศูนย์กลางทางความเชื่อที่ไว้ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนในชุมชนที่เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่คอยปกป้องคุ้มครองสามารถให้คุณแก่ผู้ที่เคารพและให้โทษแก่ผู้กระทำผิดฮึดได้เช่นกัน จึงต้องมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปีปีละ 1 ครั้ง เพื่อให้เกิดความพึงพอใจและแสดงให้เห็นผีบรรพบุรุษรู้ว่าลูกหลานทุกคนตั้งใจเช่นไร ทั้งนี้การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผียังเป็นพิธีกรรมสำคัญที่นางเทียม จำ และลูกหลานชาวชุมชนบ้านสิงห์ยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดให้ดำรงอยู่จนปัจจุบัน

นอกจากนี้พิธีกรรมเลี้ยงผียังมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านสิงห์ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เครื่องเช่นไหว้ในพิธีกรรมจึงสื่อความหมายสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของ

พิธีกรรม โดยมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ความอุดมสมบูรณ์ และการบิดเบือนอันตรายให้แก่ลูกหลานและชุมชน อีกทั้งยังเป็นการถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองอันเป็นแบบแผนที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ การจัดพื้นที่ในพิธีกรรมเครื่องเช่น พฤติกรรมการแสดงออกของนางเทียมและผู้มาร่วมในพิธีกรรมล้วนสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ด้านต่าง ๆ แฝงเป็นนัยยะสำคัญที่น่าสนใจ

การศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร ผู้วิจัยจะศึกษาตั้งแต่วิธีการจัดพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม วัตถุประสงค์และพฤติกรรมต่าง ๆ ว่ามีความหมายและความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านสิงห์ จังหวัดยโสธรอย่างไร ผู้วิจัยประยุกต์และใช้กรอบแนวคิดของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) สัญลักษณ์เป็นส่วนที่เล็กที่สุดที่สุดในพิธีกรรมซึ่งคงรักษาไว้ซึ่งลักษณะพิเศษของแบบพิธีกรรม และเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของโครงสร้างทางบริบทพิธีกรรม (Turner, 1967 อ้างใน สุรัชย์ ชินบุตร, 2553, น. 192) ทั้งนี้วิกเตอร์ เทอร์เนอร์ ได้เลือกทำความเข้าใจสังคมมองผ่านพิธีกรรมเพราะเห็นว่า พิธีกรรมแต่ละประเภทเป็นกระบวนการที่มีแบบแผนหน่วยของพิธีกรรม คือ การรวมกันเข้าของสัญลักษณ์และชุดของพฤติกรรมสัญลักษณ์ ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นระบบของความหมายและต้องมีการเปรียบเทียบกับส่วนต่าง ๆ ของระบบทั้งหมดซึ่งต้องพิจารณาถึงความหมายที่เห็นได้อย่างชัดเจนกับความหมายที่เห็นอยู่ภายใน รวมทั้งการวิเคราะห์แง่มุมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันในฐานะที่เราเป็นนักมานุษยวิทยา (Turner, 1967, pp. 45 - 46 อ้างใน พิเชฐ สายพันธ์, 2539, น. 14)

วิกเตอร์ เทอร์เนอร์ ได้ยกตัวอย่างการศึกษาพิธีกรรมของชาวเด็มบู (Ndembu) มีกระบวนการทางสัญลักษณ์ในพิธีกรรมคือ การทำให้ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึก สามารถเห็นจริง ได้ ยินจริงและจับต้องได้ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมมีคุณสมบัติที่มีหลาย (Polysemy or Multi - Vocality) สัญลักษณ์ตัวเดียวอาจใช้แทนสิ่งต่าง ๆ หลายสิ่ง สัญลักษณ์หลัก (Dominant Symbol) เป็นตัวครอบครองความหมายหลายอย่างที่เป็นกุญแจสำคัญทางวัฒนธรรม เขาได้ยกตัวอย่าง ต้นน้ำนม (Milk Tree) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หลักในพิธีกรรมของชาวเด็มบู โดยศึกษาสัญลักษณ์ต้นน้ำนมของชาวเด็มบู เทอร์เนอร์เชื่อว่า ยางสีขาวนี้เป็นสัญลักษณ์ที่ซับซ้อน มีความหมายหลายอย่าง เช่น ต้นน้ำนมเป็นสัญลักษณ์ของหน้าอก เต้านม ความบริสุทธิ์ ผู้หญิง การดูแล ฯลฯ มีความหมายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างแม่กับลูกและความสำคัญของระบบมาตุพงศ์ (Matriliney) ในสังคมของชาวเด็มบู ดังตัวอย่าง เทอร์เนอร์พยายามชี้ให้เห็นว่า สัญลักษณ์แสดงออกถึงความรู้สึกและอารมณ์ มีหน้าที่ในด้านการสำนึก ปลดปล่อยอารมณ์ และแสดงออกตามความต้องการ (Turner, 1967, pp. 49 - 52 อ้างใน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2551, น. 81 - 82)

การศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร ผู้วิจัยพบว่าในพิธีกรรมมีทั้งวัตถุสัญลักษณ์ พฤติกรรมสัญลักษณ์และพื้นที่สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมมีความหมายและนัยสำคัญต่อในชุมชนบ้านสิงห์และยังสะท้อนวิถีคิดของคนโดยเชื่อมโยงความเชื่อดั้งเดิมกับการดำรงชีวิตของคนในปัจจุบันอย่างน่าสนใจหลายประการ ดังนี้

3.5.1 วัตถุสัญลักษณ์

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีองค์ประกอบด้านวัตถุที่สำคัญ ๆ หลายอย่างล้วนสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องต่าง ๆ ในบริบทของพิธีกรรมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน ผู้วิจัยพบวัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่แสดงถึงสถานภาพของอัญญาพ่อเฒ่า แสดงการปกป้องคุ้มครองและแสดงความอุดมสมบูรณ์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.5.1.1 วัตถุสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถานภาพของอัญญาพ่อเฒ่า

วัตถุสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับอัญญาพ่อเฒ่าถือเป็นสัญลักษณ์ของอัญญาพ่อเฒ่าที่ชาวบ้านให้ความสำคัญและจะต้องจัดเตรียมให้ถูกต้องตามแบบแผนที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ มีดังนี้

รูปปั้นอัญญาพ่อเฒ่า รูปปั้นอัญญาพ่อเฒ่ามี 2 องค์ คือ รูปปั้นแทนอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่อยู่ในอิริยาบถนั่งบนแท่นประทับสำหรับเจ้านายมือขวาถือดาบและมีหอกประดับด้านหลัง และรูปปั้นแทนอัญญาพ่อเฒ่าน้อยอยู่ในอิริยาบถนั่งบนแท่นประทับสำหรับเจ้านายซึ่งอยู่ระดับต่ำกว่ารูปปั้นอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ รูปปั้นของอัญญาพ่อเฒ่าทั้งสององค์มีขนาดเท่าคนจริงระดับสวมเสื้อผ้าด้วยชุดนักรบโบราณ ผ้าโพกศีรษะสีแดง ระดับสายตามองลงต่ำเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงสถานภาพของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ที่มีฐานะเป็นเจ้าเมืองและเป็นหัวหน้าผีส่วนอัญญาพ่อเฒ่าน้อยเป็นรองหัวหน้าผี มีอำนาจปกครองผู้คนในชุมชน

ภาพประกอบ 49 รูปปั้นแทนอัญญาพ่อเฒ่า

เครื่องแต่งกาย เครื่องแต่งกายของนางเทียมอัญญาพ่อเผ่าและนางเทียมบริวารมีลักษณะเป็นชุดนักรบโบราณประกอบด้วย ผ้าโพกศีรษะสีแดง สวมเสื้อตามสมัยนิยมนุ่งโจงหรือนุ่งผ้าไหมลวดลายสวยงาม (ชุดระดับเจ้านาย) ใช้ผ้าขาวม้ามัดคาดเอว สัญลักษณ์สื่อถึงสถานภาพ ตำแหน่งหน้าที่ นางเทียมสวมใส่จึงเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของอัญญาพ่อเผ่าซึ่งเป็นชายชาตินักรบมีความกล้าหาญอย่างวีรบุรุษ

ภาพประกอบ 50 เครื่องแต่งกาย (ซ้าย) นางเทียมของอัญญาพ่อเผ่า (ขวา) นางเทียมแขกบริวาร

ม้่าก้านกล้วย ม้่าก้านกล้วยที่ใช้ในพิธีเป็นสัญลักษณ์ของม้าศึก มีกระดิ่งที่ทำจากเปลือกหอยแขวนที่คอ นางเทียมอัญญาพ่อเผ่าจะขี่ไปรอบ ๆ พื้นที่ทำพิธีกรรม ม้่าก้านกล้วยเป็นสัญลักษณ์ของนักรบผู้นำชุมชนในอดีต ความกล้าหาญ ม้่าเป็นพาหนะที่ใช้ในสงคราม การขี่ม้าก้านกล้วยไปรอบ ๆ พื้นที่ชั้นในจึงเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงถึงความน่าเกรงขามและความกล้าหาญที่สามารถดูแลลูกหลานและชาวบ้านได้ทั่วถึง

ภาพประกอบ 51 ม้่าก้านกล้วยที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี

บายศรี เป็นเครื่องบูชาเช่นไหว้อัญญาพ้อเฒ่าสัญลักษณ์ของความหมายแทนสัญลักษณ์การเคารพและศรัทธาของลูกหลานและชาวบ้านสิ่งที่มีต่ออัญญาพ้อเฒ่า เพื่อให้พึงพอใจและดลบันดาลให้เกิดความสุขสงบภายในชุมชน

ภาพประกอบ 52 พานบายศรีที่ประดับในพิธีกรรมเลี้ยงผี

ขันคาย มีองค์ประกอบหลายอย่างเพื่อใช้อัญเชิญอัญญาพ้อเฒ่าและแขกบริวารมารับรู้การจัดทำพิธีกรรมของลูกหลาน ขันคายมีจำนวนสิ่งของต่าง ๆ ได้แก่ เป็นองค์ประกอบล้วนมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ ดังนี้

กรวยดอกพุด 1 กรวย ดอกพุดที่ใช้ในพิธีกรรมมีสีขาวบริสุทธิ์ เป็นสัญลักษณ์แทนบริสุทธิ์ กรวยเป็นภาชนะแทนจาน กรวยดอกพุดจึงเป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องบูชาเพื่อแสดงความเคารพต่ออัญญาพ้อเฒ่า

พวงมาลัยดอกดาวเรือง 1 พวง สัญลักษณ์ของการเคารพบูชา เพื่อให้มีความเจริญรุ่งเรือง และเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้นำมาถวาย

บุหรี 3 มวน เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงผีฝ่ายชาย นั่นก็คือ อัญญาพ้อเฒ่าทั้งสามคือ อัญญาพ้อเฒ่าใหญ่ อัญญาพ้อเฒ่าน้อย และอัญญาพ้อเฒ่าหอนอก

ผ้าแพร 2 ผืน สัญลักษณ์สื่อถึงความมั่งคั่งและชนชั้นสูง ซึ่งหมายถึงสถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่า

หมากและแก่นคูน สัญลักษณ์สื่อแทนเครื่องบรรณาการเพื่อใช้ในการต้อนรับอัญญาพ้อเฒ่า

ภาพประกอบ 53 ชั้นค้ายที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี

3.5.1.2 วัตถุประสงค์ลักษณะที่แสดงการปกป้องคุ้มครอง

วัตถุประสงค์ลักษณะดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัดปัดเป่าเคราะห์ภัยให้แก่ลูกหลานและชุมชนบ้านสิงห์ องค์ประกอบในพิธีกรรมจะมีอาวุธที่ประดับในสถานที่ทำพิธีเป็นสัญลักษณ์ของการปกป้อง คุ้มครองให้แก่ลูกหลานและชุมชนบ้านสิงห์ มีดังนี้

ดาบ ดาบที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีนางเทียมจะกวัดแกว่งดาบไปรอบ ๆ ตัวและศีรษะ และวาดดาบไปรอบ ๆ พื้นที่ชั้นในของพื้นที่ทำพิธีกรรม ดาบเป็นสัญลักษณ์ของอาวุธศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการปกป้องและทำลาย การแกว่งดาบไปรอบ ๆ ตัวและพื้นที่ชั้นในจึงเป็นสัญลักษณ์ของการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและสิ่งอัปมงคลทั้งหลายทั้งปวงให้พ้นไปจากตัวลูกหลานและชุมชน

หอก หอกที่ใช้ในพิธีนางเทียมจะพุ่งแทงไปรอบ ๆ บริเวณพื้นที่ชั้นในของพื้นที่ทำพิธีกรรม หอกเป็นสัญลักษณ์ของอาวุธประจำตัวที่มีอำนาจปกป้องและขับไล่สิ่งไม่ดี การพุ่งแทงหอกไปรอบ ๆ พื้นที่ชั้นในจึงเป็นสัญลักษณ์ของการขับไล่สิ่งชั่วร้าย โรคภัยไข้เจ็บ และสิ่งอัปมงคลทั้งหลายให้พ้นไปจากตัวลูกหลานและชาวบ้านในชุมชน

ภาพประกอบ 54 ดาบและหอกที่ประดับในพิธีกรรมเลี้ยงผี

3.5.1.3 วัตถุประสงค์ลักษณะที่แสดงความอุดมสมบูรณ์

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์มั่งหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรืองและความมั่งคั่งของชุมชน สัญลักษณ์ดังกล่าวเป็นวัตถุประสงค์แทน ธรรมชาติที่มีอยู่ในบริบทของชุมชนและสัญลักษณ์ประเภทเครื่องเซ่น มีดังนี้

มะพร้าว เป็นผลไม้ที่เจริญเติบโตได้ง่าย จึงเป็นสัญลักษณ์ของความ อุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร

กล้วย เป็นผลไม้ที่มีลูกจำนวนมาก เป็นสัญลักษณ์ของการมีบริวาร มากมาย

ส้ม เป็นสัญลักษณ์ของการมีโชคลาภและความโชคดีให้เกิดแก่ชีวิต

สาลี เป็นผลไม้ที่มีสีเหลืองทอง เป็นสัญลักษณ์ของการดำรงไว้ซึ่งความดี งามทั้งปวง โชคลาภและเงินทอง

สับปะรด เป็นผลไม้ที่มีตารอบหัว สื่อความหมายของการเป็นผู้มีหูตา กว้างไกล รอบรู้สิ่งต่าง ๆ มีความรอบคอบ เฉลียวฉลาดซึ่งสามารถดูแลสารทุกข์สุกดิบของ ชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง

เหล้าขาว เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำภายใน ชุมชน ในอดีตชาวบ้านจะใช้ข้าวซึ่งเป็นผลผลิตทางการเกษตรหลักนำมาหมักเป็นเหล้าขาว ข้าวจะ อุดมสมบูรณ์ได้แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่อาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลต้องมีน้ำมากข้าวจึงจะอุดม สมบูรณ์ พิธีกรรมแต่ละปีจึงมีจำนวนเหล้าขาวที่ไม่มีแน่นอน จึงเป็นสื่อความหมายอีกนัยหนึ่งคือ ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำในแต่ละปี

เนื้อควายและไก่ย่าง เนื้อควายและไก่ย่างที่เป็นเครื่องเซ่นไหว้ใน พิธีกรรม ล้วนเป็นสัตว์ในท้องถิ่นบ้านสิงห์ซึ่งสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่น เนื้อควายสื่อแทนความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ใหญ่และไก่ย่างสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์เล็ก (นายสมเดช ชูรัตน์, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2564)

ภาพประกอบ 55 ผลไม้ เหล้าขาว เนื้อควายและไก่ย่าง

การประกอบพิธีดังกล่าวจึงสื่ออีกนัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่ มุ่งหวังให้อำนาจของอัญญาพ่อเผ่าดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาลและพืชผลทางการเกษตร อุดมสมบูรณ์

3.5.2 พฤติกรรมสัญลักษณ์

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีการกำหนดพื้นที่ส่วนในและพื้นที่ส่วนนอกไว้เพื่อนาง เทียมอัญญาพ่อเผ่า นางเทียมแขกบริวาร จ้า และชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกรรมประเพณีปฏิบัติตนให้อยู่ในบริบทของความศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะดังกล่าวจะเห็นว่าพื้นที่และบริบทของพิธีกรรมมีแนวปฏิบัติ และข้อจำกัดในการแสดงออกของจ้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เทอร์เนอร์ ได้พัฒนาวิธีคิดและวิเคราะห์ความหมายสัญลักษณ์อย่างเป็นระบบ เขาได้เลือกทำความเข้าใจสังคมโดยมองผ่านพิธีกรรมเพราะเห็นว่าพิธีกรรมแต่ละประเภทเป็นกระบวนการที่มีแบบแผน หน่วยของพิธีกรรม ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นระบบของความหมายและต้องมีการเปรียบเทียบกับส่วนต่าง ๆ ของระบบทั้งหมด ซึ่งต้องพิจารณาถึงความหมายที่เห็นได้อย่างชัดเจนกับความหมายที่เห็นอยู่ภายใน รวมทั้งการวิเคราะห์แง่มุมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันในฐานะที่เราเป็นนักมานุษยวิทยา แนวทางสำคัญที่เทอร์เนอร์ใช้ศึกษาเป็นหลักคือ ศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมบางอย่างสัมพันธ์กับกระบวนการทาง

สังคม (Turner, 1967, pp. 20 - 46 อ้างใน พิเชฐ สายพันธ์, 2539, น. 14) เทอร์เนอร์ได้พัฒนาการวิเคราะห์พิธีกรรมของเขา โดยเริ่มจากพื้นฐานความคิดการมองสังคมว่า สังคมมีลักษณะ เป็นกระบวนการมากกว่าเป็นเพียงสิ่ง ๆ หนึ่ง และเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องกัน ได้ต่อกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลระหว่างภาวะคุณสมบัติมีโครงการ (Structure) กับภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้าง (Communitas) (Turner, 1970, pp. 203 อ้างใน พิเชฐ สายพันธ์, 2539, น. 15) เทอร์เนอร์มองโครงสร้างสังคมเป็นกระบวนการ โดยมีภาวะหลัก ๆ 2 ภาวะ คือ ภาวะแห่งคุณสมบัติมีโครงสร้าง และภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้าง ภาวะทั้งสองมีความเกี่ยวข้องของสืบเนื่องกันตลอดเวลา มนุษย์ในสังคมจะได้รับการปลดปล่อยจากภาวะแห่งคุณสมบัติมีโครงสร้าง ไปสู่ภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้าง และเมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ ก็จะหวนกลับมาสู่ภาวะแห่งคุณสมบัติที่มีโครงสร้างอีกครั้งหนึ่ง จึงทำให้ภาวะทั้งสองไม่สามารถดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ หากแต่เกี่ยวเนื่องกันไปเป็นกระบวนการ ความแตกต่างระหว่างภาวะทั้งสองสามารถเห็นได้จากสัญลักษณ์ที่ถูกแสดงออกผ่านรูปแบบวัฒนธรรมต่าง ๆ (Turner, 1970, pp. 129 - 130 อ้างใน พิเชฐ สายพันธ์, 2539, น. 15) ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีทั้งนางเทียมและจำต่างก็มีบทบาทหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติไปตามขั้นตอนของพิธีกรรม ในการปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ในพิธีกรรม ย่อมมีความหมายไปตามบริบทและความเชื่อของกลุ่มคน ผู้วิจัยสามารถแบ่งลักษณะพฤติกรรมสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

3.5.2.1 พฤติกรรมการแสดงความจงรักภักดี

ในบริบทของพิธีกรรมจะแบ่งพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่ส่วนใน และส่วนนอก พื้นที่ส่วนในเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ของท้องพระโรงหรือชาวบ้านเรียกกันว่า “หอโอง” ซึ่งเป็นที่ประทับของชนชั้นระดับเจ้าเมืองและเจ้านาย ในบริบทของพิธีกรรมเลี้ยงผี นางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าและนางเทียมแขกบรียว คือภาพตัวแทนของผีเจ้านาย ดังนั้นผู้เข้าร่วมพิธีกรรม หรือเหล่าบรียวที่อยู่ในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์จึงต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากภาวะมีโครงสร้างหรือวิถีชีวิตปกติเป็นภาวะที่ไร้โครงสร้างเพื่อแสดงความเคารพ และนอบน้อมต่ออัญญาพ้อเฒ่าเพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อนางเทียมซึ่งเป็นตัวแทนผีเจ้านายในบริบทพิธีกรรม พฤติกรรมดังกล่าวปรากฏในหลายขั้นตอน ดังนี้

การถวายขันคายและเครื่องเช่นไห้ว เป็นขั้นตอนของการแสดงความเคารพต่ออัญญาพ้อเฒ่าในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อหน้ารูปปั้นอัญญาพ้อเฒ่า จำและบรรดาลูกหลานสำรวจรวมอาภัพกิริยาค่อย ๆ หมอบคลานเข้าถวายเครื่องขันคายพร้อมเครื่องเช่นไห้ว พฤติกรรมดังกล่าวเป็น

การแสดงความเคารพนบถน้อมและยำเกรงในอำนาจของอัญญาพ่อเฒ่าแสดงความเคารพและความจงรักภักดีต่อนางเทียมซึ่งในพิธีกรรมคือตัวแทนของอัญญาพ่อเฒ่าและแขกบวราททุกองค์

การถวายพวงมาลัยดอกดาวเรือง เป็นขั้นตอนของการต้อนรับอัญญาพ่อเฒ่า ขณะที่เจ้าบรรดาชาวบ้านและลูกศิษย์ถวายพวงมาลัยดอกดาวเรือง บรรดาชาวบ้านและลูกศิษย์จะต้องหมอบคลานเข้าไปกราบเท้า แล้วสวมพวงมาลัยดอกดาวเรืองและเข้าสวมกอดนางเทียม อัญญาพ่อเฒ่าแสดงความยินดีต้อนรับและชาวบ้านบางคนขอฝากตัวเป็นศิษย์ นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าก็จะแสดงความยินดีต้อนรับด้วยการสวมกอดบรรดาชาวบ้านที่มาฝากตัวเป็นศิษย์และเปลี่ยนสถานะเป็นลูกศิษย์ของอัญญาพ่อเฒ่าโดยสมบูรณ์และจะต้องมาร่วมพิธีกรรมปีต่อไปตามข้อปฏิบัติของกลุ่มทุก ๆ ปี พิธีกรรมการหมอบคลานของบรรดาชาวบ้านและลูกศิษย์ที่มีโอกาศก็ปรียานอบน้อมต่ออัญญาพ่อเฒ่าจึงเป็นภาพแทนบวราทที่เข้าเฝ้าเจ้านายด้วยความจงรักภักดี ในบริบทหอโองเจ้าเมืองในสมัยล้านช้าง

ภาพประกอบ 56 ชาวบ้านและบรรดาลูกหลานกราบไหว้นางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า

3.5.2.2 พิธีกรรมการปกป้องคุ้มครองและการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย

ในช่วงประกอบพิธีกรรมนางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าจะถือดาบและหอก กวดแกว่งไปวนรอบ ๆ ศีรษะ จากนั้นจึงเดินวนรอบพื้นที่ชั้นในปะรำพิธีกวดแกว่งดาบไปมา ส่วนหอกใช้พุ่งแทงไปรอบ ๆ พื้นที่ชั้นในปะรำพิธีซึ่งเชื่อว่าเป็นการขับไล่สิ่งชั่วร้ายอันเป็นต้นเหตุของสิ่งไม่ดีให้พ้นไปจากลูกหลานและชุมชน พิธีกรรมดังกล่าวแสดงถึงการปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานและชุมชนมีความปลอดภัยเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดความผาสุกขึ้นในชุมชน จึงเชื่อว่าพิธีกรรมดังกล่าวสามารถปกป้องคุ้มครองและขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้พ้นไปได้

ภาพประกอบ 57 นางเทียมอัญญาพอเฒ่ากวัดแก่งดาบและพุ่งแทงหอก

พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธรมีองค์ประกอบที่หลากหลายทั้งวัตถุ สิ่งของและขั้นตอนในการปฏิบัติที่ซับซ้อน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีความสำคัญและมีความหมาย สัมพันธ์กับความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชน จึงทำให้พิธีกรรมดังกล่าวดำรงอยู่และมีบทบาทหน้าที่ สำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้านสิงห์สืบมาจนปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่านาง เทียมเป็นสื่อกลางสำคัญที่สามารถสื่อสารกับวิญญาณของอัญญาพอเฒ่าได้ โดยมุ่งหวังว่าอัญญา พอเฒ่าจะช่วยปกป้องคุ้มครองจากสิ่งอัปมงคลและทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นภายในชุมชน

3.5.3 พื้นที่สัญลักษณ์

การจัดพื้นที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่อง ความศักดิ์สิทธิ์ของอัญญาพอเฒ่าและสัมพันธ์กับประวัติความเป็นมาของกลุ่มคนที่ตั้งหมู่บ้านสิงห์ใน อดีต ชาวบ้านเรียกสถานที่อยู่ของเจ้านายว่า “หอใน” และมีห้องพระโรงสำหรับว่าราชการต่าง ๆ และให้เหล่าข้าราชการบริวารเข้าเฝ้า หอในดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมมี 2 ส่วน คือ พื้นที่บนหอในและพื้นที่ลานโล่งนอกหอใน

การจัดพื้นที่บนหอในจะเกี่ยวข้องกับสถานภาพและตำแหน่งของอัญญาพอเฒ่าและ แขนงบริวาร แต่ละพระองค์ การจัดวางสิ่งของต่าง ๆ ล้วนสะท้อนวิถีคิดของคนในชุมชนที่ถือปฏิบัติ กันมาจนกลายเป็นธรรมเนียมที่ต้องเคร่งครัด ส่วนพื้นที่ลานโล่งนอกหอในจะเป็นส่วนของผู้มาร่วม พิธีกรรมและผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในพิธีกรรม

3.5.3.1 พื้นที่บนหอใน

พื้นที่บนหอในเป็นพื้นที่ส่วนในแสดงภาพแทนหอโงงสำหรับเป็นที่ประทับ ของเจ้านาย หอโงงเป็นสถานที่ประทับหรือที่อาศัยของเจ้านายลูกหลานเชื้อสายเจ้าพระตา พื้นที่ บนหอในจึงเป็นสัญลักษณ์แทนหอโงงสำหรับเป็นที่ประทับของเจ้านาย ดังนั้นพื้นที่ดังกล่าวจึงถือ

ว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมจะต้องนอบน้อมเคารพกราบไหว้นางเทียมของอัญญาพอเผ่านี้ด้วยกิริยาที่สำรวม และไม่มีผู้ใดแสดงพฤติกรรมเชิงลบหลู่ การประกอบพิธีกรรมบนหอในทุกชั้นตอนตั้งแต่การตั้งชั้นค้ายและเครื่องเซ่นไหว้จะแสดงลำดับและสถานภาพของอัญญาพอเผ่าและแขกบริวารไว้ชัดเจน กล่าวคือ

ชั้นค้ายและเครื่องเซ่นไหว้ชุดใหญ่ชุดที่ 1 เป็นของอัญญาพอเผ่าใหญ่ เป็นหัวหน้าผีที่เป็นใหญ่ที่สุด

ชั้นค้ายและเครื่องเซ่นไหว้ชุดใหญ่ชุดที่ 2 เป็นของอัญญาพอเผ่าน้อย เป็นรองหัวหน้าผี

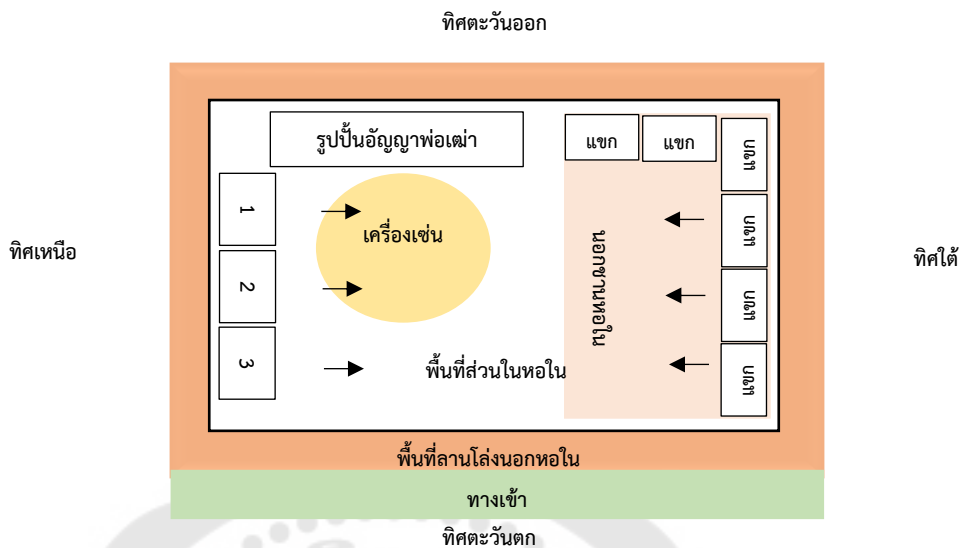
ชั้นค้ายและเครื่องเซ่นไหว้ชุดใหญ่ชุดที่ 3 เป็นของอัญญาพอเผ่านอก ซึ่งเป็นทหารเอกของอัญญาพอเผ่าใหญ่รักษาหน้าด่าน จะยกไปที่นอก

ส่วนชั้นค้ายและเครื่องเซ่นไหว้ชุดธรรมดา เป็นของแขกบริวารของอัญญาพอเผ่าก็จะเรียงลำดับรองลงมา คือ เจ้าพ่อพละงุม เจ้าศรีประทุม สองนางพี่น้อง เจ้าพระนคร ท้าวศรีเชียงใหม่ ท้าวไอนัวเนีย อ้ายซีเสื่อแทนม้า เจ้าพระวอ เจ้าพระตา ปู่หลักเมืองเทพโสธร อ้ายสี่ อ้ายลี เจ้าพ่อลือคำหาญ เจ้าผ้าหลาย เจ้าพระยาปากเข็ด อุปฮาดเงาะ อ้ายคำแดง

3.5.3.2 พื้นที่ลานโล่งนอกหอใน

พื้นที่ลานโล่งนอกหอในเป็นพื้นที่ส่วนนอกชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีกรรม จะอยู่บริเวณดังกล่าว เพื่อรอการเข้าเคารพกราบไหว้นางเทียมของอัญญาพอเผ่าที่บนหอใน เนื่องจากหอในเป็นหอยกจากพื้นสูงประมาณครึ่งเมตร ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกรรมจึงยืนรอบ ๆ พื้นที่ลานโล่งนอกหอในเพื่อร่วมพิธี เป็นภาพแทนห้องพระโรงสำหรับข้าราชการหรือบริวารที่เข้าเฝ้าเจ้านายในอดีต

การจัดตำแหน่งบุคคลและจัดวางสิ่งของในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์พบว่า การจัดพื้นที่สัมพันธ์กับคติเรื่องทิศของผู้ตายหรือเป็นทิศที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ ดังนั้นหออัญญาพอเผ่าหรือหอในจะตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน การตั้งชั้นค้ายและเครื่องเซ่นไหว้จึงต้องเรียงกันไปทิศตะวันตก เมื่อนางเทียมประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีกวัดแกว่งดาบและแทงหอกขับไล่สิ่งอัปมงคลทั้งปวงให้แก่บรรดาลูกศิษย์และชาวบ้านจะต้องเริ่มกระทำจากทิศตะวันตกเสมอ

แผนผัง การแบ่งพื้นที่ส่วนในหอในและพื้นที่ลานโล่งนอกหอใน

ตำแหน่งที่ประทับของนางเทียมทั้ง 5 คน เทียมยูรเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ซึ่งเป็นหัวหน้าผี นั่งอยู่ตำแหน่งที่ 1 ใกล้รูปปั้นของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ เทียมตึกและเทียมปือเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าซึ่งเป็นรองหัวหน้าผี นั่งอยู่ตำแหน่งที่ 2 และ 3 ตามลำดับ ตำแหน่งการนั่งอยู่ทางทิศเหนือของพื้นที่ส่วนในหอในโดยจะหันหน้าไปหาแขกบริวารที่นั่งอยู่ทางทิศใต้ ส่วนเทียมปุมเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าอีกองค์และเทียมเปลียนเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าหอนอกมาร่วมพิธีในลักษณะของข้าราชการบริพารของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ ลำดับตำแหน่งทิศทางการนั่งเป็นภาพแทนสถานภาพของอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ซึ่งเป็นประธานในพิธีและเป็นหัวหน้าผีทั้งปวง จำและนางประหยัดซึ่งเป็นนางกำนัลรับใช้จะได้รับสิทธิ์เข้ามานั่งร่วมกันในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยจะคอยดูแลรับใช้นางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าเสมือนการรับใช้เจ้านายหรือเจ้าเมืองในหอโงงแบบโบราณ พื้นที่ส่วนในหอในจึงถือเป็นสัญลักษณ์แทนพื้นที่หอโงงในสมัยล้านช้าง ส่วนแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่าก็นั่งอยู่ในพื้นที่ส่วนนอกหอในทางทิศใต้ในฐานะข้าราชการ จะนั่งหันหน้าไปหานางเทียมอัญญาพ่อเฒ่าที่นั่งอยู่ทางทิศเหนือ ความสัมพันธ์ระหว่างนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าและบริวารเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะการสร้างเสริมอำนาจและการรักษาสถานภาพทางสังคม จึงทำให้นางเทียมได้รับการยอมรับในชุมชนเปรียบเสมือนตัวแทนของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป

นอกจากนี้บรรดาชาวบ้านและลูกศิษย์หรือผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องจะอยู่พื้นที่ลานโล่งนอก หอใน สัญลักษณ์ภาพแทนของท้องพระโรงที่อยู่หน้าประตูประทับของเจ้าเมือง จะ

เห็นว่า การจัดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สะท้อนให้เห็นวิถีคิดของคนในชุมชนบ้านสิงห์ที่เคร่งครัดตำแหน่งและสถานภาพของอัญญาพ่อเผ่าเป็นสำคัญ และยังสะท้อนถึงวิญญาณบรรพบุรุษ ตลอดจนลำดับชั้นของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญของชุมชน บุคคลทุกคนในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างมีความเคารพซึ่งกันและกันตามระบบอาวุโสอีกด้วย

ผู้วิจัยสังเกตว่า สาเหตุสำคัญของพิธีกรรมเลี้ยงผี และองค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีกรรม ทั้งข้อกำหนดของผู้ประกอบพิธีกรรม สถานที่ประกอบพิธีกรรม เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรม ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และความเชื่อในการพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นข้อกำหนด ข้อห้ามที่ถือปฏิบัติมาห้ามละเมิดฝ่าฝืน ถือเป็นจารีตของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่ชาวบ้านสิงห์สืบทอดต่อกันมา สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ถึงพลังอำนาจของอัญญาพ่อเผ่า หากทำให้พึงพอใจก็จะดลบันดาลให้เกิดสิ่งดีงามแก่ชาวบ้านและชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านสิงห์มีความเชื่อมั่นว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษเป็นที่พึ่งสำคัญของชาวบ้าน จึงยึดมั่นและให้ความสำคัญกับจารีตพิธีกรรมดั้งเดิมนี้อยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นผ่านกระบวนการต่าง ๆ ในพิธีกรรม ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ยังคงดำรงอยู่และมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร สืบมาจนปัจจุบัน

เนื้อหาในบทที่ 3 นี้ ผู้วิจัยจะนำไปใช้ในการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่มีต่อคนในชุมชนบ้านสิงห์ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจการดำรงอยู่ของพิธีกรรมนี้ในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

บทที่ 4

บทบาทหน้าที่ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร

ในการศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร ผู้วิจัยจะศึกษาจากข้อมูลภาคสนามที่สัมพันธ์กับความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านและบริบททางสังคมเป็นสำคัญ เพื่อให้เข้าใจว่าเหตุใดท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้คนในชุมชนนี้ยังคงเชื่อและศรัทธาต่อผีบรรพบุรุษ พบว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีมีบทบาทหน้าที่ในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ มีบทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญกำลังใจและการปกป้องคุ้มครองลูกหลานและชุมชน มีบทบาทหน้าที่ในการสร้างสำนึกร่วมและระบบอาวุโสของชาวบ้านในชุมชน มีบทบาทหน้าที่ในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านสิงห์ และมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยระบายนความคับข้องใจและความผ่อนคลายจากความทุกข์ยากในสังคมเกษตรกรรม ดังนี้

4.1 บทบาทหน้าที่ในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์เป็นพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ หรือผีมหีเหล็กข์ ที่ถือเป็นจารีตของล้านช้างเดิม ซึ่งชาวบ้านสิงห์มีบรรพบุรุษเป็นกลุ่มคนเชื้อสายของชาวล้านช้างมาแต่โบราณ ความเชื่อในการนับถือผีและการเซ่นสรวงบูชาผีบรรพบุรุษก็เป็นวิถีปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิมตามฮีต 12 ซึ่งยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ โดยเฉพาะในช่วงฮีตเดือน 7 เป็นช่วงเวลาเลี้ยง “ผีปู่ตา” ในวัฒนธรรมอีสานทุกชุมชนจะมีศาลผีปู่ตาประจำหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นที่ดอนสาธารณะของหมู่บ้าน เมื่อถึงช่วงเวลาเดือน 7 จำและนางเทียมจะนำชาวบ้านในชุมชนไปประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา เพื่อร้องขอความอุดมสมบูรณ์และความเป็นอยู่ของลูกหลานให้อยู่ดีมีสุขปราศจากทุกข์ภัยทั้งปวง ดังความว่า

“เดือน 7 บูชาเทวดาในเวียงและนอกเวียง และในคอง 14 ของ
ท้าวพระยา ก็กล่าวไว้คือกันว่า เป็นท้าวพระยาถึงฤดูเดือน 7 แล้วให้
เลี้ยงเทพารักษ์ มเหล็กข์หลักเมือง หูเมือง ตาเมือง เสือเมือง ทรงเมือง
ตามคอง 14 แล้วเชิญเทวดาอารักษ์ มเหล็กข์เข้าเมืองชำระบ้านเมือง
ป้องกันอันตรายฝ่ายมิจชาติฐิ เพื่อไม่ให้เกิดโทษภัยอันตรายด้วย
มิจชาติฐิได้”

การเช่นสรวงผีบรรพบุรุษนอกจากจะเกี่ยวข้องกับการปกป้องคุ้มครองลูกหลานในชุมชนให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวงแล้ว พิธีกรรมดังกล่าวยังเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งชาวบ้านยังต้องพึ่งพาฟ้าฝนธรรมชาติที่จะตกตามฤดูกาล การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงอัญญาพ่อเฒ่าของชุมชน ชาวบ้านประกอบพิธีเพื่อร้องขอเพื่อให้อัญญาพ่อเฒ่าช่วยบันดาลฟ้าฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านต่างหวังพึ่งสภาพดินฟ้าอากาศตามธรรมชาติเป็นหลัก ชาวบ้านสิงห์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา คิดเป็นร้อยละ 88 และพืชพันธุ์อื่น ๆ ตามฤดูกาลคิดเป็นร้อยละ 12 เห็นได้ว่า ชาวบ้านสิงห์ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักซึ่งต้องพึ่งน้ำและผืนดินในการเพาะปลูก แต่มักประสบปัญหาฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แหล่งน้ำทางธรรมชาติที่ใช้กักเก็บน้ำก็มีไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตรของคนทั้งตำบล จึงทำให้ไม่ได้ผลผลิตทางการเกษตรเท่าที่ควร (องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์, 2564) ชาวบ้านสิงห์ต่างเชื่อว่าอัญญาพ่อเฒ่าสามารถดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลได้ หากฝนตกต้องตามฤดูกาลให้ผลผลิตทางการเกษตรก็จะมีอุดมสมบูรณ์ตามที่ต้องการ ดังนั้นก่อนเริ่มฤดูปลูกข้าว (ลงนา) จึงมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้นเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ใช้เวลาทำพิธีกรรม 1 วัน ช่วงเช้าจำและชาวบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีและเครื่องเซ่นไหว้ และช่วงบ่ายจะเริ่มทำพิธีกรรมเวลาประมาณ 16.00 – 18.00 น. การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีลักษณะเป็นพิธีเลี้ยงลง หรือการเลี้ยงก่อนฤดูปลูกข้าว (ลงนา) ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะถือว่าเป็นจารีตที่ต้องประเพณีปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ภาพประกอบ 58 การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามพบว่า การทำพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์มีการร้องขอเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตรเป็นหลัก โดยใช้หอใน หรือ หอในโงง เป็นสถานที่ประกอบการทำพิธี มีเจ้าคือ นายไสว ชูรัตน์ หรือ เจ้าไสว อายุ 64 ปี เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเพื่อร้องขอความอุดมสมบูรณ์ โดยกำหนดในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งไม่ตรงกับวันพระหรือไม่ตรงกับวันอังคาร ชาวบ้านต่างเชื่อว่าเป็นวันแข็งไม่เหมาะสำหรับการทำพิธีกรรมเลี้ยงผี ในพิธีกรรมมีนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าเป็นคนกลางในการสื่อสารระหว่างผีกับชาวบ้าน เจ้าและชาวบ้านจะยกเครื่องเซ่นไหว้ซึ่งประกอบด้วย เครื่องเซ่นไหว้ประเภทอาหารคาว ได้แก่ เนื้อควายที่นำมาทำเป็นเนื้อจู้ ต้มเนื้อ ลาบเนื้อ และไก่ย่าง เครื่องเซ่นไหว้ประเภทของหวาน ได้แก่ ผลไม้จำพวกมะพร้าว กล้วย ส้ม สาลี่ สับปะรด และเหล้าขาว เพื่อนำมาเลี้ยงอัญญาพ้อเฒ่าและแขกบริวาร เจ้าและนางกำนัลรับใช้จะคอยดูแลบริการเครื่องเซ่นไหว้แก่นางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าจนฟังพอใจ

ในระหว่างนั้นเจ้าจะกล่าวคำร้องขอให้อัญญาพ้อเฒ่าบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เพื่อบังเกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งหมด เมื่อกล่าวคำขอเสร็จแล้วจะมีการเสี่ยงทายเพื่อตรวจสอบดูว่าในปีนั้นฟ้าฝนจะเป็นอย่างไร วิธีการเสี่ยงทายจะเสี่ยงทายจากกระดูกไก่ โดยเจ้าจะเป็นผู้ดึงจะงอยปากไก่ส่วนกลางดึงออกมาแล้วพิจารณาจากกระดูกคางไก่ ถ้ากระดูกคางไก่เรียงอนเสมอกันสวยงาม แสดงว่าในปีนั้นฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ พืชพันธุ์ธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์ดีเช่นกัน ชาวบ้านเมื่อรับทราบคำทำนายก็จะแสดงอาการดีใจส่งเสียงให้ร้องด้วยความดีใจ ดนตรีจะเริ่มบรรเลงเพื่อให้ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกรรมบวงสรวงอัญญาพ้อเฒ่าได้ร่วมฟ้อนรำกันอย่างสนุกสนาน เจ้าและชาวบ้านร่วมฟ้อนรำกับนางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าบนปะรำพิธีจนกระทั่งดนตรีจบเป็นอันเสร็จพิธี เมื่อเสร็จพิธีกรรมเจ้าจะแบ่งเครื่องเซ่นไหว้แจกจ่ายให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีเพื่อนำไปรับประทาน ชาวบ้านต่างเชื่อกันว่าเครื่องเซ่นไหว้ของอัญญาพ้อเฒ่าถือเป็นอาหารสิริมงคลจะทำให้บังเกิดความสมบูรณ์พูนผลแก่ครอบครัวอีกด้วย

ภาพประกอบ 59 การดูแลลักษณะคางไก่

ภาพประกอบ 60 นางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าฟ้อนรำในพิธี

นอกจากนี้เครื่องเซ่นไหว้ทั้งประเภทของควาและของหวานในแต่ละปีมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น นางประหยัด สุวรรณเพชร (ประหยัด สุวรรณเพชร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564) ได้กล่าวว่า การจัดเครื่องเซ่นไหว้ของอัญญาพ่อเฒ่าจะต้องทำตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมาและมีให้ครบถ้วนทุกอย่าง เกินได้แต่ห้ามขาดเหลือโดยเด็ดขาด การเซ่นดีพลีถูกต้องจะทำให้อัญญาพ่อเฒ่าเกิดความพึงพอใจ เชื่อกันว่าเครื่องเซ่นไหว้จำนวนมากก็แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ในปีก่อนที่ท่านได้เคยดลบันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ชุมชน จึงนำผลผลิตที่ได้มาทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเพื่อร้องขอความอุดมสมบูรณ์ให้เพิ่มขึ้นมากกว่าปีก่อน เพราะเชื่อว่าอัญญาพ่อเฒ่าจะช่วยดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นอย่างแน่นอน

จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์เพื่อร้องขอความอุดมสมบูรณ์ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งต้องอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลและแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อใช้ในการเพาะปลูกและใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือน ชาวบ้านมีความเชื่อว่า อัญญาพ่อเฒ่าสามารถบันดาลสิ่งที่ดีจนปรารถนาได้เสมอ การทำพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์จึงมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตรและความมั่งคั่งเรื่องโภคทรัพย์และความมั่งคั่งด้านเศรษฐกิจให้บังเกิดแก่ลูกหลานและชุมชน

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ถือเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันสืบมาแต่โบราณตามฮีตสิบสอง ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีกรรมต่างมาเพื่อร้องขอความอุดมสมบูรณ์ของน้ำและพืชผลทางการเกษตรให้แก่ชาวบ้านและชุมชน แสดงให้เห็นว่าความเชื่อและพิธีกรรมเลี้ยงผีที่สืบทอดกันมาตามฮีตสิบสอง มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะบทบาทหน้าที่ที่ให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ดั้งเดิม และยังคงดำรงอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน

ภาพประกอบ 61 ชาวบ้านเข้ามาบนบานบอกกล่าวแก่นางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่า

4.2 บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญกำลังใจและการปกป้องคุ้มครองลูกหลานและชุมชน

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์เป็นพิธีกรรมที่ปรากฏในฮีตสิบสอง โดยมีการกำหนดให้เลี้ยงผีบรรพบุรุษในเดือนเจ็ด เพื่อเช่นสรวงหลักบ้านหลักเมือง ผีบรรพบุรุษ ผีตาแฮก นอกจากนี้เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทำการเกษตรแล้ว ยังถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านฤดูกาลจึงต้องมีการชำระล้างบ้านเมืองให้สะอาด ขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หมดไปเพื่อต้อนรับฤดูกาลใหม่และทำให้บ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น ทั้งนี้พิธีดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่หน้าที่โดดเด่นในการปกป้องคุ้มครองและ

ยังสร้างขวัญกำลังใจให้ลูกหลานและชาวบ้านสิงห์ดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคตได้อย่างราบรื่นปลอดภัยและมีความสุข โดยมีนางเทียมและจำ เป็นผู้ประกอบพิธีทำหน้าที่เป็นตัวกลาง (Mediator) ในการสื่อสารระหว่างคนกับผีบรรพบุรุษและการจัดพิธีกรรมขึ้นเป็นประจำทุกปี จารีตประเพณีของชาวบ้านสิงห์ที่ยังคงสืบทอดและรักษาให้ยังคงดำรงอยู่ผ่านพิธีกรรมเลี้ยงผี คือ การปกป้องคุ้มครองและการสร้างขวัญกำลังใจ จารีตประเพณีเหล่านี้ถ่ายทอดและสื่อสารให้ลูกหลานในชุมชนบ้านสิงห์ได้รับรู้ผ่านการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษได้ 2 ระดับ ได้แก่ ระดับครอบครัว และระดับชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 ระดับครอบครัว

ชุมชนบ้านสิงห์ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้นเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง เมื่อจำได้กำหนดวันเวลาในการทำพิธีกรรมแล้วจะมาแจ้งให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านได้รับทราบเพื่อช่วยกันจัดเตรียมเครื่องเช่นไห้วทั้งอาหารคาวและอาหารหวานจนครบถ้วนตามที่ผีต้องการ ในช่วงเช้าของวันทำพิธีกรรมชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะมีการเสียเคราะห์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว โดยนำกาบกล้วยมาทำเป็นกระทงสามเหลี่ยมหรือเรียกว่า “กระทงหน้าวัว” ทำครอบครัวละ 1 กระทง ภายในบรรจุเครื่องเช่นไห้วอาหารคาวหวาน เช่น ข้าวเหนียว อาหารแห้งต่าง ๆ ใส่ไว้สำหรับเช่นญาติที่มารอรับเครื่องเช่นนอกหมู่บ้าน

ทั้งนี้แต่ละครอบครัวจะเอาเส้นผม จำนวน 2 – 3 เส้นและตัดเล็บมือเล็บเท้าของสมาชิกในครอบครัวใส่ในกระทง ซึ่งเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นการตัดเคราะห์ร้ายและโรคภัยออกจากตัวลูกหลานแล้วนำไปทิ้งนอกหมู่บ้าน บริเวณที่นำกระทงไปวางไว้เดิมที่เคยเป็นป่าช้าเก่าชาวบ้านเชื่อเหมือนกันว่า บรรดาญาติที่ไม่สามารถเข้ามาร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผีได้ จะมารับเครื่องเช่นไห้วจากกระทงหน้าวัวและนำเคราะห์ทั้งหลายทั้งปวงจากกระทงหน้าวัวกลับไปด้วยเป็นอันเสร็จการเสียเคราะห์ ทำให้ชาวบ้านเชื่อมั่นว่าเคราะห์ร้ายต่าง ๆ และโรคภัยไข้เจ็บได้ทิ้งไปในกระทงจนหมดสิ้นแล้วจึงหวังว่าการดำเนินชีวิตจากนี้ไปจะมีแต่ความสุขความเจริญ สุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์

ภาพประกอบ 62 การทิ้งกระทงหน้าวัดเพื่อสะเดาะเคราะห์ในช่วงเช้าของวันทำพิธี

ส่วนช่วงบ่ายในพิธีกรรมเลี้ยงผีได้เชิญอัญญาพ้อเฒ่าที่เป็นผีบรรพบุรุษลงมาเทียมเพื่อร่วมพิธีและพบปะบรรดาลูกหลาน ลูกศิษย์ลูกหา และชาวบ้านแต่ละครอบครัวที่มาขอเฝ้าต้อนรับ ในขั้นตอน “การต้อนรับอัญญาพ้อเฒ่า” ลูกหลานและชาวบ้านแต่ละครอบครัวจะมาต้อนรับเพื่อนำพวงมาลัยดอกดาวเรืองและจะขอพรจากอัญญาพ้อเฒ่าให้ดลบันดาลความปรารถนาให้สมดังที่หวังไว้ ทั้งในด้านการงาน การค้าขาย การเรียน บางคนหากต้องการสิ่งที่ปรารถนาอาจจะมีกรบนบานศาลกล่าว

นอกจากนี้ยังร้องขอให้อัญญาพ้อเฒ่าช่วยช่วยปกป้องคุ้มครองขจัดปัดเป่าภัยร้ายให้แก่ลูกหลานจนหมดสิ้นและประสบแต่ความสงบสุขร่มเย็นเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ลูกหลานซึ่งต่างเชื่อกันว่าการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคตจะมีแต่ความราบรื่นและประสบความสำเร็จในชีวิต

4.2.2 ระดับชุมชน

ในขั้นตอน “การเล่นประกอบพิธีกรรม” ของพิธีกรรม นางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่และนางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าพ็อนรำและเล่นประกอบพิธีกรรมโดยการใช้นอกและดาบเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หนีหายไปจากชุมชน นางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่จับนอกระหว่างสองมือ มือซ้ายจับส่วนบน มือขวาจับส่วนล่าง หันหน้าไปทางด้านทิศตะวันตกซึ่งเป็นทิศของคนตายแล้วพุ่งแทงนอกระหว่างฝ่ามือเวียนซ้ายไปรอบ ๆ บนปะรำพิธีจนครบ 1 รอบ จากนั้นนางเทียมอัญญาพ้อเฒ่าอีกคนใช้ดาบพ็อนรำรอบเหนือศีรษะหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันตก แล้วเดินเวียนซ้ายกวัดแกว่งดาบไปมาจนครบ 1 รอบ ทิศตะวันตกและลักษณะการเดินเวียนซ้ายเป็นการสื่อถึงคนตายเพื่อต้องการขับไล่ภูตผีปีศาจที่จะมากล้ำกรายลูกหลานและชาวบ้านให้หนีหายไปจากชุมชน

พฤติกรรมดังกล่าวชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นการตัดเคราะห์ ขับไล่สิ่งชั่วร้าย ภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น และสิ่งอัปมงคลทั้งหลายให้พ้นไปจากลูกหลานและชุมชน หลังจากนั้นนางเทียมอัญญาพ่อเผ่าใหญ่พนมมือยกขึ้นเหนือศีรษะแล้วนำดอกและดาบเสียบเก็บไว้ที่ปะรำพิธีถือเป็นอันเสร็จขั้นตอน

พฤติกรรมการปฏิบัติทั้งสองระดับดังกล่าวนี้เป็นการแสดงออกที่เป็นรูปธรรมตามฮีตสิบสอง สະท่อนให้เห็นว่า ในระดับครอบครัวและระดับชุมชนชาวบ้านสิ่งต่างปรารถนาและคาดหวังว่าจะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากอำนาจของอัญญาพ่อเผ่า รวมถึงช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย โรคภัยต่าง ๆ และภัยพิบัติทางธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชนให้หนีหายไปจากลูกหลานและชุมชน การดำเนินชีวิตต่อจากนี้ต่อไปจะประสบแต่ความสุขความเจริญ สมบูรณ์พูนสุขสืบต่อไป

จะเห็นว่า การเสียเคราะห์ ขั้นตอนการต้อนรับอัญญาพ่อเผ่า และขั้นตอนการเล่นประกอบพิธีกรรมล้วนแล้วมีจุดประสงค์เดียวกันคือ การตัดเคราะห์ ขจัดปัดเป่าทุกข์โรคภัยให้แก่ลูกหลานและชุมชนการแสดงออกและการปฏิบัติในพิธีกรรมของนางเทียมอัญญาพ่อเผ่าจะช่วยให้ชาวบ้านเกิดขวัญกำลังใจและรู้สึกปลอดภัยที่ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากอำนาจของอัญญาพ่อเผ่า ทำให้ชาวบ้านมีความศรัทธาต่อผีบรรพบุรุษของชุมชนมากยิ่งขึ้น และคาดหวังว่าการดำเนินชีวิตของพวกเขาจะมีแต่ความราบรื่น ประสบแต่ความสมบูรณ์พูนสุขและปราศจากโรคภัยมาเบียดเบียนอีกต่อไป

ดังนั้นพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์มีบทบาทหน้าที่สำคัญอีกประการคือ การสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวบ้านในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคตอย่างราบรื่นและมีความสุขและให้ความหวังในการได้รับการปกป้องคุ้มครองลูกหลานจากอัญญาพ่อเผ่า และช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้หนีหายไปจากชุมชน นับว่าเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญต่อชาวบ้านสิ่งซึ่งจึงต้องมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้นทุกปีเพื่อต้องการให้การให้ชีวิตมีความปลอดภัยจากการปกป้องคุ้มครองของอัญญาพ่อเผ่าและยังเป็นสร้างขวัญกำลังใจให้แก่คนในชุมชนให้ดำเนินชีวิตต่อไปอย่างมีความสุข

ภาพประกอบ 63 นางเทียมอัญญาพ่อแม่กวัดแกว่งดาบในพิธี

4.3 บทบาทหน้าที่สำคัญในการสร้างสำนึกร่วมการเป็นหนึ่งเดียวและระบบอาวุโสของชาวบ้านในชุมชน

การศึกษาประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนบ้านสิงห์พบว่าบ้านสิงห์หรือบ้านสิงห์โคกเป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายโดยบรรดากลุ่มลูกหลานเชื้อสายของเจ้าพระวอ เจ้าพระตาหลายคน (บำเพ็ญ ณ อุบล, 2542, น. 4600) เมื่อสิ้นชีวิตแล้วชาวบ้านสิงห์ยังให้ความสำคัญเคารพนับถือและอัญเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษเหล่านี้ให้เป็นมเหสถ์หลักบ้านสืบมา ชาวบ้านเรียกว่า อัญญาพ่อแม่ใหญ่และอัญญาพ่อแม่น้อย

ชาวบ้านสิงห์มีความเคารพนับถืออัญญาพ่อแม่ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของตนเป็นอย่างมากและยกย่องให้เป็นมเหสถ์หลักบ้านมาตั้งแต่อดีต จึงได้มีการตั้งหอผีขึ้น 2 แห่ง คือ หอในโอง หรือ คุ่มเวียง เป็นของอัญญาพ่อแม่ใหญ่ซึ่งเคยเป็นที่อยู่ (คุ่ม) ของบรรดาเจ้านายเชื้อสายเจ้าพระวอ เจ้าพระตาไว้เป็นหลักบ้านหลักเมืองตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน

ความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวบ้านสิงห์มีความเกี่ยวข้องในการก่อตั้งชุมชนบ้านสิงห์ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวยังคงหยั่งรากลึกอยู่ในจิตใจของแต่ละคนมาตั้งแต่อดีตจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หนึ่งเดียวที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พักทางจิตใจของคนในชุมชน ชาวบ้านสิงห์ต่างให้ความสำคัญเคารพนับถือในความศักดิ์สิทธิ์ของอัญญาพ่อแม่เป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าอัญญาพ่อแม่เป็นผีบรรพบุรุษซึ่งเปรียบเสมือนคนในครอบครัวที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานจากภัยอันตรายทั้งปวง ดังนั้นชาวบ้านสิงห์จึงต้องประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำชุมชนขึ้นปีละ 1 ครั้ง ตามที่ปรากฏในฮีตสิบสองในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี โดยมีนางเทียมหรือนางเทียมซึ่งเป็นผู้ใช้อัญญาพ่อแม่เลือกให้เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อแม่มีจำนวน 5 คน เพื่อ

เป็นคนกลางในการสื่อสารระหว่างผีกับชาวบ้าน พิธีกรรมเลี้ยงผีจึงเป็นการช่วยต่อย้ำความสัมพันธ์ ความสามัคคีของชาวบ้านซึ่งทำให้มีความผูกพันและการสร้างสำนึกร่วมการเป็นหนึ่งเดียวกันในการมีบรรพบุรุษเดียวกัน

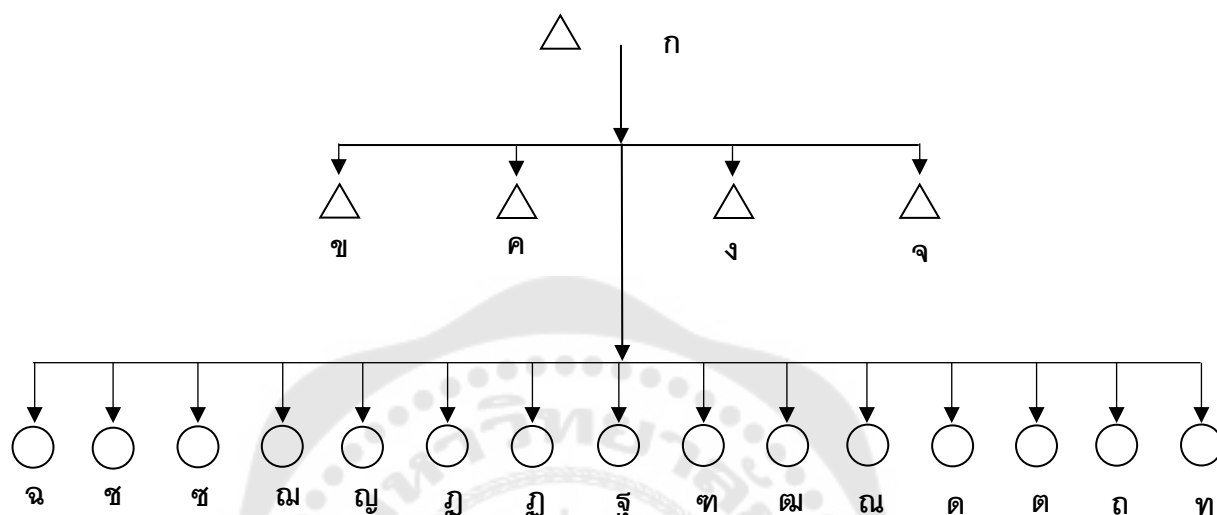
การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีองค์ประกอบและวิถีปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งสะท้อนให้เห็นกลุ่มคนที่นับถืออัญญาพ่อเฒ่าและแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่าที่สัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย โดยมีผีบรรพบุรุษของชุมชนบ้านสิงห์มี 5 องค์ คือ อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ เป็นมเหสักข์หลักบ้าน อัญญาพ่อเฒ่าน้อย และอัญญาพ่อเฒ่าองค์อื่นอีก 3 องค์ ซึ่งเป็นกลุ่มเจ้านายเชื้อสายเจ้าพระวอที่ร่วมกันก่อตั้งหมู่บ้านสิงห์ขึ้น และนางเทียม 5 คน ที่มีการสืบทอดการนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าในสายตระกูล ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นเครือข่ายของการนับถืออัญญาพ่อเฒ่าทั้งสององค์และเครือข่ายตามสายตระกูล ดังนี้

4.3.1 ลักษณะเครือข่ายตามสถานภาพของอัญญาพ่อเฒ่าและแขกบริวาร

อัญญาพ่อเฒ่า เป็นตำแหน่งการปกครองหัวเมืองตามธรรมเนียมอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) เมื่อครั้งที่หัวเมืองในภาคอีสานยังคงอยู่ใต้อำนาจเวียงจันทน์ ชาวบ้านสิงห์ใช้เรียกบรรพบุรุษของตนเองที่เคารพนับถือมีอัญญาพ่อเฒ่า 5 องค์ คือ อัญญาพ่อเฒ่าใหญ่ หรือพ่อขุนหาญ มีสถานภาพเป็นมเหสักข์หลักบ้านและเป็นหัวหน้าผีที่มีอำนาจเหนือกว่าอัญญาพ่อเฒ่าองค์อื่น ๆ อัญญาพ่อเฒ่าน้อย หรือ ปู่พระยาปากเข็ด มีสถานภาพเป็นอัญญาพ่อเฒ่ามีอำนาจรองจากอัญญาพ่อเฒ่าใหญ่มีหน้าที่ดูแลบริเวณโดยรอบชุมชนบ้านสิงห์ อัญญาพ่อเฒ่าขุนราชโกชนอยและอัญญาพ่อเฒ่าที่ไม่ทราบชื่ออีก 2 องค์ มีสถานภาพเป็นอัญญาพ่อเฒ่าเช่นเดียวกัน โดยอัญญาพ่อเฒ่าทั้ง 5 องค์เป็นเชื้อสายเจ้าพระวอที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ในยุคสมัยที่เจ้าพระวอพาไพร่พลบริวารอพยพหนีภัยสงครามมาตั้งบ้านเมืองที่บ้านสิงห์ ความสำนึกร่วมเกี่ยวกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนและการมีบรรพบุรุษร่วมกันทำให้ชาวบ้านสิงห์เคารพนับถืออัญญาพ่อเฒ่าเสมือนบรรพบุรุษของคนในชุมชน

ชาวบ้านสิงห์เคารพนับถืออัญญาพ่อเฒ่าใหญ่และอัญญาพ่อเฒ่าน้อยเป็นอย่างมาก เนื่องจากสถานที่ตั้งหอผีเดิมเคยเป็นบ้านเรือนของอัญญาพ่อเฒ่ามาก่อน จึงสร้างหอผีตรงบริเวณพื้นที่ดังกล่าวชั้น 2 แห่ง คือ หอในโฮง หรือคุ่มเวียง ตั้งอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน และหอนอกตั้งอยู่ภายในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ ซึ่งทั้ง 2 แห่งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านสิงห์ ส่วนอัญญาพ่อเฒ่าองค์อื่นไม่มีหอผี ภายหลังนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าบางองค์ได้มีการสร้างหอผีขึ้นในพื้นที่ของตน ส่วนแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่ามีทั้งหมด 15 องค์ ชาวบ้านสิงห์ไม่ได้สร้างหอผีให้เนื่องจากวิญญูณของแขกบริวารเป็นผีมเหสักข์หลักบ้านที่ชุมชนอื่นและจะมาร่วมใน

พิธีกรรมเลี้ยงผีเพียงปีละ 1 ครั้งหรือในบางปีก็มาไม่ครบ ส่วนนางเทียมของแขกบริวารแต่ละองค์ จะอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ในเขตตำบลสิงห์ ดังแผนผังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 ลักษณะเครือข่ายอัญญาพ่อแม่ผู้ใหญ่ อัญญาพ่อแม่องค์อื่น ๆ และแขกบริวาร

△ สัญลักษณ์แทน นางเทียมของอัญญาพ่อแม่ — ○ สัญลักษณ์แทน นางเทียมแขกบริวาร

ก. อัญญาพ่อแม่ใหญ่ หรือ พ่อขุนหาญ ที่เป็นหัวหน้ามีอำนาจสูงสุดในกลุ่มอัญญาพ่อแม่ ทั้ง 5 องค์ เป็นมเหสีหลักที่บ้านของชุมชนบ้านสิงห์ หอผีสร้างขึ้นเป็นหอแรกตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของเทียมบุตร ต่อมาได้ย้ายมาตั้งอยู่กลางหมู่บ้านเรียกว่า หอใน ปัจจุบันมีนางประยูร ชูรัตน์ หรือ เทียมบุตร เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อแม่ใหญ่ อยู่ที่หมู่บ้านสิงห์ คุ่มใต้ (เดิมเป็นคุ่มในไฮง หรือ ท้องพระโรง) หมู่ 1 ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

ข. อัญญาพ่อแม่น้อย หรือ ปู่พระยาปากเซ็ด ชาวบ้านนิยมเรียกว่า อัญญาพ่อแม่น้อย หอนอก เป็นอัญญาพ่อแม่อีกองค์ ตามคำบอกเล่าของเทียมเปลี่ยนเชื่อว่าเป็นลูกหลานเชื้อสายเจ้าพระวอที่ร่วมกันก่อตั้งหมู่บ้าน หอผีสร้างขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกันกับหอในตั้งอยู่ภายในพื้นที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ ปัจจุบันนางเปลี่ยน ไชยมาตย์ หรือ เทียมเปลี่ยน เป็นนางเทียม อยู่บ้านสิงห์ หมู่ 1 ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

ค. อัญญาพ่อแม่หอใน(ไม่ทราบชื่อ) มีสถานภาพเป็นอัญญาพ่อแม่ที่มาร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผี ตามคำบอกเล่าของเทียมป้อเชื่อว่าเป็นลูกหลานเชื้อสายเจ้าพระวอที่ร่วมกันก่อตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านเรียกกว่า อัญญาพ่อแม่หอใน นอกจากนี้ได้ตั้งหอหลังเล็กไว้ที่หน้าบ้านของตนด้วย

ในปัจจุบันนางลำไผ่ พูลสวัสดิ์ หรือเทียมป้อ เป็นนางเทียม อาศัยอยู่บ้านสิงห์ หมู่ 1 ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

ง. อัญญาพ้อเฒ่า (ไม่ทราบชื่อ) มีสถานภาพเป็นอัญญาพ้อเฒ่าเช่นกันกับองค์อื่น ๆ ตามคำบอกเล่าของเทียมตึกเชื่อว่าเป็นลูกหลานเชื้อสายเจ้าพระวอที่ร่วมกันก่อตั้งหมู่บ้าน ปัจจุบันนางสุธีรา ไชยปัญญา หรือ เทียมตึก เป็นนางเทียม อาศัยอยู่บ้านสิงห์ หมู่ 1 ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

จ. อัญญาพ้อเฒ่า หรือ ขุนราชโกษาโนย มีสถานภาพเป็นอัญญาพ้อเฒ่าอีกองค์ ตามประวัติศาสตร์ลาว ขุนราชโกษาโนยเป็นทหารเอกของเจ้าพระตาที่เคยอพยพหนีภัยสงครามตามกลุ่มลูกหลานเชื้อสายเจ้าพระวอเจ้าพระตาและร่วมกันก่อตั้งหมู่บ้าน ปัจจุบันนางบัวกัน ไสลบาท หรือ เทียมปุม เป็นนางเทียม ได้สร้างหอผีหลังเล็กไว้ที่หน้าบ้านของตน อาศัยอยู่บ้านสิงห์ หมู่ 1 ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

ฉ. - ท. แยกบริวารของอัญญาพ้อเฒ่า ส่วนใหญ่เป็นมิตรสหาย นายทหาร และบรรดาบริวารของอัญญาพ้อเฒ่าใหญ่มีสถานภาพเป็นแยกบริวารที่มาร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผีเท่านั้น ซึ่งในทุก ๆ ปีมีจำนวนไม่แน่นอน ซึ่งแยกบริวารที่สามารถระบุได้ว่ามาร่วมในพิธีเป็นประจำทุกปี มีจำนวน 15 องค์ ซึ่งในบางปีก็มาร่วมพิธีไม่ครบตามจำนวนดังกล่าว อย่างไรก็ตามชาวบ้านสิงห์ก็ยังต้องจัดเครื่องเซ่นไหว้ทั้งของควาและของหวานให้ครบตามจำนวนที่เคยปฏิบัติกันสืบมาแต่โบราณ

แผนภูมิข้างต้นแสดงให้เห็นสถานภาพของอัญญาพ้อเฒ่าทั้ง 5 องค์ ที่เป็นผีบรรพบุรุษของชาวชุมชนบ้านสิงห์ อัญญาพ้อเฒ่าทั้ง 5 องค์นี้มีนางเทียมประจำทำหน้าที่เข้าทรงและเป็นสื่อกลางระหว่างผีบรรพบุรุษกับชาวบ้าน อัญญาพ้อเฒ่าทุกองค์ล้วนมีความสำคัญต่อพิธีกรรมเลี้ยงผีถือว่าเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อของชุมชนบ้านสิงห์ที่ได้รับการสืบทอดกันมาแต่โบราณ อัญญาพ้อเฒ่าใหญ่มีอำนาจสูงสุด อัญญาพ้อเฒ่าน้อยและอัญญาพ้อเฒ่าองค์อื่น ๆ อีก 3 องค์เป็นบริวารความเชื่อเรื่องสถานภาพและอำนาจของอัญญาพ้อเฒ่าทุกองค์ยังคงดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น ทั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นระบบความคิดความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษของตนอันเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนบ้านสิงห์ได้อย่างน่าสนใจ

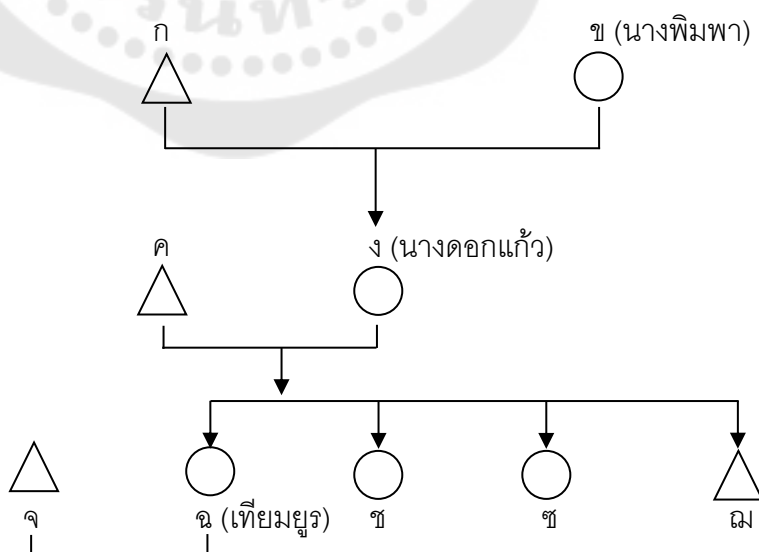
4.3.2 ลักษณะเครือข่ายความเป็นญาติของนางเทียมอัญญาพ้อเฒ่า

นางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าแต่ละองค์เป็นผู้ที่อัญญาพ้อเฒ่าคัดเลือกถือเป็นตัวแทนในการทำหน้าที่เข้าทรงในพิธีกรรมเลี้ยงผี และเป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างวิญญาณอัญญาพ้อเฒ่ากับเจ้า บรรดาลูกหลานและชาวบ้านสิงห์ ความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษและ

การประกอบพิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านสิงห์ ทั้งในระดับปัจเจกและชุมชน

นางเทียมของอัญญาพ่อแม่ทุกคนได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษในสายผู้หญิงเท่านั้น นางเทียมที่ถูกเลือกจะต้องปฏิบัติหน้าที่ไปจนกว่าจะเสียชีวิต นางเทียมอัญญาพ่อแม่จึงมีส่วนสำคัญในการรักษาแนวปฏิบัติการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีให้ยังคงดำรงอยู่ ซึ่งลักษณะเครือข่ายความเป็นญาติของนางเทียมอัญญาพ่อแม่แต่ละคนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทางสายตระกูล ดังนี้

1) นางประยูร ชูรัตน์ หรือ เทียมยูร อายุ 82 ปี นามสกุลเดิมคือ ปทุมชาติ ได้สมรสกับนายสมศรี ชูรัตน์ ซึ่งสามีเสียชีวิตตั้งแต่อายุ 63 ปี เทียมยูรเป็นร่างเทียมของอัญญาพ่อขุนหาญ หรือเรียกว่า อัญญาพ่อแม่ใหญ่ โดยเครือข่ายนางเทียมของอัญญาพ่อแม่ใหญ่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษในสายผู้หญิงตั้งแต่ นางพิมพา ปทุมชาติ มีศักดิ์เป็นยายของเทียมยูร ได้เลือกนางดอกแก้ว ปทุมชาติ ซึ่งเป็นแม่ของเทียมยูรให้เป็นนางเทียมสืบทอดมา จนกระทั่งเทียมยูรได้รับเลือกให้เป็นนางเทียมสืบทอดจากนางดอกแก้ว ปทุมชาติ แม่ของเทียมยูรจวบจนทุกวันนี้ ในปัจจุบันเทียมยูรเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดตามสถานภาพและศักดิ์ของอัญญาพ่อแม่ใหญ่ นางเปลี่ยน ไชยมาตย์ (เปลี่ยน ไชยมาตย์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2564) กล่าวว่า เครือข่ายตระกูลของนางพิมพา นางดอกแก้ว และเทียมยูรเป็น เครือสายของเจ้านายคุ้มในโฮง โดยนางพิมพา ประทุมชาติ มีลูกสาว 3 คน คือ นางไข นางเทพ และนางดอกแก้ว ปทุมชาติ ดังแผนผังแสดงลักษณะเครือข่ายความเป็นญาติดังนี้

แผนภูมิที่ 2 ลักษณะระบบครอบครัวของเทียมยูรในการสืบทอดการเป็นนางเทียม

สัญลักษณ์แทน ผู้ชาย

สัญลักษณ์แทน ผู้หญิง

ระบบครอบครัวของเทียมมูร์เป็นครอบครัวขยายในแนวยืนที่มีความเกี่ยวข้องกันทางสายโลหิตโดยตรง ได้แก่ ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน อาศัยอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกัน (ประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ, 2535, 74) โดยลำดับเครือญาติการสืบทอดการเป็นนางเทียมเริ่มจาก ข. คือนางพิมพ์เป็นยายของ เทียมมูร์ แต่งงานกับ ก. ซึ่งเป็นตาของเทียมมูร์ ง. คือนางดอกแก้ว เป็นลูกของ ก. และ ข. และเป็นแม่ของเทียมมูร์ ฉ. คือเทียมมูร์อยู่ดูแลยายพิมพ์มาตั้งแต่เด็ก ต่อมาเทียมมูร์ได้แต่งงานกับ จ. (เสียชีวิตเมื่ออายุ 63 ปี) เทียมมูร์ได้สืบทอดการเป็นนางเทียมมาจากแม่และยาย ซึ่งก่อนหน้านั้นเทียมมูร์กล่าวว่ามีคนอื่นเป็นเทียมมาก่อนแล้ว แต่ตนจำไม่ได้ เทียมมูร์รับเป็นนางเทียมมาตั้งแต่แม่เสียชีวิตตอนอายุ 42 ปี ปัจจุบันอายุ 82 ปี รวมระยะเวลาเป็นนางเทียม 40 ปี

2) ยายลำไพล พูลสวัสดิ์ หรือ เทียมป้อ อายุ 71 ปี เป็นนางเทียมของอัญญาพอเผ่า (ไม่ทราบชื่อ) เทียมป้อจำไม่ได้ว่าตนสืบทอดหน้าที่นางเทียมมาจากใคร แต่แม่สีผาซึ่งเป็นคนที่ขอตนมาเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรมเคยเป็นนางเทียม ซึ่งตั้งแต่ตอนยังเด็ก ๆ นางเปลี่ยน ไชยมาตย์ (เปลี่ยน ไชยมาตย์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2564) กล่าวว่าตนจำได้ว่ามีนางเทียมสืบทอดกันมาหลายคน กว่าจะมาถึงเทียมป้อ ได้แก่

นางวัน ชูรัตน์ ซึ่งเป็นคนเลี้ยงข้างของเจ้าเมืองในโฮง เวลาเทียมจะต้องมีการขี่ข้าง ถือตะขอเลี้ยงข้าง

นางสุน ชูรัตน์

นางสีผา ชูรัตน์ ซึ่งเป็นคนเลี้ยงข้าง เลี้ยงม้า อยู่ในโฮงเช่นกัน เวลาเทียมจะแสดงอาการว่าขี่ข้าง ซี่ม้าด้วย

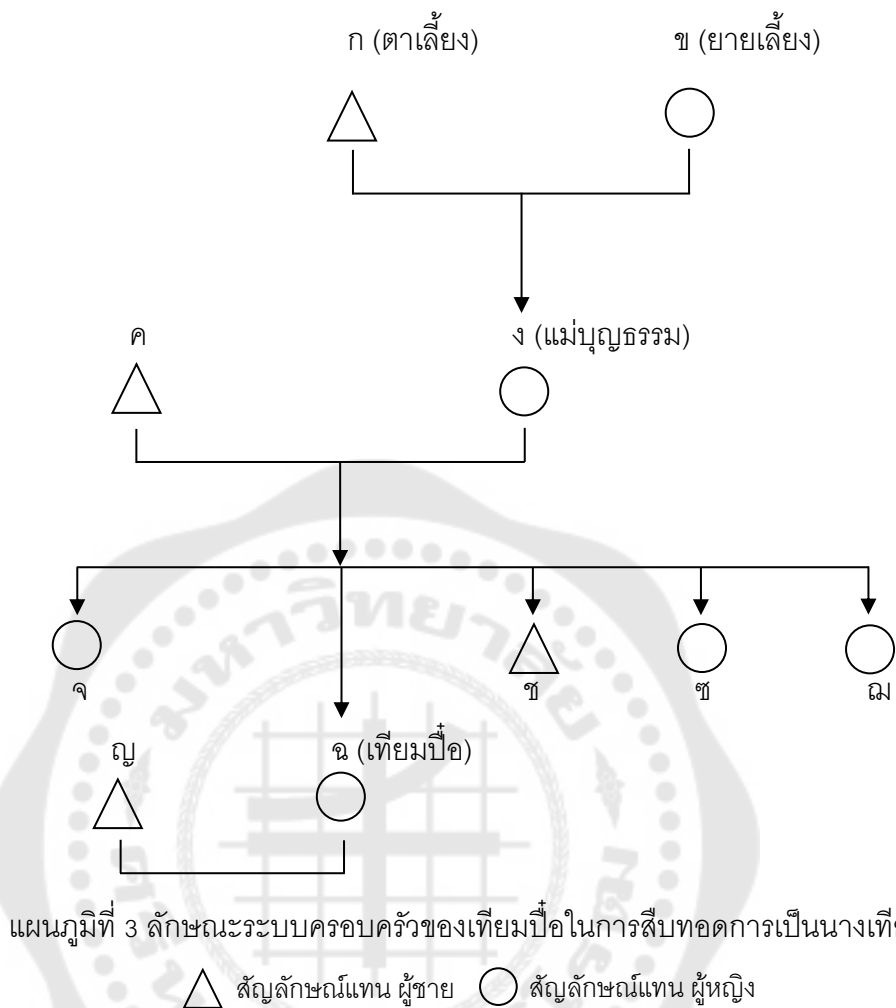
นางกุ่ม ชูรัตน์

นางทองป้อ พันคู

นางสัว ชูรัตน์

นางลำไพล พูลสวัสดิ์ (เทียมป้อ)

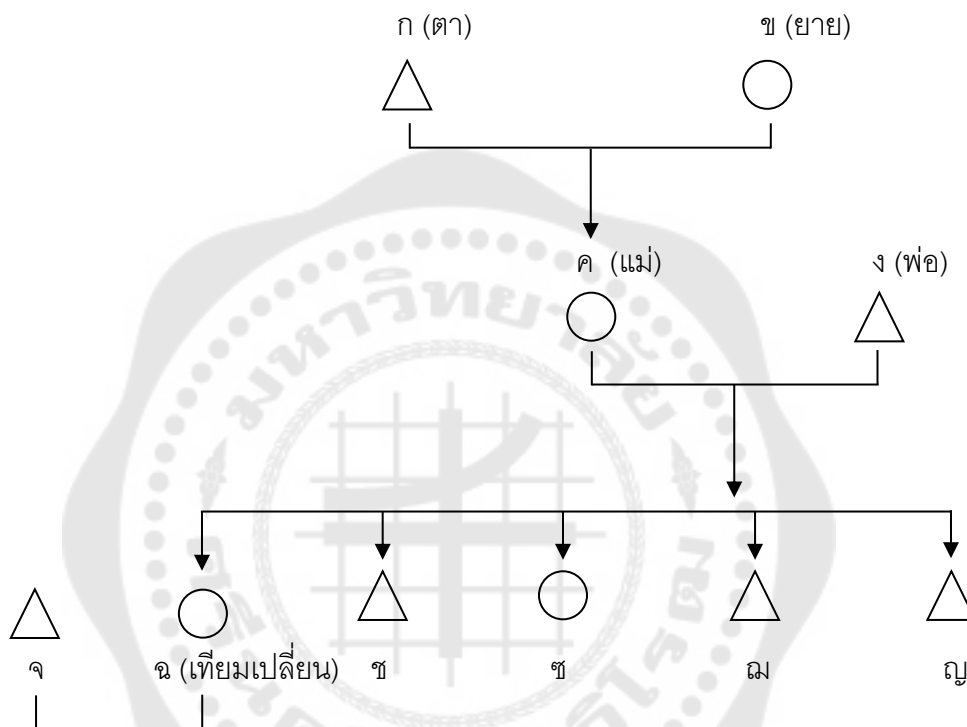
นางเทียมทุกคนเป็นเครือญาติที่สืบเชื้อสายมาจาก สายสกุล “ชูรัตน์” กันมาแต่โบราณ เทียมป้อเป็นนางเทียมตั้งแต่อายุ 17 ปี ปัจจุบันอายุ 71 ปี รวมเวลาที่เป็นนางเทียมเกือบ 54 ปีแล้ว เทียมป้อไม่ได้สืบทอดมาจากยายและแม่เหมือนนางเทียมคนอื่น ๆ ดังแผนผังแสดงความสัมพันธ์และการสืบทอดการเป็นนางเทียมดังนี้

ระบบครอบครัวของนางเทียมป้อ เป็นครอบครัวขยายในแนวที่มีความเกี่ยวข้องกันทางสายโลหิตโดยตรง ได้แก่ ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก และหลาน อาศัยอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกัน โดยลำดับการสืบทอดการเป็นนางเทียมตั้งแต่ ข. เป็นยายเลี้ยงที่เคยเป็นนางเทียมได้แต่งงานกับ ก. ซึ่งเป็นตาเลี้ยง และ ง. คือนางสีผา ชูรัตน์ เป็นลูกสาวของ ก. และ ข. เคยทำหน้าที่เป็นนางเทียมมาก่อน ต่อมา ง. แต่งงานกับ ค. และได้ขอ ฉ. หรือเทียมป้อมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมและรับสืบทอดเป็นนางเทียมหลังจากแม่บุญธรรมเสียชีวิต ต่อมา ฉ. แต่งงานกับญ. หรือนายบุญโฮม พูลสวัสดิ์

3) นางเปลี่ยน ไชยมาตย์ หรือเทียมเปลี่ยน อายุ 71 ปี เทียมเปลี่ยนเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าหอนอกที่อยู่หน้าสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ เทียมเปลี่ยนเริ่มเป็นนางเทียมตั้งแต่อายุ 35 ปี ขณะนั้นยังไม่ได้หย่าขาดจากสามีก่อนจะรับเป็นนางเทียม โดยการสืบทอดอำนาจการเป็นนางเทียมของเทียมเปลี่ยนเทียมเปลี่ยนมาตั้งแต่วินาศ

คือ นายนิน พูลสวัสดิ์ (เป็นญาติของนายบุญโฮม พูลสวัสดิ์ สามีของเทียมเปื้อ) นายนินเคยเป็นเจ้าประจำหอต่าง ๆ ในหมู่บ้านสิงห์มาก่อน ต่อมานางโ ไชยมาตย์ แม่ของเทียมเปื้อน จึงรับเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเต๋าน้อยหอนอก และเสียชีวิตเมื่ออายุ 52 ปี เทียมเปื้อนก็รับเป็นนางเทียมจากแม่สืบทอดมาจนปัจจุบัน โดยเรียงลำดับการสืบทอดตามแผนผังดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4 ลักษณะระบบครอบครัวของเทียมเปื้อนในการสืบทอดการเป็นนางเทียม

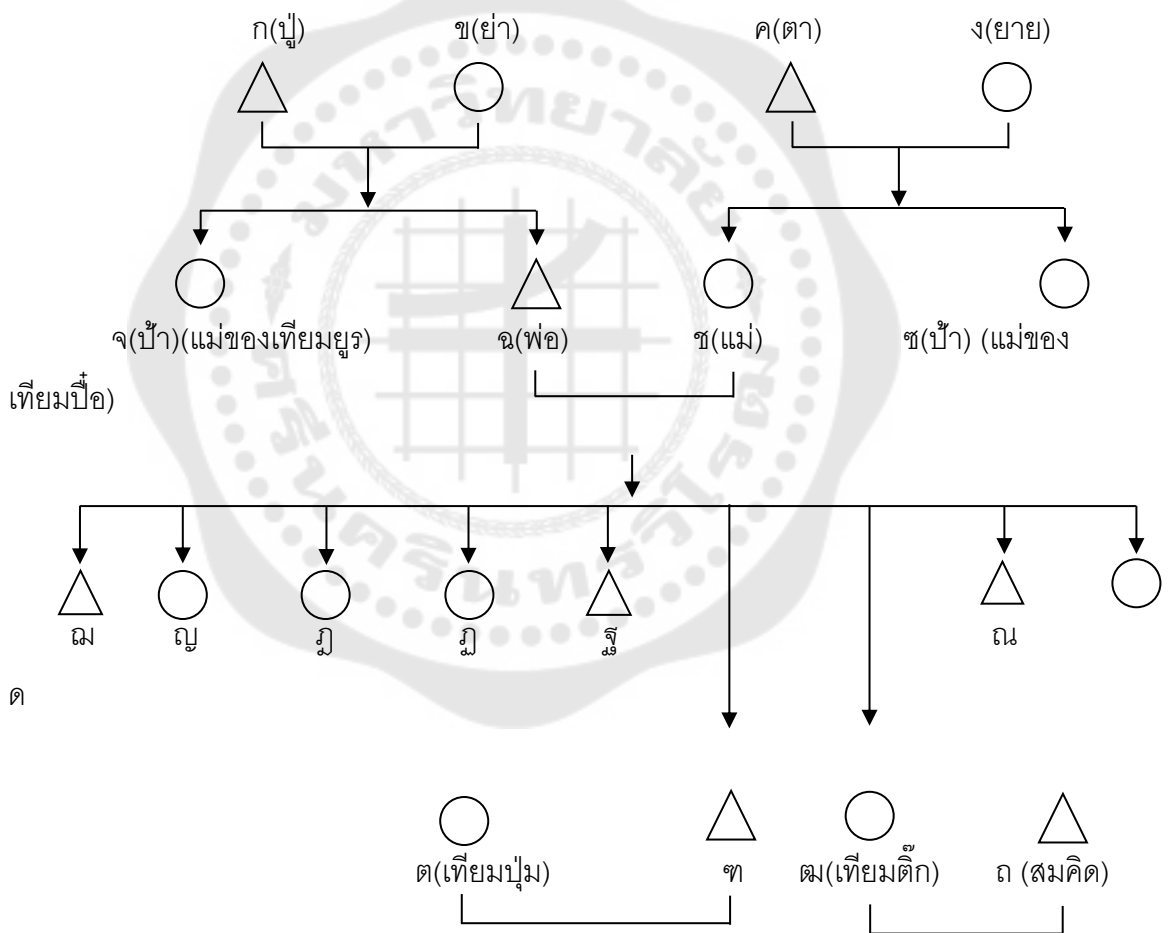
△ สัญลักษณ์แทน ผู้ชาย ○ สัญลักษณ์แทน ผู้หญิง

ระบบครอบครัวของเทียมเปื้อนก็เช่นเดียวกับครอบครัวของนางเทียมอื่น ๆ คือเป็นระบบครอบครัวขยายในแนวยืน มีการสืบทอดอำนาจกันมาแต่ตา ยาย พ่อ แม่ มาสู่ชนรุ่นลูกหลาน ซึ่งเรียงลำดับการสืบทอดการเป็นนางเทียมดังนี้

ก. เป็นตาของเทียมเปื้อน ชื่อ นายนิน พูลสวัสดิ์ (เป็นญาติกับนายบุญโฮม พูลสวัสดิ์ สามีของเทียมเปื้อ) นายนินเคยเป็นเจ้าประจำหอต่าง ๆ ในหมู่บ้านมาก่อน ก. และ ข. มีลูกคือ ค.นางโ ไชยมาตย์ แม่ของเทียมเปื้อน เคยเป็นนางเทียมหอนอกมาก่อน และเสียชีวิตเมื่ออายุ 52 ปี ด. คือ เทียมเปื้อน ซึ่งเป็นลูกที่รับเป็นนางเทียมสืบทอดมาจนปัจจุบัน

ด. ได้แต่งงานกับ จ. ปัจจุบันหย่ากันแล้ว เทียมเปลี่ยนเริ่มเป็นนางเทียมตั้งแต่อายุ 35 ปี กระทั่งปัจจุบันมีอายุ 71 ปี รวมระยะเวลาเป็นนางเทียน 36 ปี

4. นางสุธีรา ไชยปัญญา หรือ เทียมตึก อายุ 59 ปี นามสกุลเดิม คือ ไสลบาท มีอาชีพรับราชการครูที่โรงเรียนอนุบาลยโสธรซึ่งเป็นโรงเรียนภายในชุมชน เทียมตึกเป็นหลานของเทียมป้อ (ป้า) และเป็นพี่ของจำสับเอกชาญชัย ไสลบาท สามีของเทียมปู้ง ไสลบาท ส่วนเทียมยูรเป็นญาติทางพ่อ กล่าวได้ว่า เทียมตึกได้สืบทอดการเป็นนางเทียมมาจากบรรพบุรุษในสายผู้หญิง โดยเป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเต่า (ไม่ทราบชื่อ) ระบบการสืบทอดการเป็นนางเทียมของเทียมตึกเป็นเช่นเดียวกับนางเทียมอื่น ๆ คือ เป็นครอบครัวแบบขยายในแนวยีน ดังนี้

แผนภูมิที่ 4 ลักษณะระบบครอบครัวของเทียมตึกในการสืบทอดการเป็นนางเทียม

△ สัญลักษณ์แทน ผู้ชาย ○ สัญลักษณ์แทน ผู้หญิง

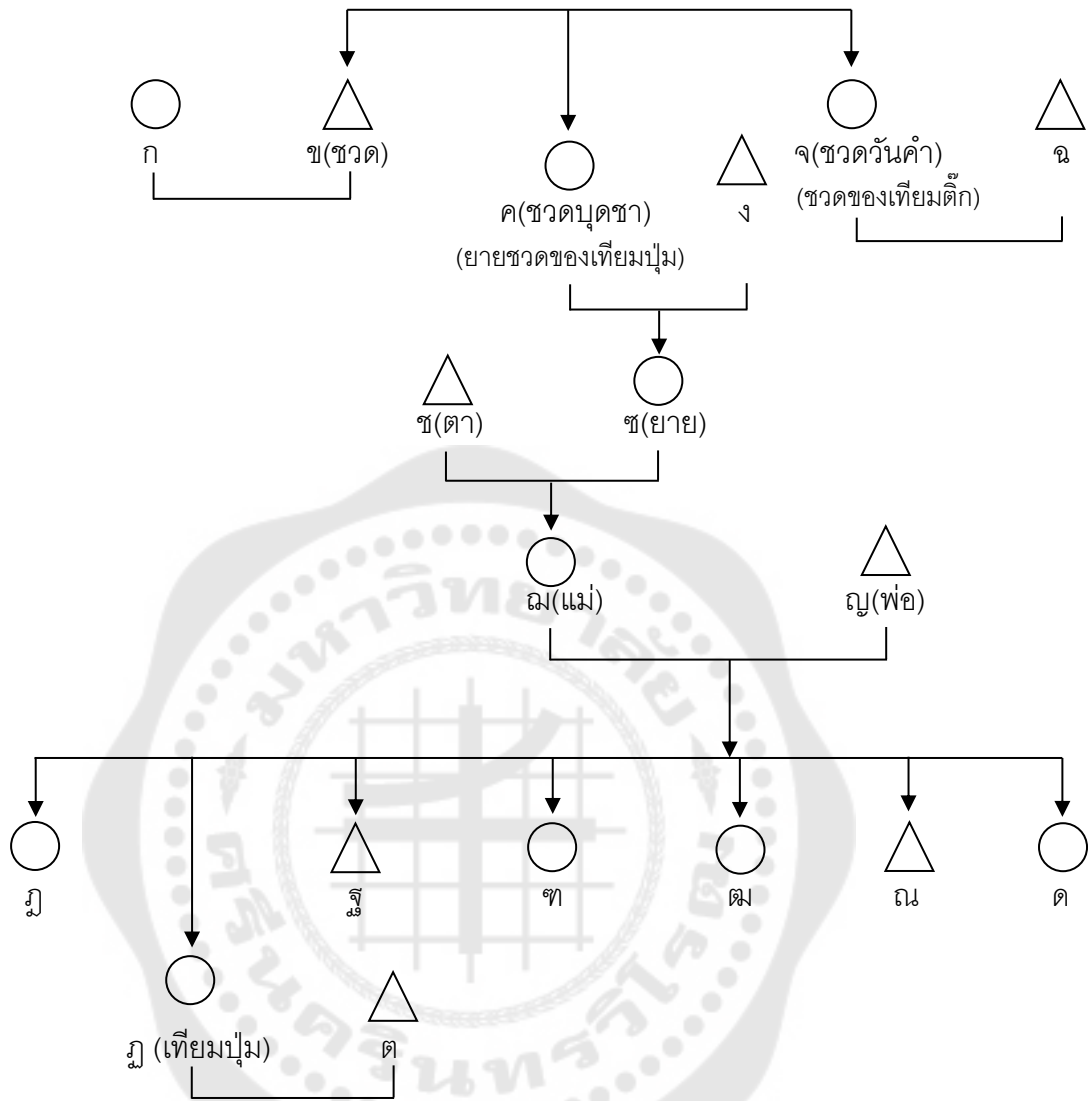
จากระบบครอบครัวของเทียมตึกจะเห็นว่ามึลักษณะเช่นเดียวกับนางเทียมอื่น ๆ คือมีระบบครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยายในแนวอื่น แต่ระบบเครือญาติในสายนางเทียมค่อนข้างซับซ้อน จากแผนภูมิสามารถแสดงความสัมพันธ์ได้ดังนี้

จ. เป็นพ่อชื่อนายเสถียร ไสลบาท เป็นน้องของ จ. ซึ่งเป็นแม่ของเทียมมูร และมีศักดิ์เป็นป้าของเทียมตึก ข. เป็นแม่ชื่อนางมุก ไสลบาท เป็นน้องสาวของ ข. ซึ่งเป็นแม่ของเทียมป้อ และมีศักดิ์เป็นป้าของเทียมตึก

เทียมตึกมีพี่น้อง 9 คน ได้แก่ ฉ. นายดำรง ไสลบาท ญ. เด็กหญิงสุเพื่อน ไสลบาท เสียชีวิตตั้งแต่อายุ 7 ปี ก. นางสุเตียน คำคุณ ก. เด็กหญิงมณเฑียร ไสลบาท เสียชีวิตตั้งแต่อายุ 7 ปี จ. นายพิชิต ไสลบาท ฉ. จำสืบเอกชาญชัย ไสลบาท แต่งงานกับ ต. นางบัวกัน ชูรัตน์ (เทียมปุม) ฉ. นางสุธิดา ไชยปัญญา ฉ. นายเสรี ไสลบาท ด. นางดาเรศ เทียงจิต

เทียมตึกแต่งงานกับ ฉ. คือ นายสมคิด ไชยปัญญา เทียมตึกเริ่มเป็นนางเทียมตั้งแต่อายุ 38 ปี ปัจจุบันอายุ 59 ปี รวมระยะเวลาเป็นนางเทียม 21 ปี

5. นางบัวกัน ไสลบาท หรือเทียมปุม นามสกุลเดิมคือ ชูรัตน์ อายุ 57 ปี แต่งงานกับจำสืบเอกชาญชัย ไสลบาท ซึ่งเป็นพี่ชายของเทียมตึก เทียมปุมถูกบังคับให้เป็นนางเทียมโดยไม่ได้สมัครใจและไม่ได้สืบทอดการเป็นนางเทียมมาจากบรรพบุรุษโดยตรงแต่มีความเกี่ยวข้องกับทางเครือญาติกับนางเทียมคนอื่น ๆ โดยทำหน้าที่เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเผ่าขุนราชโกษาในยระบบครอบครัวของเทียมปุมก็เหมือนเทียมอื่น ๆ กล่าวคือ เป็นระบบครอบครัวขยายในแนวอื่น อำนาจหน้าที่อยู่ที่ผู้อาวุโสหรือผู้นำครอบครัว ดังแผนผังต่อไปนี้

หมายเหตุ ชวดวันคำ เป็นลูกพี่ลูกน้องกับชวดของเทียมป๋ม

แผนภูมิที่ 5 ลักษณะระบบครอบครัวของเทียมป๋มในการสืบทอดการเป็นนางเทียม

△ สัญลักษณ์แทน ผู้ชาย

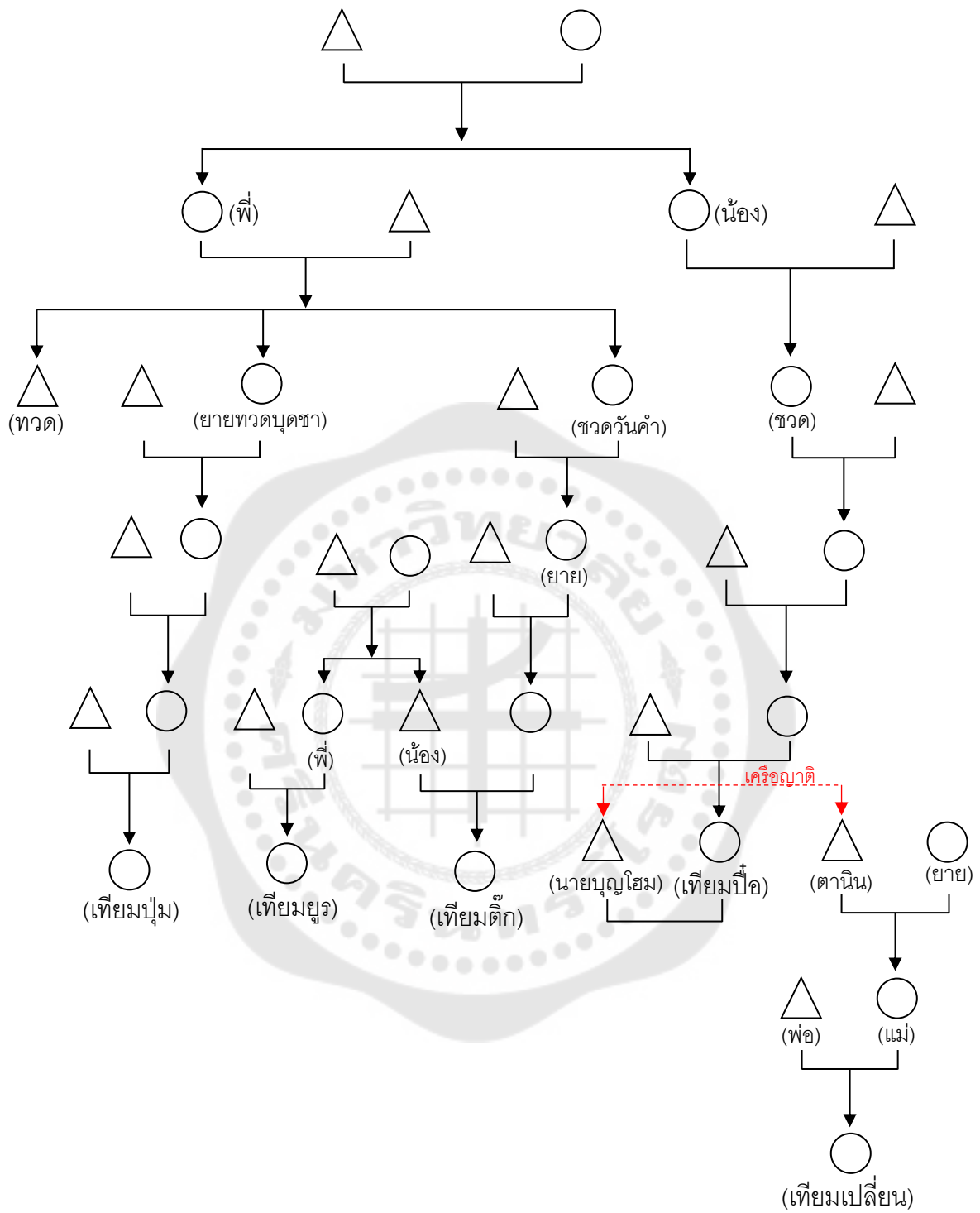
○ สัญลักษณ์แทน ผู้หญิง

จากแผนภูมิตระกูลสายตระกูลของเทียมป๋ม จะเห็นว่าสายตระกูลเป็นเครือญาติกับเทียมคนอื่น ๆ มาตั้งแต่ชั้นทวด-ชวด ข. เป็นตาทวดของนางฉวยอดีตเคยทำหน้าที่เป็นนางเทียมของอัญญาพ่อเฒ่าปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว และเป็นพี่ชายของ ค. ยายชวดบุดชา ซึ่งเป็นยายชวดของเทียมป๋มและเป็นพี่สาวของ จ. ยายชวดของเทียมตึก ค. ชวดบุดชายังเป็นลูกพี่ลูกน้องกับชวดของเทียมป๋มอีกด้วย

เทียมปุมเป็นเครือญาติกับนางเทียมคนอื่น ๆ ทางสายของยาย(ช.) และแม่(ฉ.) ในชั้นชวดบูชา(ค.) เคยเป็นนางเทียมมาก่อน แต่ในชั้นยาย(ช.) และแม่(ฉ.) ไม่ได้เป็นนางเทียมพี่น้องของเทียมปุม มี 6 คน คือ ฎ. นางสิรินดา ชูรัตน์ ฎ. นางบัวกัน ไสลบาท (เทียมปุม) ฐ. นายอำพัน ชูรัตน์ ท. เป็นผู้หญิงเสียชีวิตตั้งแต่คลอดได้ 3 เดือน ฉ. นางจินตนา ชูรัตน์ เสียชีวิตเมื่ออายุ 35 ปี ฉ. นายโกสิน ชูรัตน์ และ ด. นางสาวบัน ชูรัตน์

เทียมปุมแต่งงานกับ ต. จำสิบเอกชาญชัย ไสลบาท ซึ่งเป็นเครือญาติกันและมีศักดิ์เป็นพี่สะใภ้ของเทียมตึก เทียมปุมเริ่มเป็นนางเทียมตั้งแต่อายุ 42 ปี ปัจจุบันอายุ 57 ปี เป็นนางเทียมได้ 15 ปี

จากการศึกษาระบบเครือญาติของนางเทียมแต่ละครอบครัว จะเห็นว่านางเทียมแต่ละคนมีความเกี่ยวข้องกันในระบบเครือญาติในสายตระกูล “ชูรัตน์” เกือบทั้งสิ้น เช่น เทียมปุมและเทียมตึก มีตาหวดและยายชวดเป็นพี่น้องกัน คือ ยายชวดบูชาและชวดวันคำ นอกจากนี้ชวดทั้ง 2 คน ยังเป็นลูกพี่ลูกน้องกับยายชวดของเทียมปืออีกด้วย ส่วนเทียมยूरเป็นคนที่ในโฮงหรือคุ้มเวียง เดิมมีนามสกุลคือ “ชูรัตน์” เช่นเดียวกัน โดยที่แม่ของเทียมยूर เป็นป้าฝ่ายพ่อของเทียมตึก และแม่ของเทียมปือเป็นป้าฝ่ายแม่ของเทียมตึก ส่วนตานินซึ่งเป็นตาของเทียมเปลี่ยนที่อยู่นอกเป็นนางเทียมคนเดียวที่ยืนยันว่าไม่ได้เกี่ยวข้องกับคนนามสกุล “ชูรัตน์” แต่ตานินก็เป็นญาติกับนายบุญโฮมสามีของเทียมปือ ดังแผนภูมิที่ 6 ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 6 ลักษณะความเป็นเครือญาติของนางเทียมทั้งหมด

สัญลักษณ์แทน ผู้ชาย

สัญลักษณ์แทน ผู้หญิง

จะเห็นว่าความสัมพันธ์ของนางเทียมแต่ละคนเชื่อมโยงกันเสมือนเป็นระบบเครือข่ายกันทั้งหมด ระบบดังกล่าวนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในสังคมระบบอุปถัมภ์แบบสังคมไทยที่ให้ความสำคัญความสัมพันธ์ในเครือข่าย ทำให้ลักษณะดังกล่าวยิ่งตอกย้ำให้ระบบความสัมพันธ์เครือข่ายมีความผูกพันแน่นยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดความสามัคคีและความเข้มแข็งในชุมชน ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นหลักยึดเหนี่ยวของครอบครัวสายสกุลทำให้ระบบการเคารพผู้อาวุโสยิ่งเข้มแข็งขึ้น จึงส่งผลให้การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนมีความเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

นางเทียมของชุมชนบ้านสิงห์ทั้งที่ได้รับการสืบทอดการเป็นนางเทียมกันมาแต่ชวด ยาย และแม่ หรือถูกบังคับให้เป็นก็ตาม ต่างก็มีภารกิจสำคัญในการสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนร่วมกัน นางเทียมทุกคนจะต้องร่วมกันทำพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี เพื่อเช่นสรวงวิญญูณอัญญาพ่อเฒ่าตามฮีตสิบสองที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ชาวบ้านต่างเคารพนับถือเป็นบรรพบุรุษของตนและเชื่อว่าอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของอัญญาพ่อเฒ่าจะสามารถดลบันดาลให้พืชผลทางการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์พูนผล การดำรงชีวิตประสบแต่ความสุขความเจริญ และได้รับการปกป้องคุ้มครองให้ปราศจากภยันตรายทั้งปวง สร้างความเชื่อมั่นและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่คนในชุมชนเกิดความมั่นใจ

นอกจากนี้การสืบทอดการเป็นนางเทียมของกลุ่มผู้หญิงในสายตระกูล “**ซูร์ตัน**” ยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบอาวุโสอันเป็นโครงสร้างเชิงสังคมของชุมชนบ้านสิงห์ได้อย่างเด่นชัดใน 2 ระดับ คือ ระดับครอบครัว และระดับชุมชน ดังนี้

1) **ระดับครอบครัว** ในระดับครอบครัวสะท้อนความสัมพันธ์ระบบเครือข่ายโดยชุมชนบ้านสิงห์มีระบบครอบครัวขยายในแนวยืนจึงถือระบบอาวุโสเป็นสำคัญ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้อาวุโสที่สุดในบ้านและในชุมชน ซึ่งจะได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญ บรรดาลูกหลานจึงต้องเคารพนับถือ ปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และที่ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานต้องเคารพนับถือเชื่อฟังคำสั่งสอน และประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณีอันเป็นข้อปฏิบัติของครอบครัวและชุมชนอย่างเคร่งครัด แม้ไม่ได้มีอำนาจความศักดิ์สิทธิ์มาทับซ้อนก็ตาม แต่ผู้อาวุโสก็ยังได้รับการยกย่องและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นไปตามระบบโครงสร้างทางเครือญาติและจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน

2) **ระดับชุมชน** ในระดับชุมชนสะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นพื้นที่หลอมรวมชาวบ้านสิงห์ที่มีความเชื่อและมีโลกทัศน์เรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษร่วมกัน พิธีกรรมเลี้ยงผีจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการตอกย้ำให้ทุกคนตระหนักถึงเครือข่ายอำนาจของนางเทียมที่

ครอบครัวคนในครอบครัวของตัวเองไปอย่างทั่วถึงทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน อำนาจดังกล่าวไม่ใช่อำนาจทางกฎหมาย แต่เป็นอำนาจซึ่งเกิดจากความเชื่อในอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจพ่อเฒ่าและการให้ความเคารพผู้อาวุโสของชุมชนร่วมกัน ลูกหลานจะให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟังผู้อาวุโสทุกคนเสมือนคนในครอบครัวของตน ลักษณะระบบคิดดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่สำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนให้คนในชุมชนเกิดสำนึกในการเป็นหนึ่งเดียวกันและปลูกฝังอยู่ในจิตสำนึกของคนในชุมชนบ้านสิงห์ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญยิ่งกว่าการใช้กฎหมายมาบังคับ

ดังนั้นกลุ่มเครือข่ายนางเทียมจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญยิ่งในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณี ซึ่งแต่เดิมอาจใช้กฎระเบียบควบคุมคนในชุมชนอยู่บ้าง จนกระทั่งมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์มาทับซ้อนก็ยิ่งทำให้คนในชุมชนอยู่กันอย่างมีระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น จึงนับว่านางเทียมมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการช่วยให้การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนบ้านสิงห์มีความเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความสงบสุขของคนในชุมชน เมื่อมีการดำเนินกิจกรรมสำคัญ ๆ อันจะเกิดประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวม ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี เช่น การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ จุลกฐิน เป็นต้น

4.4 บทบาทหน้าที่สำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านสิงห์

ชุมชนบ้านสิงห์เป็นชุมชนเก่าแก่เดิมทีเรียก บ้านสิงห์โคก ก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นตั้งแต่สมัยเจ้าพระวอ ท้าวคำสู ท้าวคำขุย ท้าวคำสิงห์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนลาวที่อพยพมาเวียงจันทน์ได้มาสร้างบ้านแปงเมืองที่เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (บริเวณพื้นที่จังหวัดหนองบัวลำภูในปัจจุบัน) และต่อมาได้อพยพหนีภัยทางการเมืองในสมัยพระเจ้าสิริบุญสารลงมาตามสายแม่น้ำชี-มูล ระหว่างการอพยพก็มีบางส่วนได้แยกย้ายตั้งบ้านเรือนตามเส้นทางทำให้เกิดบ้านเมืองใหม่ ๆ ในภาคอีสานหลายเมือง จนกระทั่งกลุ่มของเจ้าพระวอได้ให้ลูกหลานและบริวารตั้งถิ่นฐานสร้างหมู่บ้านขึ้นและตั้งชื่อว่า บ้านสิงห์โคก และกลุ่มคนลาวเหล่านี้ก็เป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านสิงห์ในปัจจุบัน กลุ่มคนลาวดังกล่าวเป็นชนชั้นเจ้านายที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองดูแลชุมชนบ้านสิงห์แม้จะไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเมืองแต่ก็เป็นสถานที่ที่มีชนชั้นเจ้านายเคยอาศัยอยู่ ดังความว่า

“ในหมู่บ้านสิงห์โคกนี้แต่เดิมมีคุ้มเวียงอยู่กลางหมู่บ้านใกล้หอดัก
 บาตรซึ่ง หมายถึง เรือนเจ้านาย คุ้มเวียงนั้น แต่เดิมมีเสาไม้แก่นกลึงเป็นหัว
 เม็ดปักล้อมรอบ มีประตูเข้าไปได้ ภายในมีบ้านเรือนปลูกอยู่ประมาณ 3 – 5
 หลัง ซึ่งผู้ที่อยู่ในบริเวณคุ้มเวียงนี้ล้วนเป็นเชื้อสายของเจ้านายเก่าทั้งหมด”

(บำเพ็ญ ณ อุบล, 2542, น. 4602)

ในการอพยพของกลุ่มเจ้านายเชื้อสายเจ้าพระวอที่เดินทางมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้าน
 สิงห์หรือในบริเวณคุ้มเวียง ยังไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน แต่จากการสืบค้นเอกสารต่าง ๆ พบว่า
 ผู้ที่น่าจะอาศัยอยู่ในบริเวณคุ้มเวียงบ้านสิงห์น่าจะเป็นท้าวคำขุย ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึง
 ท้าวคำขุยว่า หลังจากที่ท้าวคำสูเดินทางสำรวจหาแหล่งที่ตั้งบ้านเมืองและตกลงจะตั้งเมืองที่บ้าน
 สิงห์ทำนั้น จึงได้มีการประชุมกันว่าจะให้ท้าวคำขุยเป็นเจ้าเมืองปกครองเมือง แต่ท้าวคำขุยไม่
 ยอมรับจึงขอกลับไปอยู่ที่บ้านสิงห์โคกตามเดิม ดังความว่า

“เมื่อสร้างบ้านแปลงเมืองเสร็จแล้ว จึงได้ประชุมกันเลือกเจ้า
 เมือง ในการนี้ขอเชิญให้ท้าวคำขุยขึ้นเป็นเจ้าเมือง ท้าวคำขุยไม่ยอมรับ
 ที่จะขึ้นเป็นเจ้าเมือง แต่ขอไปอยู่ที่บ้านสิงห์หิน (สิงห์โคก) ขอแต่เพียงว่า
 เมื่อมีกิจการอะไรให้แจ้งให้ทราบและจะมาประชุมด้วย...”

(บำเพ็ญ ณ อุบล, 2542, น. 4605)

หลังจากที่ท้าวคำขุยปฏิเสธที่จะเป็นเจ้าเมืองบ้านสิงห์หิน(สิงห์โคก) บรรดาเจ้านายและ
 ไพร่พลจึงได้เชิญท้าวคำสูขึ้นเป็นเจ้าเมืองบ้านสิงห์ทอง(สิงห์ท่า) ปกครองไพร่พล ส่วนเจ้านายองค์
 อื่น ๆ ต่างแยกย้ายกันไปตั้งบ้านเมืองของตน เช่น ท้าวคำสิงห์และท้าวกำได้เดินทางไปตั้งบ้านถิ่น
 (อยู่ในเขตอำเภอป่าดัว) ส่วนท้าวมุ่มและญาติท้าวบุตรเจ้าคำ ไปอยู่บ้านโพธิ์ศรี บ้านโพธิ์ชัย
 ดังความว่า

“ในที่สุดเจ้านายและไพร่พลพร้อมกันเชิญให้ท้าวคำสูขึ้นเป็น
 เจ้าบ้านเจ้าเมือง บ้านสิงห์ทอง ปกครองไพร่พลต่อไป... ส่วนท้าวคำ
 สิงห์และท้าวกำ ไปตั้งบ้านถิ่น (ในเขตอำเภอป่าดัว) ท้าวมุ่มและญาติ
 ท้าวบุตรเจ้าคำไปอยู่บ้านโพธิ์ศรี บ้านโพธิ์ชัย”

(บำเพ็ญ ณ อุบล, 2542, น. 4605 - 4606)

นอกจากนี้ในประวัติศาสตร์ลาวฉบับของ สีลา วีระวงส์ ได้กล่าวถึงเจ้าพระตาและหลวงราชโกษาในย เมืองผ้าขาว ได้อพยพไพร่พลแยกตัวลงมาทางใต้ ข้ามแม่น้ำมูลลงไปตั้งบ้านเมืองอยู่โนนดงลำดวน อันเป็นโนนเก่า กลายเป็นบ้านลำดวนหรือบ้านดวนใหญ่ในปัจจุบันซึ่งตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของวัดสิงห์โคก ดังความว่า

“พวกพระตา หลวงราชโกษาในยเมืองผ้าขาวพันนาและทำวานามเมืองภูเวียงจึงพากันอพยพครอบครัวหนีลงไปทางใต้เรื่อย ๆ จนถึงเมืองร้อยเอ็ดอันเป็นเมืองร้าง แล้วเลยไปถึงทุ่งกุลาร้องไห้ อันตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองร้อยเอ็ด จึงได้พาไพร่พลพักอาศัยอยู่ใกล้บ่อใหญ่ (บ่อเกลือ) ซึ่งเรียกกันว่า บ่อพันขัน แล้วจึงตั้งบ้านเรือนขึ้นที่นั่น เรียกว่า บ้านหินงิม ตามชื่อบ้านเก่าหรือบ้านบ่อหินงิม เพราะที่นั่นมีโขดหินใหญ่เป็นสำคัญ ตั้งอยู่ที่นั่นได้ 3 ปี เห็นว่าที่ทำมาหากินคับแคบและคนนับวันก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น พระวรปิตาจึงให้หลวงราชโกษาในยพาไพร่พลจำนวนหนึ่งแยกลงไปทางใต้ ข้ามแม่น้ำมูลลงไปตั้งบ้านอยู่โนนดงลำดวน อันเป็นโนนเก่า กลายมาเป็นบ้านลำดวน หรือบ้านดวนใหญ่ทุกวันนี้ ให้ทำวานามพาไพร่พลของตนตั้งอยู่ที่บ่อเกลือพันขันเดิม ส่วนเจ้าพระวอได้พาเอาไพร่พลของตนขยับขยายลงไปทางตะวันออก จึงถึงแดนนครจำปาศักดิ์ จึงตั้งพักพลอยู่ปากภูมะโรงทางด้านตะวันตก แล้วตนเองจึงไปเฝ้าพระเจ้าองค์หลวง คือ เจ้าไชยกุมาร เจ้านครจำปาศักดิ์ ขอเข้าพึ่งบรมโพธิสมภาร แต่พระเจ้าองค์หลวงไม่พอพระทัย เพราะทรงเห็นว่าจะนำภัยมาสู่บ้านเมืองของพระองค์ จึงแนะนำให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ชายแดนเมืองจำปาศักดิ์ พระวรปิตาจึงพาไพร่พลของตนยกไปตั้งบ้านอยู่ที่บ้านคู บ้านแกในปี พ.ศ. 2311...”

(สีลา วีระวงส์, 2539, น. 141 - 142 แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์)

จากเอกสารหลักฐานและร่องรอยการอพยพของกลุ่มคนที่ก่อตั้งบ้านสิงห์แสดงให้เห็นว่าเป็นกลุ่มคนลาวเวียงจันทน์เดิมหรือเรียกว่า “ลาวเวียง” ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคอีสานของประเทศไทย กลุ่มคนลาวดังกล่าวจะมีขนบธรรมเนียม

ประเพณีและวัฒนธรรมตามฮีต 12 คอง 14 ซึ่งเคยปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ ในแต่ละชุมชน อาจจะมีประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างที่แตกต่างกันไปบ้างตามลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

ชุมชนบ้านสิงห์ได้สืบทอดการปฏิบัติตนตามบรรพบุรุษของตน จึงมีประเพณีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติตามฮีต 12 คือ ฮีตเดือน 6 เป็นเดือนที่ชาวบ้านสิงห์เริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูกทำการเกษตร ชาวไทยอีสานมีความเชื่อเรื่องแถน จะต้องจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพญาแถน ชาวบ้านสิงห์จึงมีการจัดประเพณีบุญบั้งไฟในเดือน 6 ของทุกปี

ภาพประกอบ 64 สถานที่จุดบั้งไฟของชุมชนบ้านสิงห์

ฮีตเดือน 7 เป็นช่วงเวลาเช่นสงกรานต์เลี้ยงหลักบ้านหลักเมือง ผีตาแฮก ผีบรรพบุรุษ ในวัฒนธรรมอีสานจะต้องมีการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นการบอกกล่าวผีก่อนเริ่มฤดูกาลปลูกข้าวเพื่อร้องขอให้บันดาลฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พิษพันธุัญญาหารมีความอุดมสมบูรณ์พูนผล และช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุขปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ชาวบ้านสิงห์จะประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี และจะจัดเพียง 1 วัน โดยในวันทำพิธีกรรมแบ่งในช่วงเช้าแต่ละครอบครัวจะมีการเสียเคราะห์เพื่อให้ผีที่ไม่สามารถมาเข้าร่วมในพิธีกรรมได้ ชาวบ้านจะนำกระทงหน้าวัวที่มีเครื่องเช่นไห้วและเศษเล็บ เส้นผม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนเคราะห์ใส่ไว้ในกระทงไปวางไว้ตามต้นไม้บริเวณป่าช้าเก่านอกชุมชนเพื่อให้ผีรับเครื่องเช่นไห้วและนำเคราะห์ของเจ้าของกระทงกลับไปเมืองผีด้วย (เสียเคราะห์) ส่วนในช่วงบ่ายทุกคนในชุมชนจะมาร่วมกันทำพิธีกรรมเลี้ยงผี โดยจะมีจ้ำ นางเทียม และนางกำนัลรับใช้เป็นผู้ประกอบ

พิธีกรรมเลี้ยงผีที่หอในกลางหมู่บ้าน ประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวถือเป็นพิธีกรรมหลักของชุมชนบ้านสิงห์ที่ต้องปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตามฮีต 12 เช่นเดียวกับชุมชนของกลุ่มคนลาวในอีสานพื้นที่อื่น ๆ แต่ “พิธีกรรมเลี้ยงผี” เป็นพิธีกรรมที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวบ้านสิงห์

อัตลักษณ์ดังกล่าวได้มีการถ่ายทอดระบบความคิดและความเชื่อเรื่องการนับผีบรรพบุรุษของกลุ่มคนลาวจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านวิถีปฏิบัติที่ยึดถือกันมาแต่ดั้งเดิมมาจวบจนปัจจุบัน เพื่อต้องการให้สมาชิกในครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไป ซึ่งเปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานและชุมชนมีแต่ความผาสุก โดยมีนางเทียมซึ่งเป็นผู้นำทางความเชื่อของชุมชนทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ระหว่างผีกับชาวบ้าน อีกทั้งยังเป็นผู้รักษาแนวทางปฏิบัติการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีดั้งเดิมให้ยังคงดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์จึงเป็นพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดตามสืบทอดกันมาและกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสิงห์ สอดคล้องกับแนวคิดของอภิญญา เฟื่องฟูสกุล (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 5 - 6) เกี่ยวกับแนวคิดอัตลักษณ์ (identity) กล่าวว่า อัตลักษณ์มีสองระดับ ได้แก่ อัตลักษณ์บุคคล (personal identity) คือ ระดับปัจเจกบุคคลที่เชื่อมโยงกับสังคม สังคมทำหน้าที่กำหนดบทบาทหน้าที่และระบบซึ่งมีความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์และอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) เกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกและปริณทลของอัตลักษณ์และอัตวิสัยนี้จึงซ้อนทับกันอยู่

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ นางประยูร ชูรัตน์ (ประยูร ชูรัตน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2564) กล่าวว่า ตนสมัครใจรับทำหน้าที่เป็นนางเทียมสืบทอดมาจากนางดอกแก้ว ปทุมชาติ ผู้เป็นแม่ ตั้งแต่อายุ 18 ปี และได้รักษาข้อปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งข้อปฏิบัติดังกล่าวถือเป็นจารีตที่รักษากันมาตั้งแต่ต้นนางเทียมรุ่นก่อนในสายตระกูลของตน

พิธีกรรมเลี้ยงผีจึงถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอีสานของชาวบ้านสิงห์ กล่าวคือ พิธีกรรมเลี้ยงผียังมีการรักษาข้อปฏิบัติของการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีดั้งเดิมไว้อย่างเคร่งครัด โดยนางเทียมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในสายผู้หญิงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รูปแบบของพิธีกรรมเลี้ยงผีได้รับการรักษาแนวทางดั้งเดิมไว้จากคนในสายตระกูลนางเทียม ทั้งนี้สายตระกูลของนางเทียมยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเป็น

ผู้นำชุมชน เช่น นายคำกลอน ชูรัตน์ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายสุรสิทธิ์ ชูรัตน์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 และนายวินทร์ ชูรัตน์ กำนันตำบลสิงห์ ในสายตระกูล “ชูรัตน์” ของนางเทียมประยูร ชูรัตน์ หรือ เทียมยูร ใช้บ้านของตนเป็นสถานที่ในการทำเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีตั้งแต่อดีตจนกระทั่ง ปัจจุบันปฏิบัติเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้สายตระกูลชูรัตน์ได้เป็นผู้นำชุมชนหรือตำแหน่งสำคัญ ทางการเมืองท้องถิ่นสืบต่อกันมาหลายรุ่นในกลุ่มของ “ผู้ชาย” (คำกลอน ชูรัตน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2564) จึงเป็นลักษณะการสร้างศูนย์กลางอำนาจทางความเชื่อผ่านการใช้อำนาจทางการเมือง โดยยึดโยงระหว่างสถานที่ประกอบเครื่องเซ่นไหว้ (บ้านของผู้นำชุมชน) ชาวบ้านสิงห์ (ความเชื่อ) และพิธีกรรมเลี้ยงผี (องค์ประกอบในพิธีกรรม) หลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้อำนาจทางความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษของชุมชนบ้านสิงห์มีความเข้มข้นอย่างเหนียวแน่น ขณะเดียวกันพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ก็ยังคงได้รับการรักษาแนวทางปฏิบัติดั้งเดิมไว้จวบจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 65 การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้านผู้นำชุมชน

นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายนางเทียมของกลุ่มผู้หญิงในสายตระกูล “ชูรัตน์” ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้มีบทบาทหน้าที่ในการแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านสิงห์ได้อย่างชัดเจน นางเทียมแต่ละคนมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติกัน ทั้งการสืบเชื้อสายมาจากต้นตระกูลเดียวกันและจากการแต่งงาน แม้จะไม่มีอำนาจในเชิงการปกครองเช่นเดียวกับผู้ชาย แต่ก็มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสืบทอดอำนาจของบรรพบุรุษดั้งเดิม โดยปรับเปลี่ยนมาเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่สัมพันธ์กับความเชื่อและระบบความคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับวิญญาณ การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในสายตระกูลชูรัตน์จึงเป็นสายตระกูลดั้งเดิมของชุมชนบ้านสิงห์ โดย

สร้างขยายเครือข่ายที่อาศัยความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ ครอบคลุมแผ่อำนาจไปทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน อำนาจดังกล่าวไม่ใช่อำนาจเชิงกฎหมาย แต่เป็นอำนาจที่เกิดจากความเชื่อในอำนาจของความศักดิ์สิทธิ์และการให้ความเคารพผู้อาวุโสร่วมกันของชุมชนบ้านสิงห์ ทั้งนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายนางเทียมชุมชนบ้านสิงห์กับชุมชนใกล้เคียงในลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจของความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งนางเทียมจากชุมชนใกล้เคียงที่มาช่วยในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์มีสถานะเป็นแขกบริวารของอัญญาพ่อเฒ่า ในแต่ละปีนางเทียมแขกบริวารเหล่านี้ที่มาช่วยในพิธีกรรมเลี้ยงผีมีจำนวนไม่แน่นอน ผู้วิจัยจึงศึกษาเฉพาะกลุ่มนางเทียมของชุมชนบ้านสิงห์ที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเท่านั้น

ภาพประกอบ 66 นางเทียมแขกบริวารจากชุมชนอื่น

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ดังกล่าวเป็นพิธีกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตามระบบความคิดของชาวบ้านสิงห์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องการนับถือผีอันเป็นบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งชุมชน พิธีกรรมเลี้ยงผีมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างการรับรู้ในการมีบรรพบุรุษร่วมกัน โดยอาศัยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์การก่อตั้งหมู่บ้านและเครือข่ายนางเทียมกลุ่มผู้หญิงในสายตระกูลชู้รต์น์ที่อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของอัญญา พ่อเฒ่าทับซ้อน ทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นว่าจะได้รับการคุ้มครองจากวิญญาณบรรพบุรุษ ชาวบ้านจึงเกิดความรู้สึกสุขกายสบายใจ ทั้งนี้ยังทำให้สมาชิกในครัวเรือนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนมีความรักความสามัคคีกัน และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งขึ้น นอกจากนี้นางเทียมยังได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของชุมชน เพราะมีหน้าที่สำคัญในการเชื่อมโยงให้ชาวบ้านได้สัมผัสกับอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของอัญญาพ่อ

เดมาอีกด้วย ลักษณะต่าง ๆ ข้างต้นถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีลักษณะเฉพาะในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอีสานของชาวบ้านสิงห์ที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน

4.5 บทบาทหน้าที่ในการช่วยระบายนความคับข้องใจและช่วยผ่อนคลายความทุกข์ที่ยากและตรากตรำงานหนักในสังคมเกษตรกรรม

ชุมชนบ้านสิงห์เป็นสังคมเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก คิดเป็นร้อยละ 88 ชาวบ้านสิงห์มักประสบปัญหาในการเพาะปลูกพืช จากภัยธรรมชาติ เช่น ฝนไม่ตกตามฤดูกาลและไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้สำหรับการเพาะปลูกพืชทางการเกษตรในช่วงฤดูฝน ส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ใช้สำหรับอุปโภคบริโภคภายในชุมชนเท่านั้น จึงทำให้แหล่งน้ำไม่เพียงพอสำหรับการทำนา นอกจากนี้สภาพดินที่มีความเป็นกรดค่อนข้างมาก จึงทำให้ไม่ได้ผลผลิตทางการเกษตรเท่าที่ควร (องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์, 2564) ในการลงทำนาแต่ละปี ชาวบ้านมีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจที่ทำให้ราคาสินค้าจำพวกปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ข้าว และราคาน้ำมันที่ใช้สำหรับการเกษตรมีราคาเพิ่มสูงขึ้นซึ่งไม่สัมพันธ์กับปริมาณผลผลิตที่ได้ บางครอบครัวไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้สำหรับเพาะปลูกในปีต่อไปได้ จากการสัมภาษณ์นายวาริ พูลสวัสดิ์ ชาวบ้านสิงห์ อายุ 78 ปี (วาริ พูลสวัสดิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2565) กล่าวว่า “การลงทำนาเป็นช่วงที่มีค่าใช้จ่ายสูงมาก ปุ๋ยก็ต้องซื้อเพราะผลิตเองไม่ได้ เมล็ดพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้เมื่อปีก่อนก็ไม่เพียงพอจึงต้องไปซื้อเพิ่ม ถ้าไม่มีเงินก็ต้องหยิบยืมคนอื่นแล้วค่อยมาชดใช้คืนหลังช่วงเก็บเกี่ยว” นอกจากนี้รายรับบางครอบครัวของชาวบ้านสิงห์ได้จากการขายข้าวเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้มีความคาดหวังว่าในแต่ละปีจะได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น จากการสัมภาษณ์นายผอง เสนาพรหม อายุ 85 ปี ชาวบ้านสิงห์ที่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก (ผอง เสนาพรหม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 เมษายน 2565) กล่าวสรุปได้ว่า “ปีใดได้ผลผลิตจำนวนมากก็จะมีรายรับเพิ่มมากขึ้นจากการขายข้าวและจะนำมาเป็นต้นทุนในการลงทำนาในปีต่อไป” สะท้อนให้เห็นถึงความทุกข์ยากลำบากของเกษตรกรชาวบ้านสิงห์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตลอดทั้งปี นอกจากนี้จะต้องเผชิญกับภัยทางธรรมชาติแล้ว ยังต้องต่อสู้ดิ้นรนกับภาวะเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบันที่มีค่าครองชีพเพิ่มสูงขึ้นในแต่ละปี จึงทำให้เกิดความวิตกกังวลใจ ความทุกข์ยากลำบากใจ และขาดความมั่นคงในชีวิต

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์จึงเป็นพื้นที่ในการช่วยระบายนความคับข้องใจและความผ่อนคลายจากความทุกข์ยากให้แก่ชาวบ้านสิงห์ ในทุกปีผู้จัดงานได้เลือกวงกลองยาวที่เป็นวงดนตรีพื้นบ้านของชาวบ้านสิงห์มาร่วมในพิธีกรรมเพื่อแสดงการต้อนรับอัญญาพ่อเฒ่า

และร่วมสนุกสนานกับบรรดาลูกหลานและชาวบ้านที่มาต้อนรับ ภายหลังจากได้มีการเพิ่มเครื่องบันทึกลีลาเสียงมาใช้บรรเลงเพลงร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผีด้วย นับว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน และยังเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านได้ระบายความทุกข์ยากจากภาวะวิกฤตปัญหาต่าง ๆ ที่สะสมมาตลอดทั้งปี

การระบายความคับข้องใจและผ่อนคลายจากความทุกข์ยากในสังคมเกษตรกรรมแสดงให้เห็นจากชาวบ้านร่วมกันนำขบวนแห่กลองยาวบรรเลงสร้างความเป็นสิริมงคลเพื่อไปต้อนรับอัญญาพ้อเฒ่าจากที่บ้านของนางเทียมไปยังปะรำพิธีและบรรเลงในระหว่างการประกอบพิธีกรรมอย่างสนุกสนาน จากการสัมภาษณ์เทียมตึก (สุธีรา ไชยปัญญา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 มิถุนายน 2565) ได้กล่าวว่า “เมื่อใกล้จะถึงวันทำพิธีผู้นำชุมชนจะรวบรวมกลุ่ม นักดนตรีในชุมชนและแจ้งกำหนดวันทำพิธีกรรม จากนั้นจึงได้มีการซักซ้อมในช่วงหัวค่ำซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทุกคนเสร็จภารกิจในชีวิตประจำวันของทุกวันก่อนวันทำพิธีกรรม 1 สัปดาห์ นักดนตรีส่วนใหญ่เป็นผู้ชายในชุมชนบ้านสิงห์ที่มีความสามารถในการเล่นดนตรีมารวมกลุ่มกัน หากมีผู้สนใจเข้าร่วมก็จะใช้ระยะเวลาช่วงนี้ซักซ้อมให้แก่สมาชิกใหม่ ในแต่ละปีสมาชิกและจำนวนของนักดนตรีมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก”

ในวันทำพิธีกรรมเลี้ยงผีนักดนตรีและบรรดาลูกหลาน ลูกศิษย์ และชาวบ้านบางส่วนจะมารวมกันที่บ้านนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่า เมื่ออัญญาพ้อเฒ่าเข้าทรงนางเทียมแล้วจึงเริ่มบรรเลงดนตรีเป็นการต้อนรับอัญญาพ้อเฒ่า จากนั้นขบวนกลองยาวก็จะบรรเลงดนตรีให้อัญญาพ้อเฒ่า ลูกหลาน ลูกศิษย์ และชาวบ้านที่มาร่วมในขบวนได้สนุกสนาน รื่นเริง บันเทิงใจร่วมกัน กระทั่งนางเทียมของอัญญาพ้อเฒ่าไปถึงปะรำพิธีจนครบทุกคนขบวนกลองยาวก็จะหยุดบรรเลงและจะบรรเลงอีกครั้งในช่วงสุดท้ายของพิธีกรรมเมื่อกองยาวบรรเลงจบลงถือเป็นอันเสร็จพิธี ความบันเทิงและความสนุกสนานที่ได้รับจากวงกลองยาวทำให้ชาวบ้านได้ระบายความคับข้องใจและผ่อนคลายความทุกข์ยากจากปัญหาที่เผชิญในชีวิตประจำวัน ซึ่งความบันเทิงและความสนุกสนานอาจวัดได้จากรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ และความอึดอ้อมใจเมื่อมีความเชื่อและรับรู้การมีอยู่ของอัญญาพ้อเฒ่าความสุขทางใจไม่อาจประเมินได้ด้วยสายตา แต่หากเรามีความเชื่อที่ว่าอาหารที่ผ่านพิธีกรรมเลี้ยงผีคืออาหารมงคล ข้าวของต่าง ๆ ที่ผีบรรพบุรุษทิ้งไว้ให้เป็นสิ่งที่ดีงาม การได้รับสิ่งของเหล่านี้มาครอบครองย่อมสร้างความสุขภายในได้

ภาพประกอบ 67 ขบวนกลองยาวพานางเทียมของอัญญาพอเฒ่าไปปะรำพิธี

ภาพประกอบ 68 กลองยาวบรรเลงระหว่างประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

นอกจากนี้ในภายหลังได้เพิ่มเครื่องบันทึกเสียงมาใช้ร่วมในพิธีกรรมเพื่อสร้างความบันเทิงใจแก่ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีกรรมเช่นเดียวกัน ในช่วงเริ่มทำพิธีกรรมเลี้ยงผีชาวบ้านที่ทำหน้าที่ควบคุมเครื่องบันทึกเสียงจะเปิดเพลงไทยลูกทุ่งตามสมัยนิยมสร้างความสนุกสนานและความบันเทิงตลอดการทำพิธีกรรม การใช้เครื่องบันทึกเสียงในพิธีกรรมเริ่มนำมาใช้ไม่นานมานี้ แต่ก่อนมีเพียงวงกลองยาวบรรเลงตลอดพิธีเท่านั้น นักดนตรีมักเกิดความเหนื่อยล้าและมีการพักเป็นช่วง ๆ ทำให้ความสนุกสนานไม่ต่อเนื่อง จึงได้นำเครื่องบันทึกเสียงมาใช้ร่วมในพิธีกรรมด้วยเพื่อสร้างความบันเทิงในพิธีกรรมและสะดวกในการใช้งานด้วย ทั้งนี้เครื่องเสียงที่ใช้ในพิธีกรรมได้มาจากคนภายในหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่บรรดาลูกหลานที่เคารพนับถืออัญญาพอเฒ่าจะอาสานำมา โดยไม่ต้องว่าจ้างเพื่อใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีโดยเฉพาะเครื่องบันทึกเสียงจะบรรเลงในช่วงทำ

พิธีกรรมสร้างความบังเอิญตลอดทั้งงาน นางเทียมของอัญญาพ่อแม่และผู้ที่มาร่วมในพิธีต่างได้รับความสนุกสนานและความบันเทิง จนกระทั่งถึงใกล้จะเสร็จสิ้นพิธีกรรมเครื่องบันเทิงเสียงจึงจะหยุดบรรเลง และกลองยาวก็รับช่วงต่อจนกระทั่งเสร็จสิ้นพิธีกรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามและสัมภาษณ์นางประหยัดที่เป็นนางกำนัลรับใช้ (ประหยัด สุวรรณเพชร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 กุมภาพันธ์ 2564) กล่าวว่า “ในอดีตมีเพียงเครื่องดนตรีพื้นบ้านได้แก่ กลอง ฉิ่ง ฉาบ เท่านั้น ต่อมาจึงได้ใช้เครื่องเสียงบรรเลงในพิธีกรรมเป็นองค์ประกอบที่เพิ่มขึ้นในภายหลัง” ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ผู้ที่มาร่วมในพิธีกรรมช่วงวัยรุ่นค่อนข้างน้อย สาเหตุหนึ่งเพราะงานพิธีกรรมนี้เป็นเรื่องของ “ผู้ใหญ่” ดังนั้นผู้ที่มาร่วมในพิธีส่วนใหญ่จึงเป็นช่วงวัยผู้ใหญ่ขึ้น ทำให้ไม่กล้าเข้าร่วมพิธีกรรมและรู้สึกไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม หลายครอบครัวจึงพยายามพาลูกหลานมาเคารพอัญญาพ่อแม่ในช่วงก่อนเริ่มพิธีกรรมที่จำนวนคนที่มาร่วมงานยังไม่มากนัก เพื่อให้ลูกหลานในช่วงวัยรุ่นมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 69 นางกำนัลรับใช้ปรนนิบัติรับใช้นางเทียมของอัญญาพ่อแม่

จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์จึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านสิงห์ได้ระบายความคับข้องใจและผ่อนคลายจากความทุกข์ยากในสังคมเกษตรกรรม อีกทั้งยังช่วยให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน แก่คนในชุมชนอีกด้วย ดังที่ศิริพร ณ ถลาง (ศิริพร ณ ถลาง, 2548, น. 367) กล่าวว่า “คติชนมีบทบาทหน้าที่หน้าที่สำคัญในการช่วยสร้างภาวะสมดุลในจิตใจให้แก่สมาชิกในสังคมและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจที่ไม่อาจแสดงออกได้อย่างเปิดเผยในชีวิตปกติทั่วไป จึงถือได้ว่า คติชนได้ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านความมั่นคงทางจิตใจ”

อาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร มีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อชาวบ้านและชุมชนในหลายด้าน มีทั้งบทบาทหน้าที่ในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสิงห์ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่างคาดหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของน้ำฝนและพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่วนลูกหลานที่ประกอบอาชีพค้าขายต่างก็คาดหวังเรื่องความมั่งคั่งของทรัพย์สินและเศรษฐกิจของชุมชน บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญกำลังใจและการปกป้องคุ้มครองลูกหลานและชุมชน ชาวบ้านต่างคาดหวังให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บและให้การดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคตมีแต่ความราบรื่นและประสบความสำเร็จในชีวิต มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสร้างสำนึกร่วมและระบบอาวุโสของชาวบ้านในชุมชน มีบทบาทหน้าที่ในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านสิงห์ซึ่งเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมอีสานที่ยึดถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองและการเคารพนับถือผู้อาวุโส และมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยระบายนความคับข้องใจและช่วยผ่อนคลายความรู้สึกทุกข์ยากและตรากตรำงานหนักในสังคมเกษตรกรรม ลักษณะบทบาทหน้าที่ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยให้พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร ได้รับการสืบทอดและยังคงดำรงอยู่จวบจนปัจจุบัน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร มีจุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาการประกอบพิธีกรรมและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีในชุมชนบ้านสิงห์ และเพื่อศึกษาบทบาทในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ในระหว่างปี พ.ศ. 2564 – 2565 จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

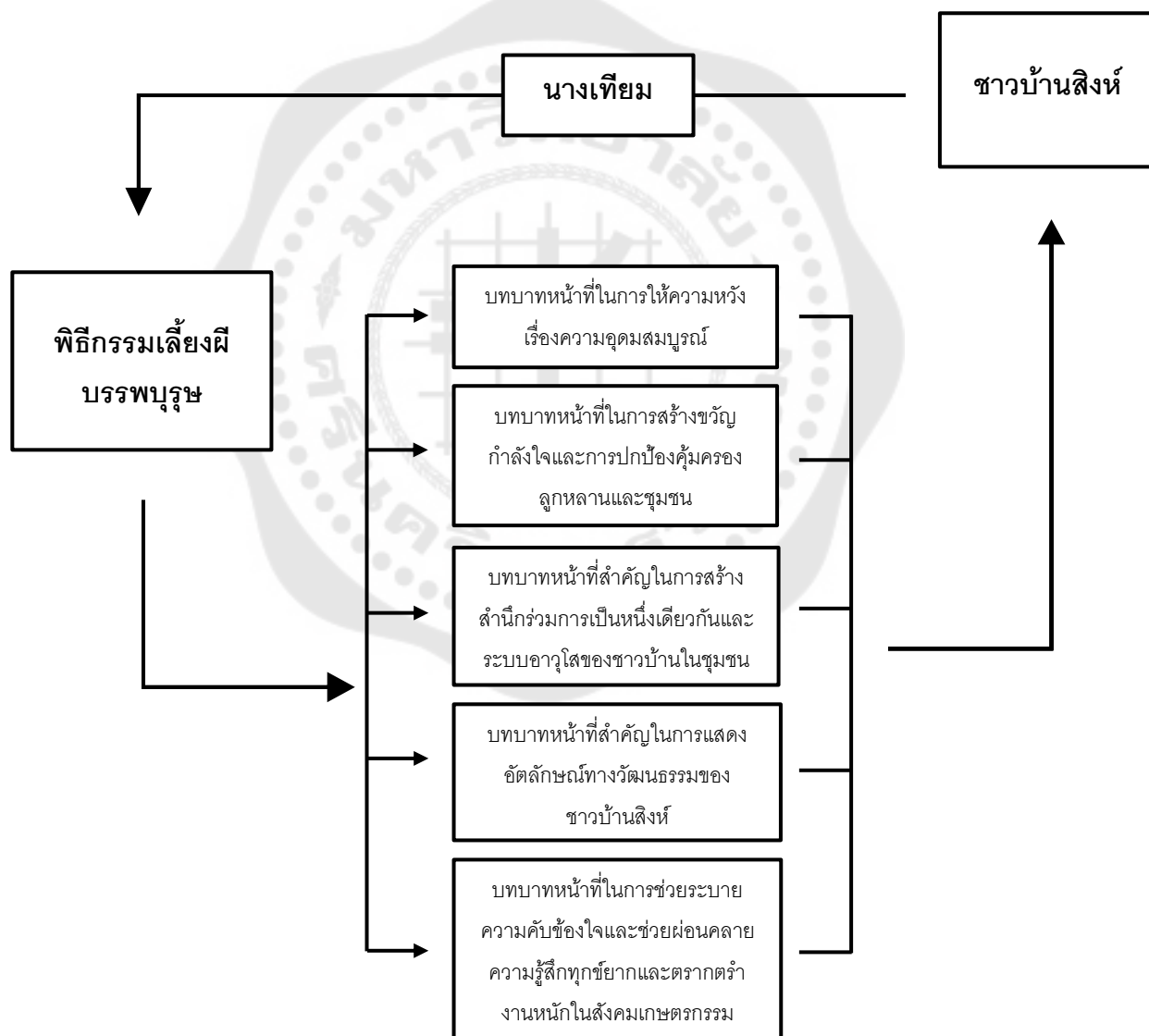
5.1.1 การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร จัดขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 6 เป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง ตามฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นจารีตประเพณีที่กำหนดไว้ในเดือนเจ็ดเรียกว่า “บุญข้าชะ” (ข้าชะ) โดยอัญเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษเชื้อสายเจ้าพระวอเจ้าพระตาเป็นผู้ก่อตั้งชุมชนบ้านสิงห์ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า อัญญาพ้อเผ่า ให้ลงเทียมหรือเข้าทรงลงมาพบลูกหลาน ลูกหลานจะจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้ทั้งของคาวและของหวานต้อนรับให้อัญญาพ้อเผ่าพึงพอใจ แล้วจึงร้องขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร ช่วยขจัดปัดเป่าเคราะห์โรคภัยไข้เจ็บ และความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ลูกหลานและชุมชน

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์สะท้อนให้เห็นถึงวิถีปฏิบัติที่เข้มข้นของความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ เห็นได้จากการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษในทุก ๆ ปี เพื่อแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของชุมชน โดยมีนางเทียมที่ได้รับการสืบทอดในสายตระกูลและจำเป็นผู้รักษารูปแบบแนวปฏิบัติของพิธีกรรมดั้งเดิมไว้

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นพิธีกรรมที่มีการรักษาแนวปฏิบัติดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นไว้อย่างเคร่งครัด และยังคงดำรงอยู่วบจนปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น เนื่องจากกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นลูกหลานของกลุ่มเจ้านายคุ้มในโฮงซึ่งเชื่อว่าอัญญาพ้อเผ่า คือ บรรพบุรุษของตน การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีนับว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่แทนกลุ่มเจ้านาย เพื่อรักษาอำนาจความศักดิ์สิทธิ์หรือ

ธรรมเนียมการปฏิบัติของบรรพบุรุษสืบต่อมาแต่โบราณ นอกจากจะเป็นการแสดงความรักและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นการสร้างสำนึกร่วมในทางชาติพันธุ์และการเป็นเครือญาติร่วมสายตระกูลที่เกี่ยวข้องกันในฐานะลูกหลานของอัญญาพ่อเต่าเพื่อให้ลูกหลานและสมาชิกใหม่ในชุมชนได้รับรู้ แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านสิงห์ได้อย่างเด่นชัด และยังเป็นการตอกย้ำให้ลูกหลานชาวบ้านสิงห์ได้ตระหนักถึงความสำคัญของพิธีกรรมเลี้ยงผี และปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลานช่วยกันรักษาพิธีกรรมอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชาวบ้านสิงห์ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป ดังภาพประกอบแสดงความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อชาวบ้านสิงห์

ภาพประกอบ 70 ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อชาวบ้านสิงห์

5.1.2 สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร มีวัตถุประสงค์สัญลักษณ์ พฤติกรรมสัญลักษณ์ และพื้นที่สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้มีสัมพันธ์กับอัญญาพอเผ่า สถานภาพของอัญญาพอเผ่า ระบบความคิดและความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับฮีตสิบสอง

วัตถุประสงค์สัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ส่วนใหญ่แสดงสถานภาพของอัญญาพอเผ่าในฐานะเจ้าเมือง เพราะสัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีส่วนใหญ่เป็นเครื่องแต่งกายพานะ และเครื่องบรรณาการซึ่งลูกหลานนำมาถวายมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมสัญลักษณ์ที่แสดงความรักและความจงรักภักดี นอกจากนี้มีสัญลักษณ์แสดงการปกป้องคุ้มครอง ขจัดปัดเป่าเคราะห์โรคภัยไข้เจ็บ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ลูกหลานและชุมชน เช่น การกวัดแกว่งดาบและการฟุ้งแทงหอกไปรอบ ๆ ประรำพิธี และสัญลักษณ์แสดงความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรืองและความมั่งคั่งของชุมชน

พื้นที่สัญลักษณ์ส่วนใหญ่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงสถานภาพทางสังคมของอัญญาพอเผ่า ตำแหน่งที่นั่งนางเทียมของอัญญาพอเผ่า พื้นที่บนหอในซึ่งเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ภาพแทนที่ประทับหรือที่อาศัยของเจ้านายหอโองและพื้นที่ลานโล่งนอกหอในเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ภาพแทนท้องพระโรงสำหรับข้าราชการหรือบริวารเข้าเฝ้าเจ้านายในอดีต พื้นที่สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของหอโองซึ่งเป็นที่อยู่ของเจ้าเมืองในอดีต

5.1.3 บทบาทในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ ตำบลสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนบ้านสิงห์หลายประการ ผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมเลี้ยงผีมีบทบาทในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ในประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ต่างคาดหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ ความสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตร และความมั่งคั่งด้านเศรษฐกิจให้บังเกิดแก่ลูกหลานและชุมชน บทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจและการปกป้องคุ้มครองลูกหลานและชุมชน ซึ่งคาดหวังว่าการดำเนินชีวิตจะมีแต่ความราบรื่น ประสบแต่ความสมบูรณ์พูนสุข และปราศจากโรคภัยมาเบียดเบียนอีกต่อไป

พิธีกรรมเลี้ยงผีมีบทบาทสำคัญในการสร้างสำนึกร่วมการเป็นหนึ่งเดียวกันและระบบอาวุโสของชาวบ้านในชุมชนในการมีบรรพบุรุษร่วมมาตั้งแต่อดีตและเครือข่ายของกลุ่มนางเทียมที่สะท้อนให้เห็นระบบอาวุโสซึ่งเป็นโครงสร้างเชิงสังคมของชุมชนบ้านสิงห์และยังมีบทบาทสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนบ้านสิงห์ที่เป็นกลุ่มคนที่

มีความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผีมีความสำคัญและได้รับการอ้างรักษาสืบต่อไป

นอกจากนี้ความรู้สึกยึดติดกับกฎเกณฑ์จารีตประเพณีที่สังคมกำหนดไว้และจากระบบการปกครองในสังคมปัจจุบัน พิธีกรรมเลี้ยงผีจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยระบายนความเก็บกดและกดดันอันเนื่องมาจากระบบการปกครองและการตราครุฑในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในปัจจุบัน ความบันเทิงและความสนุกสนานในการฟ้อนรำร่วมกันอย่างสนุกสนานถือว่าเป็นการแสดงพฤติกรรมที่ปลดปล่อยระบายนความทุกข์ที่เกิดจากความทุกข์ใจและทุกข์กายได้อีกทางหนึ่งด้วยเช่นกัน

5.2 อภิปรายผล

จากผลการศึกษา พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร ทำให้เห็นโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมและความเป็นมาของชาวบ้านสิงห์ได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ความเชื่อและพิธีกรรมที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามกระแสสังคมปัจจุบัน

ในการอภิปรายผลจะแสดงให้เห็นกระบวนการทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ยังคงดำรงอยู่จวบจนปัจจุบัน จากการลงภาคสนามเก็บข้อมูลพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปี มีประเด็นที่น่าสนใจ 3 ประเด็น ดังนี้

1) บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ในด้านบทบาทของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่มีต่อชุมชนบ้านสิงห์ มีงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อชุมชนเฉพาะแห่งในท้องถิ่นภาคอีสานมีจำนวนหลายเล่ม เช่น งานวิจัยเรื่อง **พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร** ของวิญญู ผลสวัสดิ์ (2536) งานวิจัยเรื่อง **พิธีกรรมแซนเนียะตาของกลุ่มชาวไทยเขมร : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านกราม ตำบลไพร อำเภอนวนนาญ จังหวัดศรีสะเกษ** ของรพีพรรณ คมใส (2540) งานวิจัยเรื่อง **บทบาทของบร็องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท ของดณัย ชาทิพสด** (2548) งานวิจัยเรื่อง **การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี: กรณีศึกษาดำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร** ของสุรัชย์ ชินบุตร (2553) งานวิจัยเรื่อง **การสืบทอดและบทบาทของพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกูย ที่บ้านละเอาะ อำเภอน้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ** ของพรรณวดี ศรีขาว (2554) งานวิจัยเรื่อง **การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน** ของพิมพ์นภัส จินดาวงค์ (2554) งานวิจัยเรื่อง **ลัทธิพิธีการนับถือเจ้าแม่สองนางกับ**

ชุมชนฝั่งลุ่มน้ำโขง ของภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (2554) และงานวิจัยเรื่อง **ประเพณีแซนโถงตาบุงชาวบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์: การประกอบสร้างและบทบาทของประเพณีประติษฐ์** ของสารภี ชาวดี (2559) เป็นต้น แต่ในงานวิจัยเล่มนี้ได้ศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร ได้พบว่า ซึ่งในแต่ละเล่มก็มีลักษณะบทบาทหน้าที่ไปตามบริบทของพื้นที่และชุมชนที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยในลักษณะที่สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ก็สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต พิธีกรรมปฏิบัติและบทบาทหน้าที่ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ชุมชนบ้านสิงห์ ซึ่งก็มีลักษณะร่วมบางประการเนื่องจากเป็นพื้นที่ภาคอีสานและกลุ่มคนลาวดั้งเดิมเหมือนกัน และในส่วนนี้แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของชาวบ้านสิงห์ก็แสดงให้เห็นตัวตนและความแตกต่างจากชุมชนอื่นด้วยเช่นกัน

2. ความสำคัญของสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร พิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบกันมาแต่โบราณ ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีกรรมส่วนมากเป็นลูกศิษย์ที่เคารพศรัทธาต่ออัญญาพ่อเฒ่า การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผีบรรพบุรุษของชุมชนเปรียบเสมือนผู้เฒ่าผู้แก่ที่คอยดูแลลูกหลานให้มีความร่มเย็นเป็นสุขและปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากภัยอันตราย ชาวบ้านสิงห์จึงทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเพื่อแสดงความเคารพและศรัทธาต่อผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมีองค์ประกอบด้านวัตถุสิ่งของที่นำมาใช้ในการทำพิธีกรรมหลากหลายทั้งเครื่องแต่งกาย เครื่องเซ่นไหว้ และอาวุธซึ่งมีความหมายเชิงอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมการแสดงออกด้านพฤติกรรมที่เชื่อมโยงกับสถานภาพของผีบรรพบุรุษและอำนาจความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของผีบรรพบุรุษ จึงทำให้บรรยากาศในการประกอบพิธีกรรมมีนัยเชิงพลังอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ

ด้านความหมายของสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเลี้ยงผีส่วนใหญ่เป็นสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของอัญญาพ่อเฒ่าที่มีฐานะเป็นผีเฒ่าหรือระดับผีเจ้าเมืองและความเชื่อดั้งเดิมตามฮีตสิบสอง เพราะสัญลักษณ์ทั้งวัตถุสัญลักษณ์ พฤติกรรมสัญลักษณ์ และพื้นที่สัญลักษณ์ ส่วนใหญ่แสดงสถานภาพเจ้าอัญญาพ่อเฒ่าที่เป็นเจ้าเมืองมีเชื้อสายเจ้านายและเป็นบรรพบุรุษของชุมชนบ้านสิงห์ นอกจากนี้ยังพบว่าสัญลักษณ์บางอย่างมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มขึ้นตามความเชื่อที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะเครื่องเซ่นไหว้ประเภทของหวานที่แสดงสัญลักษณ์ด้านความอุดมสมบูรณ์ เช่น ส้มและสาลี่ ซึ่งไม่ใช่ผลไม้ในท้องถิ่นเป็นลักษณะผลไม้ นอกพื้นที่และได้นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ประเภทของหวาน เนื่องจากสื่อความหมายดีตามความเชื่อในสังคมปัจจุบันและสามารถหาซื้อในพื้นที่ได้จึงได้มีการเพิ่มเครื่องเซ่นไหว้เหล่านี้ให้สอดคล้องกับความเชื่อในสังคมปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีการรับความเชื่อในสังคมปัจจุบันมาปรับ

ให้เข้ากับความคิดดั้งเดิมเพื่อให้พิธีกรรมเลี้ยงผีสามารถดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันได้ โดยยังได้รับการรักษาพิธีกรรมดั้งเดิมไว้จากคนในสังคมอีกด้วย

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ในปัจจุบันยังคงเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างมาก ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ได้ *ปัจจัยแรก* ชุมชนบ้านสิงห์ มีการนับถือฮีดคองที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ซึ่งปรากฏในฮีดตสิบสองมีการกำหนดให้เลี้ยงผีบรรพบุรุษในเดือนเจ็ด เพื่อบอกกล่าวผีก่อนเริ่มฤดูกาลเพาะปลูกและเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านฤดูกาลจึงมีการชำระล้างบ้านเมืองให้สะอาด ขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หมดไป ชาวบ้านสิงห์จึงยึดมั่นและศรัทธาในความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งสามารถดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร ช่วยบำบัดเป่าเคราะห์ร้ายโรคร้ายต่าง ๆ และได้รับการปกป้องคุ้มครองแก่ลูกหลานและชุมชน ชาวบ้านจึงต้องประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษขึ้นทุก ๆ ปีและยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชนบ้านสิงห์ในการสืบทอดและรักษาจารีตประเพณีแบบดั้งเดิมไว้ นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผียังคงดำรงอยู่ได้จวบจนปัจจุบัน สอดคล้องกับงานวิจัยงานวิจัยของของภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์, 2554, น. 314) เรื่อง **ลัทธิพิธีการนับถือเจ้าแม่สองนางกับชุมชนฝั่งลุ่มน้ำโขง** ที่กล่าวถึงการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนาง ในอำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งต้องปฏิบัติตามฮีดตสิบสองเพื่อร้องขอให้ช่วยขจัดบำบัดเป่าเคราะห์และโรคร้ายไข้เจ็บ และบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่ง และความผาสุกร่มเย็นให้แก่ลูกหลานและชุมชน

ปัจจัยที่สอง หน่วยงานภาครัฐ โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ที่เล็งเห็นว่าพิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านสิงห์ได้เป็นอย่างดี สามารถใช้อธิบายที่มาและสาเหตุของการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีนี้ได้ รวมถึงมีความเกี่ยวข้องกับภารกิจของชุมชนบ้านสิงห์ จึงได้มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้จัดพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปีเพื่อทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้ยังดำรงอยู่จวบจนปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณวดี ศรีขาว (พรรณวดี ศรีขาว, 2554, น. 148) เรื่อง **การสืบทอดและบทบาทของพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกูย ที่บ้านละเอาะ อำเภอท่าลี่ จังหวัดศรีสะเกษ** ได้กล่าวว่า เมื่อหน่วยงานภาครัฐจากทางจังหวัด อำเภอ และในชุมชนเข้ามาส่งเสริมวัฒนธรรมชาวกูยบ้านละเอาะ ช่วยกระตุ้นเตือนให้เกิดสำนึกทางชาติพันธุ์ เกิดความรักและความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเองมากขึ้น และพยายามรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมเพณีที่ตนมีให้คงอยู่ และ *ปัจจัยที่สาม* นางเทียม เป็นผู้ที่รักษารูปแบบการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีให้ยังคงอยู่ โดยได้รับสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในสายตระกูลผู้หญิงจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และยังเป็นผู้นำทาง

ความเชื่อของชุมชนให้ถือปฏิบัติตาม ดังที่ ภาณูพงศ์ อุดมศิลป์ (ภาณูพงศ์ อุดมศิลป์, 2554, น. 293 - 294) ได้กล่าวว่าการคัดเลือกนางเทียมจะเลือกบุคคลที่อยู่สายตระกูลเดียวกันทำหน้าที่สืบทอดวัฒนธรรมศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนมาแต่โบราณยังคงดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าปัจจัยเหล่านี้เป็นจุดแข็งสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์ยังคงดำรงอยู่มาจวบจนปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมเลี้ยงผียังรากลึกอยู่ในระบบความคิดของชาวบ้านและเป็นที่ยึดทางจิตใจในยามที่ชีวิตต้องการความหวังจึงต้องพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ อีกทั้งยังทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นกรอบจารีตประเพณีโดยใช้อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ในการทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญที่ช่วยทำให้ชุมชนมีความรักความสามัคคีกันและเกิดความเข้มแข็งขึ้น การดำเนินกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ บุญบั้งไฟ บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ และอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวมก็จะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

3. ความสำคัญของคติชนวิทยากับการเปลี่ยนแปลงท่ามกลางสังคมโลกาภิวัตน์

พิธีกรรมเลี้ยงผีของชุมชนบ้านสิงห์เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่จะช่วยในการดำรงรักษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมในสังคมให้มีความมั่นคง ตลอดจนปลูกจิตสำนึกของบรรดาลูกหลานให้ตระหนักในความสำคัญและสืบทอดพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชุมชน ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้พิธีกรรมดังกล่าวดำรงอยู่ต่อไปในสังคม อีกทั้งในด้านการประกอบพิธีกรรมจากการเก็บข้อมูลภาคสนามก็พบว่าในทุก ๆ ปี ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีกรรม มีทั้งลูกศิษย์ลูกหาที่ไปประกอบอาชีพถิ่นอื่นและชาวบ้านในชุมชนได้นำบรรดาลูกหลานมาร่วมในพิธีกรรมด้วย บรรดาลูกหลานเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการสืบทอดพิธีกรรมเลี้ยงผีผ่านการรับรู้จากการเป็นผู้ร่วมพิธีกรรมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและชุมชน โดยเล็งเห็นว่าเป็นพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดความผาสุกในชีวิต สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณและสำนึกความเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้เห็นถึงความพยายามในการสืบทอดและแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงทางวัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นสิ่งสำคัญในการเป็นแรงผลักดันให้พิธีกรรมเลี้ยงผียังคงดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสังคมโลกาภิวัตน์ภายนอกหมู่บ้าน อีกทั้งการได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ชาวบ้านสิงห์ และองค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์ ที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของพิธีกรรมสำคัญของชุมชน แม้ว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีจะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รายรอบแล้ว แต่ก็ไม่ได้สูญเสียแนวปฏิบัติสำคัญของพิธีกรรมจนไม่สามารถสืบสืบทอดกันมาได้ต่างให้ความช่วยเหลือและร่วมมือกันเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ จุลลฐิน และอื่น ๆ ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือ

กันเป็นอย่างดี ดังนั้นการให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเลี้ยงผีอันเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นและพึงกระทำเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้กับคนรุ่นหลังได้สืบต่อไป

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกาภิวัตน์ที่มีความยากลำบากในการดำเนินชีวิตจากสภาวะเศรษฐกิจ ภัยพิบัติ โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านสิงห์เป็นอย่างมาก ยังตอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของพิธีกรรมเลี้ยงผีที่ชาวบ้านสิงห์ยังคงเชื่อมั่นในอำนาจของความศักดิ์สิทธิ์ของอัญญาพ่อเผ่าว่าจะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกว่าจะได้รับการคุ้มครอง ช่วยให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกสุขกายสบายใจ ปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ไปได้ด้วยความมั่นใจ สร้างความมั่นคงทางใจให้หมักงัดใจในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต

5.3 ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษในภาคอีสานในพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นแหล่งข้อมูลทางคติชนที่น่าสนใจ ผู้ที่สนใจศึกษาอาจจะเลือกพื้นที่และวิธีวิทยาให้เหมาะสมกับข้อมูลเพื่อค้นหาประเด็นสำคัญใหม่ ๆ ได้ ซึ่งยังคงมีอีกมากในบริบทสังคมไทย
2. ควรศึกษาในมุมมองโลกทัศน์ของชาวบ้านที่มีต่อพิธีกรรมเลี้ยงผีมีพลวัตอย่างไร นอกจากเป็นแหล่งข้อมูลทางคติชน
3. นอกจากการศึกษาบทบาทหน้าที่และสัญลักษณ์ของพิธีกรรมเลี้ยงผีแล้ว ในงานวิจัยที่มีการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม ควรมีศึกษาเพิ่มเติมว่าหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์และส่งเสริมพิธีกรรมของชุมชนเพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2538). **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 14**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- กรมศิลปากร. (2555). **ปกิณกศิลป์วัฒนธรรม เล่ม 18 จังหวัดยโสธร**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (2528). **ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ระเบียบการปกครองของชาวลาวและอีสาน สมัยเก่า อ. ส. ส. สมเด็จพระสังฆราชแห่งพระราชอาณาจักรลาว มุลมรดกชนชาติ อ้ายลาว**. กรุงเทพฯ: หจก.จงเจริญการพิมพ์.
- दनัย ซาทิสด. (2548). **บทบาทของบวร้องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย. จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ**. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต).
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (2546). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (2530). **ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2531). **ความสำคัญของศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว ข้อมูลประวัติศาสตร์ ในรอบทศวรรษ (พ.ศ. 2521 - 2530)**. กรุงเทพฯ: บริษัท ประชาชน จำกัด.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). **มเหสักข์ ผี : พิธีกรรม**. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 10**. กรุงเทพฯ: บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). **"อาญาสี่ : ระบบการปกครอง"**. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 15**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). **สิงห์โคก, บ้าน**. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 13**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ธีรพงษ์ มีไธสง. (2560). **ผีกับพุทธ**. กรุงเทพฯ: อินทนิล.
- นภสมน นิจันดร. (2550). **โนรา: สัญลักษณ์ พิธีกรรม ตัวตนคนใต้รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ยุคโลกาภิวัตน์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยา มหาบัณฑิต).
- นิยม วงศ์พงษ์คำ. (2554). **วัฒนธรรมลาว. ศิลปวัฒนธรรม ลาว - ไทย, 515(32)**.
- บำเพ็ญ ณ อุบล. (2542). **ยโสธร, เจ้าเมือง**. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 11**.

- กรุงเทพฯ: บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด.
- บำเพ็ญ ฌ อุบล. (2542). "สิงห์โคก, บ้าน". ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 13**.
กรุงเทพฯ: บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด.
- ปรีชา พิณทอง. (2542). **อีตลีสองคองสิบสี่ : ประเพณี**. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาค
อีสาน เล่ม 15**. บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด: กรุงเทพฯ.
- ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. (2559, กรกฎาคม - ธันวาคม). กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน.
กระแสวัฒนธรรม, 17(32).
- ไพฑูริย์ ภูษา. (2556). **ความเป็นมาคนอีสาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น
จำกัด.
- พรรณวดี ศรีขาว. (2554). **การสืบทอดและบทบาทของพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกุยที่บ้าน
ละเอาะ อำเภอท่าลี่ จังหวัดศรีสะเกษ**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยาน
พนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษร
ศาสตร์).
- พรรณวดี ศรีขาว. (2554). **การสืบทอดและบทบาทของพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกุยที่บ้าน
ละเอาะ อำเภอท่าลี่ จังหวัดศรีสะเกษ**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยาน
พนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต).
- พระสุนทรราชเดโช. (2472). **พงศาวดารภาคอีสาน**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศรีหงส์.
- พิเชษฐ สายพันธ์. (2539). **"นาคาคติ" อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วม
สมัย**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยามหาบัณฑิต).
- พิภก เมืองหลวง. (2554). **มนต์ศันและสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชัณฑ์ ที่บ้านท่า
ม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด : การศึกษาในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์**.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต).
- พิมพ์นภัส จินดาวงศ์. (2554). **การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี
อารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์).
- ไพฑูริย์ มีกุล. (2542). มหะศักดิ์ (อำเภอพนมไพร) การเลี้ยง : พิธีกรรม. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรม
ไทย ภาคอีสาน เล่ม 10**. กรุงเทพฯ: บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด.
- ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. (2554). **ลัทธิพิธีการนับถือเจ้าแม่สองนางกับชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง**.

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุฎฐิบัณฑิต).
- ระพีพรรณ คมใส. (2540). **พิธีกรรมแซนเนียะตาของกลุ่มชาวไทยเขมร : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านกราม ตำบลไพร อำเภอบุขนาหวาย จังหวัดศรีสะเกษ**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรมานุษยวิทยามหาบัณฑิต).
- วิญญู ผดสวัสดิ. (2536). **พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี อำเภอบำคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).
- วิศิษฎ์ ดวงสงค์. (2542). โองหลวง (พระศรีวราภ) : จวนเจ้าเมือง. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 15**. บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด: กรุงเทพฯ
- ศรีศักร วัลลิโกดม. (2562). **พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก-ประไพวิริยะพันธ์.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2548). **ทฤษฎีคติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชาย นิลอาธิ. (2539). **อีตลิสองคองสิบสี่**. **วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม**, 5(1).
- สมหมาย ชินนาค. (2539). **ผีปะกำ : คติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของไทย-กวย (ส่วย) เลี้ยงช้างจังหวัดสุรินทร์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาบัณฑิต).
- สมัย สุทธิธรรม. (2545). **สารคดีชุดถิ่นทองของไทย ยโสธร**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สารภี ขาวดี. (2559). **ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์: การประกอบสร้างและบทบาทของประเพณีประติษฐ์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุฎฐิบัณฑิต).
- สำลี รักสุทธี. (2553). **อีตลิสอง คลองสิบสี่**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.
- สีลา วีระวงส์. (2539). **ประวัติศาสตร์ลาว**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ศิลปวัฒนธรรม: กรุงเทพฯ.
- สุกัญญา สุจฉายา. (2548). **พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาดา กิตติตระกูลกาล. (2540). **ศาลท่านท้าวมหาพรหมโรงแรมเอราวัณ: การแสดงเชิงพิธีกรรมยุคโลกาภิวัตน์**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต).

- สุรัชย์ ชินบุตร. (2553). **การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทใน พิธีเหยาเลี้ยงผี: กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร.** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์).
- สุรัชย์ ชินบุตร. (2556, กุมภาพันธ์-กรกฎาคม). **จุดจูนวัดศรีธาตุ บ้านสิงห์ จ.ยโสธร : การรื้อฟื้นและ ประดิษฐ์สร้างพิธีกรรมในปัจจุบัน.** วารสารไทยศึกษา, 9(1).
- สุรียา สมทุคบุตตี และพัฒนา กิติอาษา. (2533). **สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟ : การวิเคราะห์ และตีความหมายทางมานุษยวิทยา.** ขอนแก่น: เอกสารประกอบนิทรรศการขอนแก่น ห้างปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์. (2564). **บ้านสิงห์.** <http://www.tumbolsing.go.th/>
- องค์การบริหารส่วนตำบลสิงห์. (2564). **สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วน ตำบลสิงห์.** ยโสธร:
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ Identity.** คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคม วิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ: กรุงเทพฯ.
- อภิรัตน์ สงเคราะห์. (2556). **ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เรื่องผีในอีสาน: ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เขมร ส่วย และเวียดนาม ที่อาศัยอยู่ในบริเวณอีสานใต้ของประเทศไทย.** โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี: อุบลราชธานี.
- อัมพิกา ยะคำป้อ. (2554). **พลวัตและบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ บ้านที่บ้านไม้ลุงชน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต).

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย SWUEC-G- 122/2565E

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจาก คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและ ข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อโครงการวิจัยเรื่อง: การศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร

ชื่อผู้วิจัยหลัก: นาย อาธิป เมืองนาม

สังกัด: คณะมนุษยศาสตร์

เอกสารที่รับรอง:

1. แบบเสนอโครงการวิจัย
2. โครงการวิจัย
3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย
4. หนังสือให้ความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

1. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ 3 วัน/เดือน/ปี 25 มีนาคม 2565
2. โครงร่างการวิจัย	ฉบับที่ 3 วัน/เดือน/ปี 25 มีนาคม 2565
3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ 3 วัน/เดือน/ปี 25 มีนาคม 2565
4. หนังสือให้ความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย	ฉบับที่ 3 วัน/เดือน/ปี 25 มีนาคม 2565

(ลงชื่อ).....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทันตแพทย์หญิงณปภา เอี่ยมจิระกุล)

กรรมการและเลขานุการคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

(ลงชื่อ).....

(แพทย์หญิงสุรพร ภัทรสุวรรณ)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

หมายเลขรับรอง : SWUEC/E/G-122/2565

วันที่ให้การรับรอง : 25/03/2565

วันหมดอายุใบรับรอง : 25/03/2566

ที่ อว 8718/

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

25 มีนาคม 2565

เรื่อง ขอแจ้งผลการพิจารณาโครงการวิจัยเลขที่ SWUEC-G- 122/2565E

เรียน นาย อาธิป เมืองนาม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ใบรับรองโครงการวิจัย SWUEC/E/G-122/2565

ตามที่ท่านได้ส่งโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านสิงห์ จังหวัดยโสธร โครงการวิจัยเลขที่ SWUEC-G 122/2565E เพื่อรับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ นั้น

คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ ได้พิจารณาโครงการวิจัยดังกล่าว บัดนี้ คณะกรรมการฯ ให้การรับรองโครงการวิจัยดังกล่าวแล้วเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2565 รายละเอียดดังนี้

Certificate Number SWUEC/E/G-122/2565

Date of Approval 25 มีนาคม 2565 (อายุใบรับรองโครงการวิจัย 12 เดือน)

Date of Expiration 25 มีนาคม 2566

Continuing Review ทุก 12 เดือน (ครบกำหนดส่งรายงานครั้งแรก วันที่ 25 มีนาคม 2566)

ในการนี้ คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ ใคร่ขอความกรุณาให้ผู้วิจัย ส่งรายงานความก้าวหน้าของการวิจัยและต่ออายุการรับรองก่อนกำหนดวันหมดอายุ 30 วัน เพื่อให้เป็นไปตามวิธีดำเนินการมาตรฐาน (SOPs version 2.0) ของคณะกรรมการฯ ทั้งนี้รายละเอียดของเอกสารที่ให้การรับรองตามที่ปรากฏใน Certificate of Approval (Certificate Number SWUEC/E/G-122/2565) ที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและดำเนินการต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(แพทย์หญิงสุธีพร ภัทรสุวรรณ)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

โทรศัพท์ 0-2649-5000 ต่อ 12430

โทรสาร 0-2259-1822

ข้อปฏิบัติสำหรับผู้วิจัยที่ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ขอแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับหน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้วิจัยหลังจากโครงการวิจัย ได้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้ว ขอความกรุณาดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่างๆ ที่ระบุไว้ในโครงการวิจัยโดยเคร่งครัด โดยใช้เอกสารชี้แจงอาสาสมัคร (Information Sheet) หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย (Informed Consent Form) ป้ายประชาสัมพันธ์ รวมถึงเอกสารอื่น ที่ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการฯ แล้วเท่านั้น
2. ผู้วิจัยมีหน้าที่รายงานต่อคณะกรรมการฯ เมื่อ
 - 2.1 มีการดำเนินงานวิจัยครบระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งจะต้องมีการรายงานความก้าวหน้าของการวิจัยตามระยะเวลาที่คณะกรรมการฯ กำหนดในเอกสารใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (แบบเอกสารที่ MF 04) หรือเมื่อครบหนึ่งปีจากวันที่ระบุไว้ในเอกสารใบรับรองของโครงการวิจัย โดยใช้แบบรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัย (แบบเอกสารที่ MF 13-1)
 - 2.2 สำหรับโครงการวิจัยที่ยังไม่เสร็จสิ้นแต่เอกสารใบรับรองฯ หมดอายุ ผู้วิจัยจะต้องส่งหนังสือบันทึกข้อความเพื่อขอต่ออายุใบรับรองฯ ภายใน 30 วัน ก่อนวันหมดอายุตามที่กำหนดไว้ในเอกสารใบรับรองฯ พร้อมส่งรายงานความก้าวหน้าของการวิจัย มิฉะนั้น คณะกรรมการฯ จะไม่รับรองการทำวิจัย หรือ การเก็บข้อมูลในระยะเวลาหลังจากเอกสารใบรับรองหมดอายุ
 - 2.3 หากผู้วิจัยมีความจำเป็นในการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมโครงการวิจัย (Protocol Amendment) หรือมีการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าโครงการวิจัย/เพิ่มเติมผู้ร่วมวิจัย ฯลฯ ผู้วิจัยจะต้องเสนอการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม โดยใช้แบบรายงานส่วนแก้ไขเพิ่มเติมโครงการวิจัย (แบบเอกสารที่ MF 07-1) โดยผู้วิจัยจะต้องระบุให้ชัดเจนว่า มีการเปลี่ยนแปลงอะไร อย่างไร และเหตุผลที่ต้องการเปลี่ยนแปลง ทั้งในในกรณีการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าโครงการวิจัย หรือเพิ่มเติมผู้ร่วมวิจัยคนใหม่ ให้แนบแบบประวัติผู้วิจัย (แบบเอกสารที่ MF 09-1) และใบประกาศนียบัตรการอบรม (ถ้ามี)
 - 2.4 หากมีเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ร้ายแรงในอาสาสมัคร จากการดำเนินโครงการวิจัย (Serious Adverse Events) เกิดขึ้นแก่อาสาสมัครของโครงการวิจัยในสถาบัน ผู้วิจัยจะต้องทำเอกสารแจ้งคณะกรรมการฯ ภายใน 7 วัน และหากเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ร้ายแรงนั้น เป็นเหตุให้อาสาสมัครถึงแก่ชีวิต ผู้วิจัยจะต้องทำเอกสารแจ้งคณะกรรมการฯ ภายใน 24 ชั่วโมง (โดยทางหนังสือบันทึกข้อความ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือ โทรสาร) หลังจากผู้วิจัยทราบเหตุการณ์ โดยใช้แบบรายงานเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ สำหรับอาสาสมัครในสถาบันให้ใช้แบบเอกสารที่ MF 19 แบบรายงานเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ที่เกิดแก่อาสาสมัครนอกสถาบันให้ใช้แบบเอกสารที่ MF 18 และ/หรือ CIOMS Form แบบเอกสารที่ MF 19-2

- 2.5 หากมีการไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนด (Non-Compliance/Protocol deviation) ผู้วิจัยจะต้องรายงานให้คณะกรรมการฯ รับทราบ ภายใน 7 วัน นับจากที่ตรวจพบ โดยใช้แบบรายงานการไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนด (แบบเอกสารที่ MF 21)
- 2.6 โครงการวิจัยที่ยุติโครงการวิจัยก่อนกำหนด ให้ผู้วิจัยส่งหนังสือแจ้งปิดโครงการวิจัยนั้น พร้อมเหตุผลในการยุติโครงการวิจัยก่อนกำหนด โดยใช้แบบรายงานเพื่อยุติโครงการวิจัยก่อนกำหนด (แบบเอกสารที่ MF 14-1) และการดูแลอาสาสมัครหลังจากยุติโครงการวิจัยแก่คณะกรรมการฯ
- 2.7 โครงการวิจัยที่เสร็จสิ้นแล้ว ให้ผู้วิจัยส่งรายงานสรุปผลการวิจัย โดยใช้แบบรายงานสรุปผลการวิจัย (แบบเอกสารที่ MF 15-1)

คณะกรรมการฯ อาจมีการสุ่มเข้าตรวจเยี่ยมโครงการวิจัย (Site Monitoring Visit) เพื่อดูความเรียบร้อยของการดำเนินงาน รับฟัง และให้คำปรึกษาข้อปัญหาที่อาจมีในระหว่างการดำเนินงานโครงการวิจัย โดยสำนักงานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันยุทธศาสตร์ทางปัญญาและวิจัย จะมีหนังสือแจ้งให้ผู้วิจัยได้ทราบล่วงหน้า เป็นเวลา 2 สัปดาห์ ผลการตรวจเยี่ยมโครงการวิจัยจะแจ้งเพื่อทราบในที่ประชุมคณะกรรมการฯ และจะแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้วิจัยได้ทราบ และอาจมีข้อเสนอแนะนำไปปฏิบัติต่อไป

ผู้วิจัยสามารถ download เอกสารต่างๆ ได้ที่

<http://research.swu.ac.th/index.php?option=dowload6> งานมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันยุทธศาสตร์ทางปัญญาและวิจัย หากมีข้อสงสัยสามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมในวิธีดำเนินการมาตรฐาน (SOPs) หรือสอบถามเจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการจริยธรรมฯ ได้ที่หมายเลขโทรศัพท์ 0-2649-5000 ต่อ 11019, 11014 หมายเลขโทรสาร 0-2259-1822

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	อาธิป เมืองนาม
วัน เดือน ปี เกิด	19 กุมภาพันธ์ 2536
สถานที่เกิด	มหาสารคาม
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2560 การศึกษาระดับบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จาก มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ที่อยู่ปัจจุบัน	147/16 ซอยสวัสดิ์ ถนนประชาสงเคราะห์ 26 เขตดินแดง กรุงเทพฯ 10400

